magazin istoric

ANUL XII Nr. 3 (132) MARTIE 1978

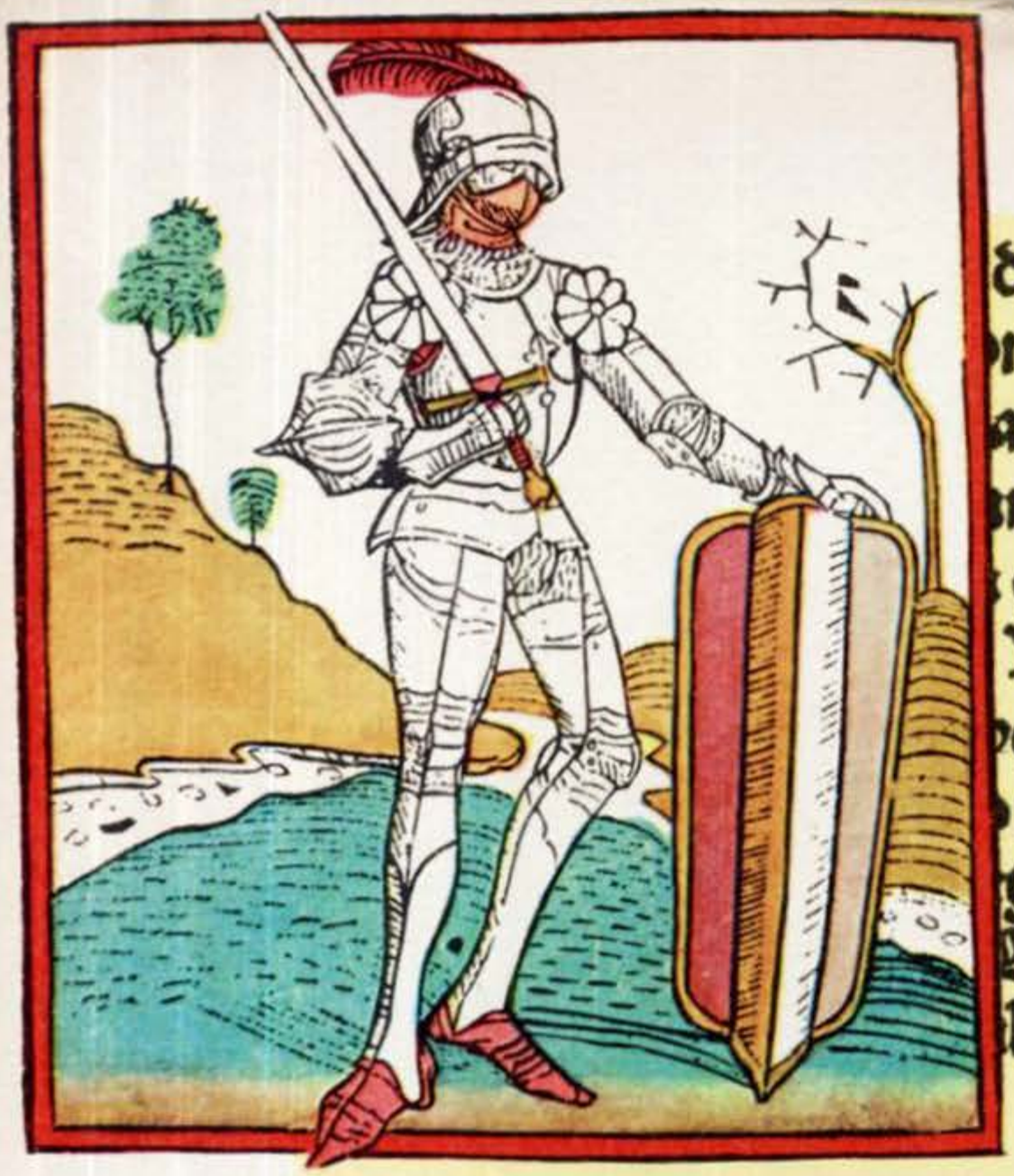

das er weder Statt noch Schloß gewinne
naten/die er dafür gelegen was/ wider ab.
and in jm selbst geteylt was/daß ein teyl hin
nder der künigin. In welcher zeit d Türck vi
oder hauptleut thet/vnd das vnter reich fast
Vnd wiewol Johannes Hunyad Weyda i
eret/vnd den Türcken hinwider vil schaden:
was es doch gegen des Türckischen kaiser
g vberhauffet. Der Pabst schicket ein C
Laßla mit der künigin/auch die Landsherr
l nit vnwillig warn. Aber eh die sach besch

Johan Hunyad Weyuoda aus Sybenburgen/schlug sich sechs mal mit dem Türcken/vnd vberwandt alweg. Cap. 125.

NAch dem absterben der künigin Elisabeth/ fiellen vil herre
vnd landleut/so irer parthey gewesen warn/zu könig Vlad
lao/deshalben er von tag zu tag sein parthey stercker ward.
Nun zeygt der Weyda aus Sibenburgē den teglichē schadē
mit mord/raub vnd prandt/so der Türck im vntern reich thet/ dem kö-
nig an/daraus der könig bewegt ward/vnd besamelt all sein macht dē
Türcken

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XII - Nr. 3 (132)
martie 1978

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

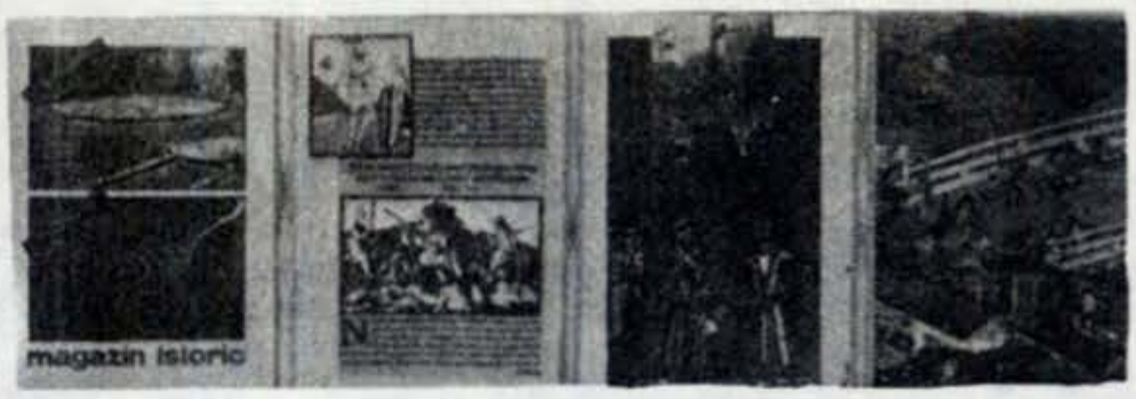

① ② ③ ④

① Marele sanctuar-circular de la Sarmizegetusa Regia (sus) şi ansamblul vestigiilor de la Stonehenge din Anglia: distanţate în spaţiu şi timp, ele vădesc preocupări asemănătoare pentru astronomie, ştiinţă pe care au dezvoltat-o atît strămoşii noştrii geto-daci, cît şi străvechii locuitori ai Angliei **(Confluenţe daco-britanice,** p. 33)

② Strălucit comandant român de oşti Iancu de Hunedoara (în medalion) a întrunit nu numai elogiile aliaţilor, ci şi pe cele ale adversarilor săi, otomanii, care, cu lealitate, au recunoscut vitejia şi iscusinţa sa. În imagine, una din bătăliile viteazului voievod cu turcii, înfăţişată într-o gravură germană de epocă **(Iancu de Hunedoara în cronici otomane,** p. 22)

③ „Cine să fie acest Iosif cu chipu-i de prinţ caracteristic danubian?", se întreba orientalistul Marcu Beza, văzînd această pictură votivă, aflată în biblioteca aşezămîntului Faneromeni, din Insula Cipru. Atît tradiţia locului, cît şi o lucrare în limba engleză, apărută la Nicosia, în 1918 — citată şi de Nicolae Iorga în legătură cu enigmaticul personaj — îl denumesc pe acest Iosif, Moldovalahul sau Moldoveanul. În medalion: ianuarie 1571. În largul Famagustei, veneţienii înfruntă cu eroism corăbiile pe al căror catarg flutură Semiluna **(Aproape de Dunăre, de oamenii locului...,** p. 59)

④ Pod peste Kamo. Viaţa cotidiană la Kyoto surprinsă într-o pictură tradiţională din sec. XVII **(Mileniile Răsăritului de Soare,** p. 43)

sumar

Întru slava şi măreţia poporului român 2
Omagiu personalităţii şi operei preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU — interviu cu editorul italian NICOLA TETTI 5
Decembrie 1918 — vrem să ne unim cu ţara! «Asupra Unirii, toţi românii de o părere»: M. MUŞAT 6
Acte programatice ale revoluţiei românilor din 1848: I. BULEI 12
Nicolae Bălcescu şi făurirea României moderne: C. BODEA 17
Iancu de Hunedoara în cronici otomane. „Unic prin armele şi prin curajul său": I. HAŢEGAN 22
Ţara Românească a Moldovei: N. GRIGORAŞ 25
Tovarăş — un cuvînt cu tradiţie: I. FELEA 32
Confluenţe daco-britanice: P.I. DAVID 33
Însemnări 1945-1946: GALA GALACTION 36
Olandezii pe pămîntul Africii de Sud: FREDA TROUP 39
Mileniile Răsăritului de Soare: TARO SAKAMOTO 43
«Jurnal politic»: MARTHA BIBESCU 48
Ilustrul captiv de la Wilhelmshöhe: ANDRÉ CASTELOT 53
Aproape de Dunăre, de oamenii locului...: ARIADNA CAMARIANO-CIORAN 59
● **Cărţi sosite la redacţie...47** ● **Poşta** Magazin istoric... 63

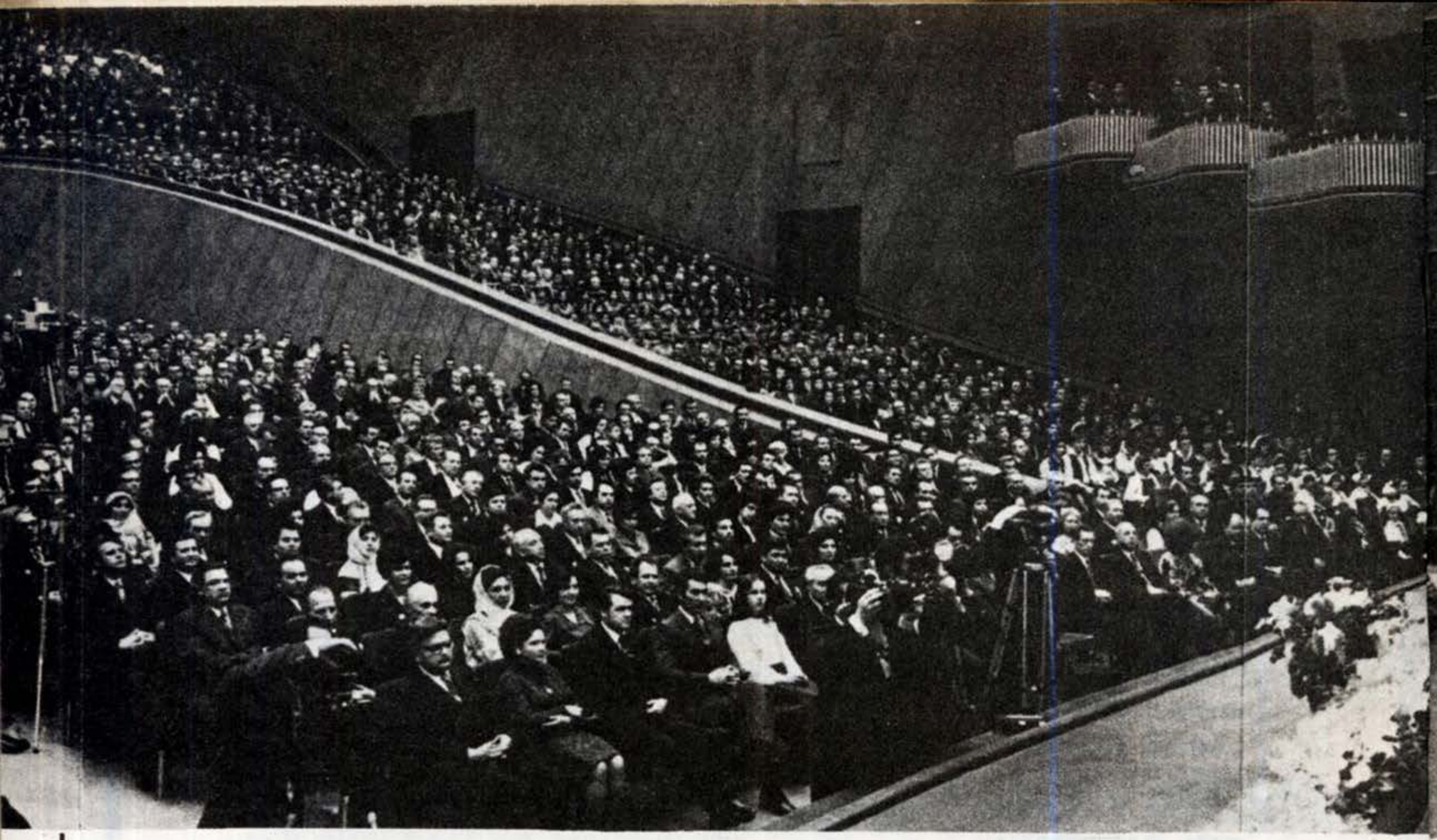

ÎNTRU SLAVA ȘI MAREȚIA POPORULUI ROMÂN

Istoricul care va alcătui cronica acestor luni de la începutul anului 1978 va consemna prioritar acel eveniment care a dat deplină expresie voinței și năzuințelor unui popor în consens unanim cu voința și acțiunile conducătorului său: aniversarea de către întreaga națiune, într-o atmosferă de caldă și înaltă însuflețire, a 60 ani de viață și peste 45 ani de activitate revoluționară neîntreruptă a tovarășului Nicolae Ceaușescu. A fost o sărbătoare a tuturor inimilor românești, a tuturor fiilor și fiicelor țării, fără deosebire de naționalitate, o autentică sărbătoare națională. Și, în același timp, o sărbătoare ce a prilejuit pe diferitele meridiane și paralele ale lumii, în nenumărate graiuri, un călduros omagiu adus României socialiste și președintelui ei.

Am trăit cu toții cît se poate de intens sentimentul că, omagiind un om, sărbătorim o țară. Chiar și numai trecerea în revistă a momentelor acestei aniversări oferă cronicarului repere de adîncă reflecție, acte politice de referință pentru istoria României contemporane, pentru întreaga etapă de desfășurare a construcției socialiste pe vatra strămoșească, pentru prestigiul de care țara noastră și marele ei fiu se bucură în lume. Să derulăm în stil lapidar filmul zilelor de unanimă sărbătoare pe care le-am trăit în această perioadă.

Primele săptămîni ale lunii ianuarie 1978:

• Prin intermediul presei și al radioteleviziunii, prin vibrante telegrame și mesaje adresate secretarului general al partidului, președintele republicii, oamenii muncii din întreaga țară își exprimă gîndurile și sentimentele cu care se pregătesc să întîmpine marea aniversare, adresează tovarășului Nicolae Ceaușescu urări de sănătate, fericire și putere de muncă, spre binele țării și al întregului popor. Ei relatează despre însuflețitoare fapte de muncă, evocă cu mîndrie și emoție momentele în care secretarul general al partidului, în vizitele sale de lucru prin județele țării, s-a aflat în mijlocul lor, analizînd împreună problemele de muncă și viață, îndrumîndu-i și deschizîndu-le noi și vaste orizonturi de activitate Sînt gînduri exprimate în numele colectivelor din fabrici și uzine, din marile și modernele citadele ale industriei, la ctitorirea cărora secretarul general al partidului a pus piatra de temelie, din noile orașe, pînă nu de mult sate modeste, ca și din vechi și cunoscute așezări urbane ale țării, care în acești ani de mari împliniri au cunoscut o rapidă și puternică întinerire, din satele aflate în plin proces de înnoire. Gînduri ce se înmănunchează într-un fierbinte omagiu al întregii națiuni.

În coloanele presei și în emisiunile de radio și televiziune, personalități ale vieții politice și culturale

25 ianuarie 1978: adunarea festivă din Sala Palatului Republicii

reliefează, prin sinteze științifice, **preocupările centrale** ale operei teoretice și practice a **tovarășului** Nicolae Ceaușescu, contribuții originale la tezaurul gîndirii și acțiunii revoluționare, care situează la cote avansate experiența istorică a noii societăți **românești** în context universal.

23 ianuarie:

• În prezența conducerii de partid și de stat, în frunte cu secretarul general al partidului, la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România se deschide expoziția **Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profundei prețuiri de care se bucură președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări.** Prin imagini fotografice, hărți și diafilme, documente, miniaturi și machete, prin daruri oferite de oamenii muncii, ca semn al deosebitelor sentimente de dragoste și stimă pe care le poartă conducătorului iubit, prin însemne ale înaltei prețuiri pe care numeroase state, opinia publică internațională o manifestă față de președintele României socialiste, expoziția reprezintă o impresionantă demonstrație a clocotitoarei activități desfășurate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fruntea partidului și statului, pentru continua înflorire a patriei și puternica afirmare a prestigiului ei în lume. Tezaurul muzeistic de mărturii ale milenarei istorii a țării s-a îmbogățit astfel cu unul din cele mai emoționante și strălucite capitole ce ilustrează aproape un deceniu și jumătate de istorie românească, anii ei cei mai dinamici, mai rodnici și mai înfloritori.

• La Academia „Ștefan Gheorghiu", la Universitățile din București și „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca au loc sesiuni științifice omagiale consacrate activității teoretice a tovarășului Nicolae Ceaușescu. La 21 ianuarie, o sesiune similară s-a desfășurat la Academia de Studii Economice din Capitală; în zilele următoare astfel de manifestări au fost organizate la alte instituții științifice, de învățămînt superior și ministere.

24 ianuarie:

• Într-un cadru solemn, tovarășului Nicolae Ceaușescu îi sînt conferite titlul de Doctor în științe politice și titlul de Doctor în economie, acordate de Academia „Ștefan Gheorghiu" și de Academia de Studii Economice, expresie a înaltei prețuiri pe care oamenii de știință, alături de întregul nostru popor, o dau activității sale neobosite în fruntea partidului și statului, contribuției sale de excepțională însemnătate la progresul neîntrerupt al științei românești contemporane, la așezarea pe baze științifice a operei de construcție socialistă și de conducere democratică a societății.

Cele două titluri științifice se adaugă numeroaselor învestituri de Doctor Honoris Causa conferite tovarășului Nicolae Ceaușescu — în decursul anilor — de prestigioase instituții de învățămînt superior din țară și de peste hotare, ca o largă recunoaștere a creației sale teoretice de o impresionantă bogăție și multilateralitate.

25 ianuarie:

• Manifestările omagiale culminează cu memorabilele festivități din Sala Palatului Republicii, în cadrul cărora tovarășului Nicolae Ceaușescu îi este conferit, pentru a doua oară, titlul de onoare suprem „**Erou al Republicii Socialiste România**" și Ordinul „**Victoria Socialismului**". Comitetul Central al partidului, Consiliul de Stat și guvernul țării îi adresează un vibrant mesaj, în care relevă înaltele calități de militant și conducător revoluționar ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, meritele sale excepționale în activitatea desfășurată în fruntea partidului și statului, rolul hotărîtor și contribuțiile esențiale la elaborarea și înfăptuirea politicii partidului, la marile succese obținute în construcția socialistă, în făurirea vieții noi a poporului.

Dînd glas gîndurilor și sentimentelor întregului nostru popor, mesajul subliniază: „**Pentru tot ceea ce ați făcut și faceți întru slava și măreția acestui popor, pentru gloria și strălucirea partidului nostru comunist, pentru victoria idealurilor de progres și pace în lume, întreaga țară vă înconjură, iubite tovarășe Ceaușescu, cu cele mai calde sentimente de stimă, dragoste, prețuire și înaltă considerație. Sărbătorirea aniversării dumneavoastră oglindește deosebit de elocvent afecțiunea și recunoștința nețărmurită pe care vi le poartă întreaga suflare românească, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, hotărîrea unanimă a comuniștilor, a poporului nostru de a-și strînge și mai puternic rîndurile în jurul partidului, în jurul dumneavoastră, de a păși strîns unit în munca și lupta pentru înfăptuirea pe pămîntul României a înaltelor idealuri ale socialismului și comunismului pe care, în întreaga dumneavoastră viață, le-ați slujit cu neabătută credință, cu fermitate neclintită, cu devotament nețărmurit**".

Prezenți la marile festivități, reprezentanții comuniștilor și ai oamenilor muncii din întreaga țară — delegații ale comitetelor județene de partid, ale instituțiilor centrale, de stat, organizațiilor de masă și obștești, de muncitori și țărani, de militari, de veterani ai mișcării muncitorești, de femei, de tineri, pionieri și șoimi ai patriei — adresează, de asemenea, tovarășului Nicolae Ceaușescu mesaje străbătute de gînduri și simțăminte alese pentru omul, revoluționarul, conducătorul iubit al poporului nostru.

Purtînd amprenta gîndirii novatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, cuvîntarea rostită la festivitățile din Sala Palatului, ca și celelalte cuvîntări pe care secretarul general al partidului le-a rostit în aceste zile, reprezintă o impresionantă profesiune de credință a revoluționarului neînfricat, care din fragedă tinerețe și-a consacrat toate energiile cauzei fericirii poporului, libertății și măreției patriei sale: **„Simt o deosebită plăcere că, la vîrsta de 60 de ani, privindu-mi retrospectiv viața, pot spune că am trăit-o așa cum trebuie trăită de un revoluționar. Aproape o jumătate de secol am luptat în rîndurile mișcării revoluționare, făcîndu-mi datoria de soldat credincios al partidului, de fiu devotat al poporului, făcînd totul pentru cauza bunăstării și fericirii națiunii noastre, pentru măreția, libertatea și independența patriei".**

„Pot spune că idealurile, visele pentru care am intrat în mișcarea revoluționară, pentru care atîția comuniști și atîția revoluționari s-au jertfit și și-au dat chiar viața, — arată în continuare cel mai iubit fiu al țării — **s-au realizat, constituie o realitate a zilelor noastre pe care o trăiește întreaga noastră națiune. Dacă, în vreun fel, aș fi pus în situația de a relua de la început activitatea de acum aproape cinci decenii, declar aici, în fața partidului și poporului, că aș merge fără șovăire pe aceeași cale, pe calea luptei revoluționare, a apărării demnității, libertății și fericirii națiunii mele".**

„Nu există nimic mai presus pentru mine — subliniază în aceeași cuvîntare tovarășul Nicolae Ceaușescu — **decît cauza socialismului și comunismului în patria noastră, cauza bunăstării și măreției națiunii noastre socialiste a independenței și suveranității sale, pentru care voi face totul și îmi voi închina întreaga mea activitate și viață!".**

Primind omagiul comuniștilor, al întregii națiuni, tovarășul Nicolae Ceaușescu omagiază, la rîndul său, Partidul Comunist Român, conducătorul politic încercat al poporului pe calea socialismului, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, adresînd întregului nostru popor urarea de tinerețe fără bătrînețe, spre a trăi liber și mîndru în comunism, în strînsă solidaritate cu celelalte națiuni socialiste, cu toate națiunile lumii.

26 ianuarie — sărbătoare scumpă tuturor inimilor românești, trăită cu intensă bucurie și mîndrie de întregul popor:

● Comitetul Central al partidului, Consiliul de Stat și guvernul țării oferă o masă tovărășească în onoarea tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Tovarășii din conducerea partidului și statului, membri de partid cu stagiu din ilegalitate, activiști de partid și de stat, ai organizațiilor de masă și obștești, reprezentanți ai clasei muncitoare și ai țărănimii, oameni de știință, creatori pe tărîmul literaturii și artei, militari, reprezentanți ai tinerei generații felicită călduros pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe tovarășa Elena Ceaușescu, urează din inimă secretarului general al partidului ani mulți și fericiți, în deplină sănătate, împreună cu întreaga familie, putere de muncă, succese tot mai mari în activitatea de înaltă răspundere ce o desfășoară în fruntea partidului și statului, spre binele și prosperitatea poporului nostru, spre gloria și măreția României socialiste.

● Presa și radioteleviziunea consacră, în continuare, articole și emisiuni omagiale, reliefînd dragostea, admirația și profunda stimă cu care întregul nostru popor sărbătorește aniversarea tovarășului Nicolae Ceaușescu.

● În dimineața aceleiași zile, președintele țării primește la Palatul Republicii pe șefii misiunilor diplomatice, pe reprezentanți ai unor organizații internaționale acreditați în țara noastră, care îi prezintă cele mai cordiale și mai călduroase felicitări și cele mai bune urări cu prilejul celei de-a 60-a aniversări a zilei sale de naștere.

În zilele următoare:

● Presa informează că, în aceste zile de sărbătoare a poporului român, tovarășului Nicolae Ceaușescu i-au fost conferite cele mai înalte distincții ale unor state socialiste prietene, în semn de înaltă apreciere a neobositei activități consacrată cauzei păcii, progresului și socialismului, a contribuției sale deosebite la dezvoltarea continuă a relațiilor dintre Partidul Comunist Român, poporul român și Republica Socialistă România și partidele, popoarele și țările socialiste respective:

— Ordinul **„Lenin"** — prin Decret al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, semnat de președintele Prezidiului, tovarășul Leonid Ilici Brejnev.

— Ordinul **„Erou al Muncii Socialiste"** — de către președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, tovarășul Iosip Broz Tito.

— Ordinul **„Gheorghi Dimitrov"** — prin Decret al Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, semnat de tovarășul Todor Jivkov, președintele Consiliului.

— Ordinul **„Karl Marx"** — de către președintele Consiliului de Stat al Republicii Democrate Germane, tovarășul Erich Honecker.

● Ziarele și emisiunile de radio și televiziune continuă să reliefeze profundul ecou pe care-l are peste hotarele țării aniversarea tovarășului Nicolae Ceaușescu. Șefi de state și de guverne, conducători ai partidelor comuniste și muncitorești, ai mișcărilor de eliberare, personalități politice și culturale de prim rang din lumea întreagă au adresat în aceste zile conducătorului României socialiste mesaje de caldă felicitare. În numeroase state au avut loc manifestări dedicate aniversării, presa internațională a consacrat nenumărate articole vieții tovarășului Nicolae Ceaușescu, gîndirii și acțiunii sale, rolului său hotărîtor în făurirea noilor destine ale României socialiste, aportului său original și creator la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane.

● În atmosfera de omagiere peste hotare a personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, au apărut, în edituri din străinătate, noi lucrări despre gîndirea și acțiunea președintelui României sau din operele sale. În Italia a apărut, în Editura Il Calendario del Popolo cel de-al VIII-lea volum de **Scrieri alese** ale secretarului general al partidului nostru, volum prefațat de Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian. În Editura S. Sagar din Delhi a fost tipărită, în limba hindi, cartea cu titlul **Nicolae Ceaușescu — o viață de un dinamism fără seamăn, dedicată cauzei slujirii poporului român, păcii și colaborării internaționale,** scrisă de prof. univ. Ram Naresh Trivedi, șeful Departamentului de științe politice de la Universitatea Ranchi, reputat specialist indian în domeniul relațiilor internaționale. În Maroc s-a aflat în aceste zile în librăriile din principalele orașe, volumul **Ceaușescu, România și arabii.** În Grecia a apărut o nouă culegere din lucrările președintelui Nicolae Ceaușescu, intitulată **Democratizarea relațiilor internaționale.**

● Omagiul adresat într-un unic gînd, într-o singură simțire de către întreaga națiune conducătorului iubit continuă să se oglindească cuprinzător în paginile ziarelor.

* * *

În aceste zile de sărbătoare, oamenii muncii din întreaga țară au adresat tovarășului Nicolae Ceaușescu peste 25 000 telegrame și mesaje. Impresionante prin amploarea, căldura și sinceritatea sentimentelor exprimate, ele au constituit o nouă și puternică expresie a dragostei și profundei stime cu care întregul popor român, bărbați și femei, tineri și vîrstnici — români, maghiari, germani și de alte naționalități — îl înconjură pe cel mai iubit fiu al națiunii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Au fost, toate aceste manifestări, simboluri vii și perene ale modului în care toți cetățenii patriei au înțeles să-l omagieze pe conducătorul noii Românii, pe revoluționarul neînfricat care și-a consacrat și-și consacră întreaga viață muncii și luptei pentru cauza libertății și suveranității patriei, fericirii și bunăstării poporului român, triumfului socialismului și comunismului pe pămîntul României.

Autentică sărbătoare populară, înscrisă cu litere de aur în hronicul țării, aniversarea de la 26 ianuarie ne-a dat, mai mult ca oricînd, măsura unității de monolit dintre popor și partid, a aderiunii tuturor oamenilor muncii la principiile politicii noastre interne și externe, constituind o nouă și viguroasă afirmare a voinței celor ce muncesc și trăiesc în România socialistă, de a ridica țara pe culmi tot mai înalte de civilizație materială și spirituală. Atît de emoționanta aniversare a sporit forțele poporului, i-a întărit hotărîrea de muncă și luptă pentru dezvoltarea edificiului socialist, l-a îmbogățit spiritual și moral, înarmîndu-l cu un înalt și strălucit exemplu de înflăcărat patriotism, de internaționalism consecvent, de slujire a crezului comunist.

Omagiu personalității și operei președintelui NICOLAE CEAUȘESCU

La sfîrșitul lunii ianuarie 1978, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, l-a primit pe editorul italian Nicola Tetti, director general al Editurii Il Calendario del Popolo, din Milano. Cu ocazia întrevederii, editorul Nicola Tetti a înmînat, în semn de omagiu, șefului statului român, volumul VIII din Scritti scelti (Scrieri alese), scos recent de sub tipar de editura milaneză, precum și o casetă cu volumele apărute anterior.

Acest volum de Scrieri alese ale secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele țării noastre, înmănunchează, grupate pe capitole, extrase din cuvîntări, interviuri și alte lucrări, pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a consacrat, în cursul anului 1977, unor probleme fundamentale ale politicii interne și internaționale ale partidului și statului nostru. Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian, semnează prezentarea cărții.

Subliniind că editarea acestui nou volum coincide cu cea de-a 60-a aniversare a zilei de naștere a tovarășului Nicolae Ceaușescu și a peste 45 ani de activitate revoluționară, oaspetele italian a adresat secretarului general al partidului calde urări de sănătate și fericire, de viață lungă și succes în clocotitoarea și multilaterala activitate consacrată înfăptuirii celor mai nobile idealuri de prosperitate și progres ale poporului român, cauzei păcii, colaborării și înțelegerii internaționale.

Folosind prezența editorului italian în România, revista Magazin istoric, în numele cititorilor săi, i-a adresat cîteva întrebări.

Ce ecou au avut în rîndurile cititorilor italieni cele opt volume de Scrieri alese ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, publicate în Editura Il Calendario del Popolo?

Publicarea primului volum din operele președintelui Nicolae Ceaușescu, în limba italiană, a avut un mare succes, ceea ce a determinat, cum era și firesc, tipărirea, an după an a noi volume, apariția celui de-al optulea dobîndind — cum scrie Luigi Longo în prefață — „un caracter deosebit, deoarece publicarea sa coincide cu cea de-a 60-a aniversare a zilei de naștere a tovarășului Nicolae Ceaușescu și aduce un omagiu personalității și operei conducătorului comunist, partidului pe care îl călăuzește, poporului român cu care sîntem uniți prin legături de profundă prietenie". Volumele constituie, astfel, o culegere unică în felul ei. Din opera nici unui alt conducător politic străin, nici unui alt șef de stat, editurile italiene nu au publicat — în timpul activității sale — un număr atît de important de volume. Aș dori să adaug că pe întreg parcursul publicării acestor volume, cele mai importante organe de presă italiene au dedicat un amplu spațiu concepțiilor șefului statului român și acțiunilor sale politice.

În ultimul deceniu, putem spune că România e și mai respectată și mai iubită în Italia.

Ce v-a determinat la această inițiativă editorială?

În anii '60 în Italia s-a vorbit și s-a scris mult despre România. Din dorința de a înlesni unui mare număr de cititori posibilitatea de a cunoaște, din cea mai înaltă și autorizată sursă, una dintre cele mai originale și interesante experiențe în construirea socialismului, editura noastră a realizat o primă culegere din lucrările președintelui Nicolae Ceaușescu. Astfel a apărut în primăvara anului 1971 cel dintîi volum din **Scrieri alese.**

Curînd, după cum am văzut, alte edituri, din toate colțurile lumii, au început să publice selecții din opera președintelui român.

Structurarea volumelor s-a făcut nu în ordine cronologică, ci în jurul unor teme majore ale contemporaneității. Astfel, o anumită problemă poate fi urmărită în evoluția și dimensiunile ei, întreaga operă conținînd, în același timp, esențialul gîndirii șefului statului român. „Concepută în acest mod — observa profesorul universitar și reputatul critic literar marxist Carlo Salinari, într-una din prefețe — ea oferă cheia pentru a înțelege reliefuI, dimensiunile, pe care le-a dobîndit personalitatea președintelui Nicolae Ceaușescu și, totodată, dă un răspuns la deformări voite ale unor observatori politici burghezi, aducînd o mărturie directă asupra unei concepții și a unor acțiuni dintre cele mai creatoare și dinamice". Din textele cuprinse în aceste volume se încheagă un tablou plin de viață, exhaustiv, al realităților României socialiste, al politicii sale economice și sociale, al contribuției creatoare la dezbaterea privind problemele socialismului, la soluționarea marilor și complexelor probleme ce confruntă omenirea contemporană.

Ce proiecte are editura dv.?

Și în viitor, în activitatea noastră editorială, România va continua să ocupe un loc important. În momentul de față se lucrează deja la volumul IX din **Scrieri alese.** Intenționăm să publicăm, de asemenea, o serie de lucrări referitoare la istoria poporului și a Partidului Comunist Român, a cărui experiență novatoare în construirea socialismului interesează cercuri tot mai largi de cititori.

În ceea ce privește Italia, anul acesta va vedea lumina tiparului cel de-al treilea volum al **Memoriilor** lui Luigi Longo și, tot în 1978, va apărea o istorie amplă a societății italiene, realizată cu colaborarea a 200 străluciți istorici marxiști, italieni și străini.

Știm că ați mai fost oaspete al țării noastre și cu alte prilejuri. Ce impresii păstrați în urma acestor vizite?

De fiecare dată cînd vin în România, sentimentele nutrite față de poporul țării dv. devin tot mai puternice, tot mai adînci. Din primul moment am fost impresionat de cordialitatea și afecțiunea românilor, care te fac să te simți, în mijlocul lor, ca acasă. Noi, italienii, venind aici, avem senzația că regăsim vechi prieteni, rude apropiate pe care nu le-am mai văzut de cîtva timp. De fiecare dată observ alte realizări, noi și moderne construcții de tot felul. Totul mă îndeamnă să redescopăr această țară regăsită mereu sub altă înfățișare. Mă impresionează de fiecare dată energia, curajul și inițiativa cu care poporul român, condus de partidul comunist, acționează imprimînd un ritm excepțional procesului de edificare a socialismului.

Decembrie 1918:

vrem să ne unim cu țara!

«ASUPRA UNIRII, TOȚI ROMÂNII DE O PĂRERE»

MIRCEA MUȘAT

Unirea din 1859 și cucerirea independenței de stat în 1877 au deschis o etapă nouă în istoria poporului român. Ideea unității naționale și statale a cuprins gîndurile și voința unor largi pături sociale, ale forțelor politice burgheze înaintate, ale societăților și asociațiilor culturale, a fost dezbătută în presă și la tribuna Parlamentului. Lupta românilor din teritoriile aflate sub dominația străină, pentru drepturi politice, economice și culturale, a găsit un răsunet tot mai puternic în întreaga țară. În toate teritoriile locuite de români năzuința spre unitate națională și statală s-a concretizat în diverse proiecte de reconstituire a unității teritoriale strămoșești, în refacerea vechiului stat al dacilor, în granițele istorice firești ale tuturor românilor. Programele[1] și publicațiile, memoriile și petițiile revoluționarilor de la 1848 au afirmat dreptul românilor, voința lor de a făuri statul român unitar și independent, fie prin reconstituirea regatului dac, fie prin crearea Republicii Dacia. În acest sens, revistele Dacia literară, Magazin istoric pentru Dacia **și multe altele au pregătit ideologic adunările populare revoluționare din 1848, care — așa cum a fost cazul celei ținute în vechea vatră de cultură românească de la Blaj — au exprimat puternica dorință de unire a tuturor românilor, încrederea lor în viitorul unei „Republici românești a Daciei"**

[1] **Magazin istoric**, nr. 1, 2/1978.

„Un drept și o necesitate istorică"

Pentru proletariatul român, ca și pentru partidul său revoluționar creat cu 85 ani în urmă, idealul unității și independenței naționale s-a constituit într-o adevărată permanență, inspirînd toate acțiunile pe care mișcarea muncitorească și socialistă le-a întreprins pe multiple planuri.

Încă de la primele manifestări publice, socialiștii români s-au dovedit forța politică cea mai înaintată, angajîndu-se cu fermitate în lupta pentru unitate națională și statală. Ca și înaintașii lor de la 1848, ei cereau: „Voim Dacia așa cum ea fu — scria gazeta, cu titlu semnificativ, *Dacia viitoare* în 1883 — fiindcă istoria și dreptul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie română. Acest pămînt udat cu sîngele și sudoarea strămoșilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de douăzeci de ori secular, e al nostru". În continuare, aceeași gazetă adăuga: „dominația unei națiuni asupra alteia să înceteze, românii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să geamă sub dominațiuni străine și vitrege". Interpretînd în spiritul concepției materialiste evoluția istoriei, mișcarea noastră muncitorească a descifrat mecanismul extrem de complex al politicii externe imperialiste promovată de marile puteri, politică bazată pe forță, pe expansiune economică și cuceriri teritoriale, făcute cel mai adesea pe seama statelor mici. „Adevărul, tristul adevăr, scria Constantin C. Bacalbașa în 1885, este că puternicii stăpînitori ai lumii se joacă de-a mingea cu micile popoare, că harta Europei se modelează, se preface, se reformează după cum le convine celor cîțiva arbitri ai omenirii". De-a lungul zbuciumatei sale istorii, poporul român suferise din plin consecințele dureroase ale unei astfel de politici: Transilvania și Bucovina fuseseră anexa-

te de Habsburgi, iar Basarabia încorporată, în 1812, de Imperiul țarist. Cu convingerea nezdruncinată în triumful cauzei popoarelor oprimate, într-un articol publicat în *Contemporanul* din 16 februarie 1891 se afirma că în soluționarea unității naționale „avem fericitul prilej de a fi cu toții de aceleași vederi, ca toate clasele societății să propună aceeași dezlegare: dezrobirea românilor de sub jugul străin". Presa muncitorească a relevat în repetate rînduri că „asupra unirii toți românii sînt de o părere", iar, după cum preciza aceeași publicație din 26 ianuarie 1891, „întregirea țării e dorința comună a tuturor cetățenilor".

Crearea, în 1893, a partidului politic al proletariatului din România a impulsionat lupta clasei muncitoare pentru unificarea statală. Chiar la congresul de constituire a P.S.D.M.R. se denunța faptul că „în Transilvania trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic", că ei „sînt supuși la necontenite vexațiuni din partea unei administrații fără scrupule". Angajîndu-se programatic să acționeze împotriva subjugării naționale, partidul clasei muncitoare a condamnat menținerea în stare de dependență a unor popoare, oprimarea exercitată de statele cotropitoare — pronunțîndu-se pentru împlinirea și respectarea idealurilor de libertate ale polonezilor, cehilor, slovacilor, sîrbilor, bulgarilor — și a dezvăluit însemnătatea luptelor naționale și rolul lor în accelerarea procesului de emancipare socială. *Evenimentul literar*, din 9 mai 1894 preciza: „Din punct de vedere politic e evident că socialiștii nu pot să nu recunoască fiecărui popor dreptul de a se stăpîni și a se cîrmui pe sine însuși. Aicea nici nu poate fi altă măsură decît conștiința și voința poporului însuși. Dacă vreun popor reclamă dreptul său și luptă pentru el, nu socialiștii vor fi aceia care să-i refuze simpatia lor". Afirmînd „dreptul fiecărui popor la o existență proprie", socialiștii români au vădit capacitatea de discernere judicioasă a trăsăturilor unui proces semnificativ care cuprinsese multe țări și popoare. „Nimeni mai mult decît socialiștii — scria Cristian Racovski — nu se ridică împotriva asupririi, sub orice formă, deci și sub forma de jug străin. Tot așa recunoaștem că unirea tuturor oamenilor, care grăiesc aceeași limbă, este un drept și o necesitate istorică".

Izbucnirea primului război mondial a constituit o crîncenă și sîngeroasă înfruntare între marile puteri imperialiste. „De aproape o jumătate de veac — scria V.I. Lenin, analizînd cauzele conflagrației — guvernele și clasele dominante și din Anglia, și din Franța, și din Rusia au dus o politică de jefuire a coloniilor, de asuprire a unor națiuni străine și de înăbușire a mișcării muncitorești. Tocmai această politică, și numai această politică, este continuată de actualul război. În special politica dusă și de Austria și de Rusia, atît în timp de pace cît și în timp de război, e o politică de înrobire a națiunilor și nu de eliberare a lor".

Și pentru poporul nostru, războiul a ridicat probleme de mare însemnătate. După cum se știe, în momentul declanșării conflictului, un mare număr de români trăiau încă în afara granițelor statului, iar teritorii românești se aflau încă sub stăpînire străină. Mișcarea muncitorească și socialistă din România, care se situa în avangarda forțelor progresiste, a condamnat războiul imperialist declanșat de marile puteri, aducător de distrugeri materiale, pierderi și suferințe umane, militînd pentru o politică de neutralitate hotărîtă. În acest sens, au fost organizate puternice acțiuni în favoarea păcii, pentru cucerirea de drepturi și libertăți democratice, pentru împroprietărirea țăranilor, pentru un trai mai bun, ajungîndu-se pînă la demonstrații de stradă antirăzboinice. Subliniind poziția antirăzboinică a socialiștilor români, Cr. Racovski arăta că „lupta împotriva războiului imperialist nu înseamnă să renunțăm la unirea noastră cu românii din Transilvania, Bucovina și Basarabia".

Situîndu-se în rîndul partidelor și grupărilor de stînga, în frunte cu V. I. Lenin, din Internaționala a II-a, mișcarea socialistă din România s-a numărat printre inițiatorii Conferinței de la Zimmerwald (septembrie 1915)[1] care a condamnat războiul imperialist. Pronunțîndu-se împotriva acestuia, socialiștii români au militat activ pentru făurirea statului național unitar, a cărui realizare ei nu o legau de jocul politic, diplomatic și militar al marilor puteri, ci o considerau ca o necesitate legică, impusă de întregul curs al istoriei poporului român, de năzuințele lui de progres. În viziunea socialiștilor români, problema unității statale era strîns legată de necesitatea asigurării unui regim de largi libertăți democratice pentru masele muncitoare. Militînd pentru victoria revoluției proletare mondiale, prin transformarea războiului imperialist în război civil, socialiștii români nu negau necesitatea patriei libere, independente și unitare, rolul ei în dezvoltarea societății. Astfel, într-un articol apărut în *Calendarul muncei pe anul 1916*, Mihail Gh. Bujor arăta că „patriile sînt cadre naționale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles, patriile sînt necesare, căci în regimul actual, numai înăuntrul acestor cadre, popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor". Conchizînd, M. Gh. Bujor sublinia că socialiștii au proclamat „întotdeauna dreptul imprescriptibil și inviolabil al tuturor națiunilor la viață liberă și integrală".

Exprimînd poziția principială a socialiștilor români în problema desăvîrșirii statului național unitar, C. Dobrogeanu-Gherea, la rîndul său, nu pierdea din vedere condițiile istorice concrete în care urma să se înfăptuiască acest deziderat secular. În lucrarea sa *Război sau neutralitate*, C. Dobrogeanu-Gherea

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1967.

scria: „Ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuie să urmeze țara se impune a fi o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate, cată o țară mică să se strecoare printre cei mari, puternici și hrăpăreți, pînă la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neîmpiedicată a fiecărei națiuni în marginile sale etnice".

„Fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce"

În august 1916, după doi ani de neutralitate, guvernul român s-a alăturat Antantei, care, după victorie, era de acord în mare parte cu dezideratul desăvîrșirii unității statului național român. Astfel, participarea țării noastre în acest război alături de coaliția franco-anglo-italo-rusă a dat impuls luptei maselor largi populare pentru realizarea statului român unitar. Partidul Social-Democrat, clasa muncitoare din România, proclamînd și susținînd dreptul istoric al poporului român de a-și îndeplini idealul național, nu au identificat caracterul imperialist al războiului dus de marile puteri cu țelurile urmărite de țara noastră prin intrarea sa în conflict. Atunci cînd armata română a trecut Carpații în vederea eliberării Transilvaniei, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România, exprimînd poziția clasei muncitoare, a maselor largi populare, a sprijinit acțiunea de eliberare a provinciilor românești aflate sub stăpînire străină. Aceasta a constituit suportul moral pentru jertfele grele, umane și materiale, date de poporul nostru în timpul războiului, căci românii nu au intrat în război cu intenții de cotropire și anexiuni, ci din dorința realizării aspirațiilor lor profunde spre unire.

În condițiile ocupării unei mari părți a teritoriului României de către trupele inamice, ale înăspririi și mai mult a contradicțiilor economice și social-politice existente s-a intensificat lupta revoluționară de eliberare socială și națională. Mișcarea pentru unitate s-a desfășurat în ritm crescînd, pe măsura prelungirii războiului, atît în provinciile subjugate, cît și în Oltenia, Muntenia și Dobrogea — aflate sub ocupația armatelor Puterilor Centrale. Jaful, teroarea, samavolniciile de tot felul au stîrnit revolta și ura întregului popor. În fruntea mișcării de rezistență împotriva cotropitorilor, care a ouprins cele mai largi clase și pături sociale, s-a aflat muncitorimea. Un mare număr de socialiști s-au înrolat în lupta, ce a atins momentele de culme ale eroismului popular la Mărăști, Mărășești și Oituz[1], pentru salvarea ființei naționale și statale, mulți dintre ei jertfindu-și viața în bătăliile glorioase pentru apărarea pămîntului străbun.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1967 și 8/1977.

Vestea victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie din Rusia a dat un nou imbold acțiunilor revoluționare de pe toate meridianele globului, a răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și progres ale tuturor popoarelor lumii. Principiile de egalitate și autodeterminare a popoarelor proclamate de tînărul stat sovietic au constituit un imbold în lupta pentru realizarea de state naționale. Încă în septembrie 1917, în lucrarea *Sarcinile proletariatului în revoluția noastră*, Lenin arăta: „În chestiunea națională, partidul proletar trebuie să susțină mai întîi proclamarea și înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate".

Prăbușirea țarismului, în februarie 1917, intensificarea luptelor revoluționare și de eliberare națională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic de accelerare a destrămării Imperiului austro-ungar. Se adevereau, astfel, cuvintele pe care Fr. Engels le scria socialistului român Ioan Nădejde, încă în ianuarie 1888, cînd îi arăta că, după ce țarismul se va prăbuși, fie într-o luptă cu foștii membri ai Sfintei Alianțe, fie printr-o revoluție internă, învechita monarhie austro-ungară va cădea și ea, iar națiunile de acolo se vor organiza după cum vor voi.

De altfel, în 1916, Lenin calificase monarhia austro-ungară drept o „uniune șubredă a cîtorva clici de paraziți sociali", subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istorice te decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare". Această previziune și-a dovedit valabilitatea în cursul anului 1918, cînd pe ruinele acestui imperiu, de tristă amintire, au apărut statele naționale suverane și independente ale popoarelor din Centrul și Sud-Estul Europei: Republica Cehoslovacă, Statul iugoslav, Republica Austria, Republica Ungară ș.a.

În această uriașă mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturare a dominației străine s-a încadrat și lupta poporului român. Ea a avut un caracter burghezo-democratic, larg reprezentativ, antrenînd clasa muncitoare — forța cea mai înaintată și mai activă a epocii — țărănimea, intelectualitatea și toate celelalte forțe sociale și politice interesate deopotrivă în realizarea unității statale și naționale.

Salutînd scopurile nobile ale revoluționarilor ruși, social-democrația română din Transilvania se pronunța astfel prin paginile ziarului *Adevărul* (26 noiembrie /9 decembrie 1917): „Voi cereți ca nici o națiune să nu țină în asuprire pe alta, nici un *neam* să nu fie subjugat *și fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce*. Nici o țară să nu răpească pămînt străin și nici o țară să nu ceară haraciu — despăgubire de război — de la alta [...] Scopurile astea toate ale voastre, care sînt și ale tuturor socialiștilor din lume, sînt

atît de măreţe şi atît de sfinte, încît *vor trebui să ducă la izbîndă*". În acelaşi spirit ziarul *Mişcarea* din Iaşi atrăgea atenţia, la 6 decembrie 1917, că „revoluţia rusă nu trebuie privită numai prin efectele ei imediate asupra noastră, ci şi prin influenţa ce poate ea să aibă asupra intereselor mari şi permanente ale neamului şi statului nostru, interese pentru care am pornit la luptă".

Ideea autodeterminării popoarelor, proclamată în Rusia, a avut un ecou extraordinar de puternic în cele mai largi mase ale poporului român. Însuşi cuvîntul rusesc „samoopredelenie" (autodeterminare) devenise aşa de cunoscut, încît, la 4 ianuarie 1918, scriitorul progresist George Ranetti îl folosea, ca titlu, într-un editorial al ziarului *România*. Referindu-se la perspectiva desăvîrşirii unităţii naţionale a ţării noastre, ca urmare a afirmării principiului autodeterminării, Ranetti conchidea: „Evenimentele ce se desfăşoară în Rusia ar trebui să convingă şi pe cei mai pesimişti dintre noi că niciodată izbîndirea idealului naţional românesc n-a fost mai aproape".

În această conjunctură istorică, la 24 ianuarie 1918, Republica Democratică Moldovenească s-a proclamat „în unire cu voinţa norodului Republică Moldovenească de sine stătătoare şi neatîrnată, avînd ea singură dreptul de a-şi hotărî soarta în viitor" *(Cuvînt moldovenesc*, din 29 ianuarie 1918).

Ca urmare a mişcării pentru unitate naţională, a luptei şi voinţei maselor largi populare, la 27 martie 1918 Basarabia s-a unit cu România. În manifestul Partidului Socialist şi al Uniunii Sindicale din România, intitulat *Către muncitorimea de la oraşe şi sate*, publicat în ziarul *Trăiască socialismul*, din 14 noiembrie 1918, se arăta: „Datorită revoluţiei ruse, care a dat tuturor popoarelor din imensul imperiu libertatea de a hotărî de soarta lor, Basarabia a putut să se declare Republică independentă şi să se unească cu ţara".

„Acolo unde ţi-e patria, acolo să-ţi creezi fericirea vieţii tale"

Consecinţele prăbuşirii marilor imperii vecine s-au repercutat şi asupra Bucovinei. Criticînd asuprirea naţională la care era supusă populaţia românească din Imperiul austro-ungar, deputatul socialist George Grigorovici, secretar al Partidului Social-Democrat din Bucovina, sublinia într-un articol apărut în *Glasul Bucovinei*, din 11/24 octombrie 1918: „Uniunea românilor este un ideal şi o ţintă pe care o vor urmări românii totdeauna şi în veci, în tot momentul şi în toate împrejurările [...]. Bucovina trebuie restituită patriei".

Mişcarea revoluţionară care viza în mod nemijlocit şi unitatea naţională a căpătat, către sfîrşitul anului 1918, forme decisive. Pentru ziua de 15/28 noiembrie 1918 a fost convocat, la Cernăuţi, Congresul reprezentanţilor populaţiei din Bucovina, care a hotărît unirea cu România a acestei vechi provincii istorice româneşti, răpită de Habsburgi în 1775. Exprimîndu-şi adeziunea faţă de actul unirii, delegatul socialiştilor români, George Grigorovici, arăta: „Dacă-mi strînge cineva mîna că am vorbit în sens naţional, trebuie să o spun că aceasta nu o fac numai ca român, ci tocmai ca socialist, căci doresc libertatea oricărui popor".

În toamna anului 1918, evenimentele revoluţionare au cuprins întreaga Transilvanie şi Banatul. Apropierea deznodămîntului victorios al luptei pentru unitate deplină răscolea profund toate păturile sociale. În septembrie 1918, socialiştii români din Transilvania au iniţiat constituirea Consiliului Naţional Român — organism alcătuit pe baze paritare din reprezentanţii Partidului Naţional Român şi cei ai mişcării socialiste — care să conducă, în contextul revoluţiei burghezo-democratice, izbucnită la 18/31 octombrie, în Transilvania, mişcarea pentru unitate naţională. Oameni ai muncii români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi şi-au exprimat voinţa de eliberare de sub jugul dominaţiei austro-ungare şi de unire cu ţara. Astfel, în cadrul marii întruniri a muncitorilor de la Csepel, din 30 septembrie 1918, la care au participat şi numeroşi intelectuali şi studenţi, social-democratul Tiron Albani, precizînd poziţia socialiştilor români, arăta că ei cer ca „şi românii să aibă drept de liberă dispunere asupra sorţii lor, adică ei singuri să hotărască forma de stat în care să trăiască în viitor" *(Adevărul*, 21 octombrie /3 noiembrie 1918).

La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Naţional Român Central, „ca unicul for care reprezintă voinţa poporului român"; acesta era format din şase social-democraţi: Tiron Albani, Ion Flueraş, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu şi şase reprezentanţi ai P.N.R.: Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ştefan Cicio-Pop, Al. Vaida-Voievod şi Aurel Vlad. Constituirea acestuia, imediat după dezlănţuirea revoluţiei burghezo-democrate, cu larg caracter popular, a dat un nou impuls luptei pentru eliberarea Transilvaniei şi unirea ei cu ţara. Pentru masele muncitoare devenise pe deplin clară împletirea strînsă ce exista între rezolvarea problemei naţionale şi a celei sociale. Într-un articol de fond, intitulat *Ce vrem?* apărut în *Adevărul* din 28 octombrie /10 noiembrie 1918 se arăta: „Revoluţia şi capitulaţia[1] au creat pentru toate naţiunile din ţară

[1] La 16/29 octombrie 1918, Austria a cerut armistiţiu — *n.r.*

putința ca singure să-și hotărască soarta, singure să decidă asupra viitorului lor și singure să-și croiască cadrele de stat în care vor dori să trăiască în viitor. Consiliul Național Român este chemat acum a merge cu un pas mai departe și a declara în mod clar și lămurit că voim ca întreg poporul român din Ungaria, Transilvania și Banat să fie întrebat prin referendum, printr-o votare obștească, în ce cadre de stat voiește să trăiască în viitor".

Așa s-a ajuns, ca rezultat al unui întreg proces de evoluție social-politică, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, moment istoric în care poporul nostru a văzut calea de exprimare a năzuinței și conștiinței sale de unitate, de alcătuire a unui singur stat, care să cuprindă în granițele sale pe toți românii. Consultarea poporului reprezenta modalitatea cea mai democratică de rezolvare a problemei majore ce frămînta în această etapă conștiința întregii națiuni. Ea urma spiritul hotărîrilor democratice de unire adoptate în martie 1918 și noiembrie 1918. În manifestul Consiliului Național Român Central lansat la 7/20 noiembrie se specifica: „Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine [...] Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți" *(Românul*, din 8/21 noiembrie 1918).

Cît privește scopurile adunării convocate la Alba Iulia, ziarul *Adevărul*, din 17/30 noiembrie 1918 arăta: „Se vor întruni toți reprezentanții neamului românesc din Ungaria și Ardeal și prin cuvîntul lor vor arăta lumii întregi voința întregului neam. Se va arăta în primul rînd că națiunea română, care veacuri dé-a rîndul a suportat jugul robiei naționale, voiește acum să devină cu desăvîrșire liberă și să se contopească într-un singur stat național. Românii din Transilvania și din Ungaria, *fără deosebire de clasă*, voiesc să se unească cu frații lor de peste munți [...]. Prin aceasta, se va înfăptui, în fine, ceea ce înainte cu trei sute de ani a fost zădărnicit prin uneltirile barbare ale unor tirani. Drama națională săvîrșită pe Cîmpia Turzii[1] se va ispăși acum prin hotărîrea istorică ce va lua-o Adunarea Națională de la Alba Iulia".

La 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horea, peste 100 000 oameni — muncitori, țărani, meseriași, intelectuali — veniți de pe întreg cuprinsul țării să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. „N-aveam nevoie să ne-o spunem unul altuia — scria în acele zile socialistul Ilie Cristea, în ziarul *Glasul Ardealului* — e destul să ne privim în ochi pentru ca să ne convingem că a sosit ceasul. Cuvîntul păstrat pînă acum în cutele cele mai adînci ale sufletului se va rosti unanim măreț și nestrămutat. Unirea noastră va fi indiscutabilă". La adunare au fost prezenți 1 228 delegați, aleși de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile românești din Transilvania. Dintre aceștia 150 erau delegați ai social-democrației române — partea cea mai activă în lupta pentru realizarea unirii — reprezentînd aproape 70 000 muncitori organizați, atît români cît și maghiari, germani și de alte naționalități.

În cadrul adunării de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 s-a adoptat istorica *Declarație de la Alba Iulia*, document memorabil al unirii, la care și-au adus contribuția toate forțele politice și sociale române din Transilvania. Ideile fundamentale ale *Declarației Marii Adunări Naționale* au fost pe larg susținute de fruntașii mișcării socialiste Aurel Lazăr, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Emil Isac, Ion Suciu, Alexandru Lapedatu, Aurel Cosma și alți delegați. Luînd cuvîntul în numele social-democrației române, Iosif Jumanca a evidențiat de pe poziții de clasă importanța actului Unirii: „Astăzi venim și noi aici, adevărații reprezentanți ai muncitorimii române din Transilvania și Banat, venim să declarăm în fața dv., în fața Internaționalei Socialiste și în fața întregii lumi că vrem unirea tuturor românilor [...] Social-democrația nu-i identică cu lipsa simțului național, noi nu zicem *ubi bene ibi patria*, ci zicem că «acolo unde ți-e patria, acolo să-ți creezi fericirea vieții tale». Și noi n-avem teamă că poporul muncitor român, care a rupt acum cătușele unei robii seculare, nu va avea destulă putere ca și în România să-și asigure drepturile la o viață liberă [...] Noi am trăit într-una cu tovarășii noștri unguri [...], dar azi a sosit momentul cînd declarăm că, da, ca clasă sîntem solidari cu ei și nu le sîntem dușmani, dar vrem să fim în viitor o floare neatîrnată în marele buchet al Internaționalei".

Prin participarea largă a maselor populare la adunarea de la Alba Iulia, care a hotărît unirea Transilvaniei și Banatului cu România, s-a afirmat încă o dată și definitiv că poporul român este adevăratul făuritor al unirii, că împlinirea acestui ideal a fost rezultatul luptei sale de veacuri pentru libertate, unitate și independență națională.

În declarația Partidului Social-Democrat asupra actului unirii, publicată la 2/15 decembrie 1918, în ziarul *Adevărul*, se arăta: „Proclamarea unirii tuturor românilor e astăzi fapt împlinit [...] La aducerea hotărîrii acesteia am luat și noi parte, socialiștii români".

Atmosfera acelor clipe de neuitat era astfel redată de poetul socialist Emil Isac, într-un interviu acordat la 3 decembrie 1918 ziarului maghiar *Kolozsvári Hirlap:* „Începe apoi

[1] Uciderea lui Mihai Viteazul — *n.r.*

actul oficial. Are cuvîntul Goldiș, care citește de pe hîrtie ceea ce este scris în inimi. Nu voi relata ceea ce spunea Goldiș, căci fiecare cuvînt al lui reprezintă o bucățică din timp. Și cînd răsună cuvîntul care este singura dorință a națiunii noastre române — Unirea — se revarsă singura dorință, din mii de guri cuvintele bucuriei: românii s-au unit. Un lanț s-a sudat între inimi. El nu poate fi sfărîmat. Ceea ce a urmat mi se pare un vis. Ștafetele care duc știrea. Răsună trîmbițele orchestrelor, este difuzat imnul român și masa pornește acum în joc. Unirea s-a înfăptuit. Un popor s-a eliberat".

La 13 februarie 1919, referindu-se la actul just al făuririi unității depline a statului național, Declarația Comitetului executiv provizoriu al Partidului Socialist și a Comisiei generale provizorii a sindicatelor, exprimînd poziția clasei muncitoare, a mișcării socialiste din întreaga țară releva: „Prin dreptul de autodeterminare a națiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internațional, românii din teritoriile subjugate și-au manifestat, prin hotărîrile adunărilor lor naționale, voința de a se uni cu România, pe baza rezoluțiunilor votate.

Ca socialiști români internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte [...]

România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine".

Înfăptuirea unității statului român — eveniment epocal în afirmarea și dezvoltarea istorică a poporului român — a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic. În acest context, Partidul Socialist s-a unificat la scară națională și s-a desăvîrșit procesul de transformare a sa într-un puternic partid comunist al clasei muncitoare din întreaga țară. Făurirea Partidului Comunist Român, în mai 1921, la marele Congres de unificare a organizațiilor socialiste la scara României întregite, a marcat un moment de răscruce în istoria mișcării muncitorești din țara noastră. Partidul comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare creat în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noul cadru de dezvoltare istorică a țării, lupta pentru apărarea și consolidarea statului național, pentru păstrarea unității și suveranității patriei.

La Congresul istoricilor americani de la Dallas

A 92-a Adunare anuală a Asociației Americane de Istorie (A.H.A. = American Historical Association), a avut loc la Dallas (Texas) în zilele de 28, 29 și 30 decembrie 1977. Lucrările s-au desfășurat în 98 secții care au totalizat 378 comunicări și comentarii, cu o tematică foarte variată privind istoria S.U.A. și universală, în toate epocile. Între numeroasele manifestări științifice ținute în paralel cu lucrările Adunării A.H.A. s-au înscris și ședințele Asociațiilor de Istorie afiliate la A.H.A. (de exemplu, Asociațiile care studiază istoria Canadei, Cehoslovaciei, Irlandei, Italiei, Marii Britanii, Poloniei, Portugaliei, Spaniei și Ungariei).

Au fost înregistrați, nominal, în programul tipărit al Adunării anuale, circa 600 participanți — profesori și cercetători din S.U.A., inclusiv 12 invitați de la unele instituții de cercetare sau învățămînt superior din Australia, Berlin-Vest, Canada, R.F. Germania, Hong-Kong, Mexic, Polonia, România și Spania.

În secția a cincea, în cadrul temei Criza din Balcani și războiul ruso-turc din 1877-1878: *o sută de ani mai tîrziu, au prezentat comunicări: prof. David MacKenzie de la Universitatea North-Carolina, prof. Dinu C. Giurescu de la Institutul de Arte Plastice din București și prof. R.V. Burks de la Universitatea de stat din Wayne. Secția a fost condusă cu competență de profesorul Stephen Fisher-Galați de la Universitatea Boulder din Statul Colorado, care a intervenit cu observații și interesante completări în timpul lucrărilor. Profesorul R.V. Burks, comentatorul oficial al Secției, a felicitat pe autorul comunicării românești pentru că a tratat complet tema, fără a ocoli aspectele mai complicate, și a făcut, la rîndul său, o analiză nuanțată a evoluției evenimentelor din 1876-1878. La luările de cuvînt din auditoriu a participat și profesorul Liviu Maior, de la Universitatea din Cluj, care se află în S.U.A., unde conduce, la Universitatea din orașul Wayne, un lectorat de istoria românilor.*

La această Adunare (cea mai importantă manifestare anuală a istoricilor americani) au participat și alte cîteva sute de cercetători și universitari din S.U.A. (în afara celor oficial înscriși). Peste 70 edituri au expus în marele hol al Hotelului Fairmont din Dallas cîteva mii de volume de istorie apărute recent.

D.C.G.

ACTE PROGRAMATICE ALE REVOLUȚIEI ROMÂNILOR DIN 1848

„Jur că voi fi credincios voinței nației române, apărînd-o din toate puterile împotriva oricărui atac și asuprire; jur că nu voi lucra niciodată în contra intereselor nației și că voi ține și apăra cele 21 [22] de puncturi decretate de popor, conlucrînd după putință-mi și jertfind viața mea chiar pentru dînsul și pentru nație".

Acesta este jurămîntul depus pe „Constituțiune" de mulțimea bucureșteană strînsă în ziua de 15 iunie 1848 pe Cîmpia Filaretului, loc ce începînd din acea zi avea să-și schimbe numele în Cîmpia Libertății. Prin acest jurămînt, masele populare românești își afirmau aderiunea la revoluție, iar programul, lansat cu o săptămînă în urmă la Islaz și în 11 iunie impus chiar domnitorului Gh. Bibescu, devenea legea fundamentală a puterii revoluționare. Prin faptele lor, după cum aprecia Marx, românii „răstoarnă vechiul regim" și pun „în locul lui unul nou". „Ei vor să schimbe vechiul sistem și să se organizeze după modelul popoarelor moderne".

Programul revoluționarilor munteni reprezenta un important pas înainte în privința definirii obiectivelor revoluționare. El a preluat revendicări formulate de revoluția lui Tudor Vladimirescu[1] și de mișcarea din 1840 condusă de Dimitrie Filipescu[2], încorporînd în același timp și experiența programelor revoluțiilor din Moldova[3] și Transilvania[4]. „Rezultatele Congresului național de la Blaj — scria un corespondent muntean în Gazeta Transilvaniei din 24 mai — ne puseră pe toți în uimire. Am binecuvîntat cerul care a adus asemenea timp, spre a se învrednici și românii de drepturile omenirii civilizate".

După izbucnirea prematură și înfrîngerea rapidă a revoluției la Iași (în martie, la Paris, fruntașii din cele două Principate discutaseră doar ca acțiunea să fie declanșată simultan, ceea ce nu s-a putut realiza), în concepția cercurilor revoluționare românești, Muntenia urma să devină centrul de gravitație al revo-

[1-4] Magazin istoric, nr. 8/1977; 12/1977; 1/1978; 2/1978.

1848: Adunarea populară de la Islaz, așa cum și-a imaginat-o sculptorul Corneliu Medrea

luției generale a tuturor românilor. „Soarta națiunii române — scria G. Barițiu, la 27 mai — se va hotărî în București", iar A.T. Laurian își punea mari speranțe în lupta unită a întregului popor, propunînd, la 20 iunie, lui N. Bălcescu convocarea unui „congres general dintre toți românii". Ideea acțiunii unite, condusă de un comitet revoluționar cu sediul la București, este prezentă și într-o scrisoare expediată de Al. G. Golescu de la Viena: „Bălcescule— scria el — a sosit timpul ca să organizăm o frăție secretă și grandioasă, care să se întindă peste toate părțile României și să aibe cîțiva capi în fiecare provincie, iar centrul ei în București, unde este și mai multă libertate de acțiune".

Pînă în aprilie 1848, cînd o parte dintre conducători — cei aflați în Franța și care participaseră la revoluția pariziană din luna februarie — s-au întors în patrie, eforturile menite să concretizeze programul revoluției s-au desfășurat în paralel. Astfel, în ședințele din 8 și 9 martie 1848, revoluționarii munteni și moldoveni aflați la Paris au adoptat, la propunerea lui N. Bălcescu, un proiect de program care prelua revendicările mișcării de la 1840, completate cu o nouă formulă privind rezolvarea problemei agrare.

Concomitent, în țară s-au făcut eforturi în același sens. În aprilie, un grup de boieri a formulat o petiție din 23 puncte, prin care puneau în discuție schimbarea stărilor de lucruri în Muntenia, ca singurul mijloc „de a statornici odihna publică" și a opri „o turburare socială ce ne amenință". În mai, cu prilejul trecerii sale prin București spre Iași, un grup de liberali moderați a înmînat un memoriu comisarului otoman Talaat Efendi, prin care cereau anularea Regulamentului organic. Autorii documentului se străduiau să convingă Poarta de necesitatea introducerii unor reforme menite să perfecționeze organizarea economică și instituțională a țării și nu uitau să releve dorința poporului din cele două Principate „de a se grupa într-același stat".

Mai detaliată și axată îndeosebi pe chestiunile sociale era broșura intitulată Ce sînt meseriașii?, apărută tot în primăvara anului 1848. Prin meseriași, documentul avea în vedere pe toți cei care se ocupau cu lucrarea pămîntului — proprietari, arendași — apoi pe lucrătorii și meșterii din industria manufacturieră, pe negustori și pe toți cei de profesiuni liberale. Cu alte cuvinte, „nația întreagă". Cererile „meseriașilor" erau concentrate în 23 articole. Nu erau nici prea „liberale" și nici prea numeroase aceste cereri, căci, se arăta în broșură, vremile s-au schimbat și „au trecut timpii în care trebuiau zece ani pentru a dobîndi un articol; astăzi se dă tot sau nimic".

Principalele puncte ale Proclamației de la Islaz au fost, așadar, în mare parte, pregătite și popularizate anterior de către revoluționarii din țară și de către cei reveniți în patrie în aprilie 1848. Problema care se punea acum era aceea a definitivării și închegării lor într-o formă unitară. În acest scop, spre sfîrșitul lunii mai, s-a format un Comitet Executiv, din care au făcut parte Nicolae Bălcescu,

Al. G. Golescu-Negru şi Ion Ghica. Acesta din urmă, fiind trimis la Constantinopol spre a justifica revoluţia şi a neutraliza reacţia Porţii, explicînd guvernului otoman că nu era îndreptată împotriva ei, a fost înlocuit de C.A. Rosetti. În elaborarea celor 22 puncte li s-a adăugat ulterior şi Ion Heliade-Rădulescu; de fapt, acestuia din urmă i se şi datorează redactarea finală a Proclamaţiei, într-un stil grandiloc-vent şi cu unele formulări mistico-religioase, prezente dealtfel în ideologia burghezo-democratică a epocii.

Domnitorul Gheorghe Bibescu, care se arătase şi el favorabil unor schimbări în administraţia Principatului, nu credea în iminenţa revoluţiei, fiind convins că îi va face faţă cu propriile sale mijloace. Siguranţa lui Bibescu îşi avea însă şi o altă explicaţie, după cum notează Marx: „promisiunile lui Duhamel", comisarul ţarist. Domnitorul ezita, totuşi. Astfel, el nu a dat curs cererii amintitului consul de a-l exila pe Heliade-Rădulescu, considerat element periculos pentru „liniştea" Principatului; el a refuzat şi cele două regimente de cazaci pe care i le oferiseră autorităţile ţariste. Pentru a evita complicaţiile s-a mulţumit să invite la masă pe cîţiva din fruntaşii revoluţionari mai moderaţi, dîndu-le sfaturi de potolire, asigurînd, totodată, cercurile ţariste că la Bucureşti nu erau motive de nelinişte.

Revoluţia însă nu mai putea fi ocolită. Mai întîi la Islaz, la 9 iunie, Proclamaţia a fost citită mulţimii ca o energică chemare la luptă, un strigăt de libertate şi de înfrăţire adresat tuturor celor ce au „acelaşi nume de român". Nu întîmplător primul ei articol declara „independenţa administrativă şi legislativă" a ţării, aşa cum o avusese mai înainte, în virtutea Capitulaţiilor, şi se ridica împotriva oricărui amestec al vreunei puteri străine în treburile interne ale statului. Încercînd să fixeze cît mai precis statutul internaţional al ţării, programul revoluţionar respingea protectoratul Rusiei ţariste şi cerea ca reprezentantul ţării la Constantinopol să fie ales dintre români. Poporul român, se spune în document, se „leapădă" de Regulamentul organic, căci acesta era „în protiva drepturilor sale [ale ţării] legislative şi în protiva tractatelor ce-i recunosc autonomia".

Cele 22 puncte se constituiau într-un program cu avansat conţinut politic, social şi naţional a cărui realizare integrală ar fi dus la înlăturarea relaţiilor de producţie feudale, ar fi schimbat radical fizionomia societăţii româneşti. Astfel, se proclama egalitatea în drepturi, Adunare reprezentativă, domn responsabil ales pe cinci ani, responsabilitatea miniştrilor, libertatea tiparului, gardă naţională, accesul la învăţătură pentru toţi copiii, dezrobirea ţiganilor, desfiinţarea pedepsei cu bătaia şi a celei cu moartea etc. Cel mai important dintre ele era articolul 13 (eliberarea clăcaşilor şi împroprietărirea lor prin despăgubire), fiind considerat de Bălcescu ca principala revendicare a revoluţiei.

Includerea în program a articolului 13 avea drept scop să atragă masele ţărăneşti, imensa majoritate a populaţiei ţării, de partea revoluţiei. Un revoluţionar ca Nicolae Bălcescu nu-şi putea închipui succesul mişcării fără sprijinul direct al ţărănimii, al cărui rol în întregul trecut românesc îl ştia prea bine. Bălcescu şi alţi luptători români văzuseră, în februarie la Paris, marea forţă şi capacitatea de luptă revoluţionară a maselor.

Ca şi în Transilvania, imediat după izbucnirea revoluţiei, guvernul a trecut la aplicarea unora din prevederile programului adoptat. Pentru a preveni intervenţia străină în treburile interne ale ţării, guvernul a explicat, în mai multe rînduri, că mişcarea era insuflată de „spiritul păcii", că se ţine „pe drumul legilor şi al tractatelor". De altfel, instaurarea puterii revoluţionare s-a făcut fără vărsare de sînge: la 11 iunie, în faţa voinţei poporului adunat, Gheorghe Bibescu a semnat programul revoluţionar şi a aprobat guvernul impus de evenimente (cu excepţia lui Christian Tell, ca şef al oştirii, pe care l-a înlocuit cu Ion Odobescu). Trebuie spus că în ziua de 9 iunie a avut loc un atentat nereuşit asupra domnitorului[1], fapt ce determinase o serie de măsuri represive împotriva capilor revoluţionari; din această cauză acţiunea nu putuse fi declanşată a doua zi şi în Capitală, aşa cum fusese stabilit.

Fruntaşii revoluţionari concepuseră acţiunea de asemenea manieră încît să nu se ofere nici un pretext pentru un amestec din afară. Din aceleaşi motive, scopurile politice şi naţionale ale revoluţiei nu-şi găsiseră o oglindire completă în program. Nu se vorbea despre independenţă, ci despre autonomie; despre unire întîlnim doar aluzii sub apelul la unitatea de acţiune a celor care se considerau români şi fii ai patriei.

Trăgînd concluziile impuse de evoluţia evenimentelor externe şi, îndeosebi, urmărind cu atenţie reacţia marilor imperii vecine faţă de fenomenul revoluţionar european, conducătorii revoluţiei române au avut permanent în vedere pericolul unei intervenţii militare. Acest lucru s-a şi adeverit.

Intimidat de protestul consulului ţarist, care declara, într-o notă remisă domnitorului, că noua stare de lucruri din Principat era „în contradicţie flagrantă cu dispoziţiile Regulamentului organic", Gh. Bibescu a abdicat, după numai două zile de domnie sub putere revoluţionară. Guvernul revoluţionar a adus la cunoştinţa poporului că „fostul domnitor Gh. D. Bibescu, deşi a consfinţit sfintele drepturi ce românii cîştigară [...], astăzi la 14 iunie, la un ceas din noapte, şi-a dat demisia, lepădîndu-se de toată puterea". Totodată guvernul comunica şi noua sa componenţă.

După o lună numai, la 18 iulie, armata otomană a început să treacă Dunărea, pe la Giurgiu. „Rusia — notează Marx — a exploatat la Constantinopol credulitatea şi ignoranţa turcilor". Ba mai mult, „ambasadorul rus ameninţă: dacă Turcia nu intervine, va interveni

[1] Referindu-se la poziţia domnitorului, Marx nota: „Promisiunile lui Duhamel îi redaseră lui Bibescu toată aroganţa. Puţin după aceea, Duhamel soseşte la Bucureşti. [Nemulţumit de duplicitatea lui Bibescu] Duhamel a însărcinat pe Mavros să pună la cale o conspiraţie împotriva lui Bibescu. La agenţii ruşi ai lui Mavros s-au alăturat şi cîţiva vechi eterişti...".

Rusia". A doua zi, 19 iulie, a apărut o circulară a cabinetului din Petersburg care încerca să motiveze pătrunderea trupelor țariste pe teritoriul românesc.

La București și în celelalte centre ale țării au avut loc demonstrații împotriva intervenției trupelor străine, în timpul cărora au fost arse Regulamentul organic și Arhondologia (condica rangurilor boierești). Ziarul Poporul suveran publica un amplu articol de răspuns la circulara guvernului țarist, în care se spunea: „Nu! noi n-am sfîșiat Regulamentul organic pentru a strica legăturile de pace încheiate de Î[nalta] Poartă cu puternicul nostru vecin [Imperiul țarist]. Noi am sfîșiat acea carte de legi impusă asupra poporului cu puterea baionetelor, am sfîșiat, zicem, Regulamentul pentru că o adevărată minoritate își întemeiase pe el tiranicele-i apăsări [...]. Mișcarea românilor, mai ales după împrejurările de față ale Europei Centrale, este încă un act politic de mare însemnătate pentru însăși întemeierea libertăților constituționale asupra întregului continent [...] Noi acum ne aflăm în bună pace înăuntru, căci revoluția în cele din afară n-a schimbat alt decît poziția noastră îndoioasă către [puterea protectoare]. Pentru aceasta noi am avut bune temeiuri, între care cel dintîi este acesta: noi românii de la Dunăre, deși ca stat tributar sîntem legați de Î. Poartă însă ca națională de origine cu totul europeană socotim că țara ce locuim este geograficește astfel situată, încît și de n-am voi înșine, o mie de motive ne-ar făcea, în ce se atinge de civilitatea noastră, să intrăm în sistema generală a popoarelor constituționale din centrul Europei. Întru asemenea stare și după Capitulațiile prin care Î. Poartă ne-a asigurat totdeauna fără contestare și naționalitatea și religia și administrația și legislația civilă și politică dinăuntru, noi, românii, nu cunoaștem nici o îndatorire de-a dreptul către vreo altă putere decît puterea la care strămoșii noștri au închinat țara noastră. Aceasta este totodată și pricina pentru care [...] am reclamat nu protecția numai unei singure puteri, nu protecția de religie [...], ci astă dată am cerut o protecție cu totul politică de la toată Europa, am apelat în parte la arbitria celor trei mari puteri constituționale, așa ca, precum ne vin luminile civilizației de la dînsele, să avem astă dată și sprijinul lor moral întru întemeierea dreptăților ce am proclamat în numele poporului întreg în ziua de 11 iunie".

La 13 septembrie, Bucureștii au fost ocupați de trupele interveniționiste. La sfîrșitul lunii, revoluția din Muntenia era înăbușită, dar idealurile sale au rămas vii în sufletul poporului și au triumfat în anii următori, prin acțiuni energice și hotărîte care au înfrînt greutățile provocate de opoziția marilor imperii autocrate.

Publicăm în continuare cele 22 puncte elaborate de revoluționarii munteni și care, împreună cu Proclamația (ale cărei părți principale le redăm în pagina care urmează), au fost „Constituțiunea" revoluției muntene. Textele au fost reproduse din lucrarea Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente, vol. I, București, 1902, pp. 490-495.

În redarea documentului s-au păstrat caracteristicile stilistice din original, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale; explicațiile introduse de noi, ca și întreruperile de text, au fost marcate prin paranteze drepte.

Ion BULEI

9 iunie: PROCLAMAȚIA DE LA ISLAZ

1. Independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tractatelor lui Mircea și Vlad V., [Țepeș] și neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale.

2. Egalitatea drepturilor politice.

3. Contribuție generală.

4. Adunanță [Adunare] generală compusă de reprezentanți ai tutulor stărilor soțietății.

5. Domnul responsabil ales pe cinci ani și căutat în toate stările soțietății.

6. Împuținarea listei civile — ardicarea de orice mijloc de corumpere.

7. Responsabilitatea miniștrilor și a tutulor foncționarilor în foncția ce ocupă.

8. Libertatea absolută a tiparului.

9. Orice recompensă să vie de la patrie, prin reprezentanții sei, iar nu de la domn.

10. Dreptul fiecărui județ de a-și alege dregetorii săi, drept care purcede din dreptul popolului întreg de a-și alege domnul.

11. Gvardie națională.

12. Emancipația mănăstirilor închinate.

13. Emancipația clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire.

14. Desrobirea țiganilor prin despăgubire.

15. Reprezentant al țării la Constantinopole dintre români.

16. Instrucție egală și întreagă pentru tot românul de amîndouă sexele.

17. Desființarea rangurilor titulare, ce nu au foncții.

18. Desființarea pedepsei degrădătoare cu bătaia.

19. Desființarea atît în faptă cît și în vorbă a pedepsei cu moartea.

20. Așezăminte penitențiare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să easă îmbunătățiți.

21. Emancipația israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință.

22. Convocarea îndată a unei Adunanțe generale extraordinare constituante, aleasă spre a representa toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face Constituția țării pe temeiul acestor 21 articole, decretate de popolul român.

Această Adunanță va lăsa în moștenire viitorimii Constituția aceasta și va fi datoare a o încheia printr-o legiuire, prin care neapărat la fiecare 15 ani, din dreptul său, să-și aleagă popolul deputați extraordinari, cari, venind în Adunanță extraordinară, să introducă reformele cerute de spiritul epochei. Cu aceasta se împiedică de acum înainte vrednica de plîns nevoie de a se cere reforme cu mîna armată și vor fi feriți copiii și strănepoții noștri de necesitatea în care s-a aflat astăzi popolul român.

În numele poporului român

Popolul român, în cît către cele din afară, nu supără pe nimeni, respectă toate puterile şi cere a respecta şi ele drepturile lui stipulate prin tractaturile lui Mircea şi Vlad V., [Ţepeş] recunoscut de toate tractatele încheiate apoi între Î[nalta] Poartă şi Rusia, şi protestă asupra oricărei fapte ce s-a făcut împotriva acestor tractate. Popolul român voeşte cu o voinţă tare a-şi păstra neatîrnarea administraţiei sale, neatîrnarea legiuirii sale, dreptul său suveran în cele din năuntru şi rămîne în aceleaşi legături, şi mai strînse, prin luminile veacului, cu Î. Poartă. Această voinţă e legală, e pe credinţa tractatelor şi nu e în paguba nimănui.

Popolul român leapădă un Regulament care este în protiva drepturilor sale legislative şi în protiva tractatelor ce-i recunosc autonomia. Această lăpedare este însuşi în folosul Înaltei Porţi, ce va fi arbitrară, dimpreună cu Franţa, Germania si Englitera [Anglia], cărora românii le reclamă judecată şi ajutor la orice asuprire ce li s-ar face.

Popolul român decretă şi hotăreşte responsabilitatea miniştrilor şi cu un cuvînt a tutulor fonctionarilor publici; şi fiindcă neresponsabilitatea nu este drept al nimănui, nici de moştenire, nici de învoire, prin urmare nimeni nu perde nimic şi hotărîrea popolului e sfîntă.

Popolul român voeşte o patrie tare, unită în dragoste, compusă de fraţi, iar nu de vrăjmaşi, prin urmare decretă, după vechile sale datine, aceleaşi drepturi civile şi politice pentru tot românul [...]

Popolul român va să dea dreptate şi dreptatea e a lui Dumnezeu. Dreptatea nu sufere a purta numai săracii sarcinile ţării şi bogaţii să fie scutiţi. Prin urmare decretă contribuţia generală după venitul fiecăruia. Aceasta înavuţeşte patria şi o patrie avută e în folosul tutulor şi prin urmare în paguba nimului. Aceasta cheamă pe toţi la aceleaşi drepturi şi datorii într-o patrie dreaptă, înfloritoare, şi care cu tot dreptul nu va mai pute suferi control străin.

Popolul român dă înapoi la toate stările dreptul cel vechiu de a ave representanţi în Generala Adunare, decretă de azi înainte alegerea largă, liberă, dreaptă, unde tot românul are dreptul de a fi chemat şi unde numai capacitatea, purtarea, virtuţile şi încrederea publică să-i dea dreptul de a fi ales [...]

Popolul român decretă tipar liber, cuvîntare liberă, adunări libere, spre a vorbi, a scrie cele de folos, spre a arăta adeverul [...]

Popolul român voeşte pace, voeşte tărie, voeşte garanţia averilor sale materiale, morale şi politice; decretă dar gvardie [gardă] naţională, în care tot românul se naşte al ei soldat, tot românul e un gvardian al fericirii publice [...]

Popolul român cheamă toate stările la fericire, recunoaşte facerile de bine ale comerciului, ştie că sufletul lui este creditul, care nici odată n-a vrut să i-l înlesnească sistema trecută. Decretă dar o bancă naţională însă cu fonduri naţionale [...]

Popolul român împarte dreptatea deopotrivă la toţi şi dreptatea o dă pentru toţi şi mai virtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii oraşelor, fiii patriei cei adeveraţi, ce au fost defăimaţi atît îndelung cu numele glorios de român, ce au purtat toate greutăţile ţării, prin munca lor de atîtea veacuri au lucrat moşiile şi le-au îmbunătăţit, au hrănit pe strămoşii proprietarilor, pe moşii lor, pe părinţii lor, pe aceşti proprietari înşişi şi au drept înaintea generosităţii proprietarilor, înaintea dreptăţii patriei, îşi cer părticică de pămînt îndestulă pentru hrana familiei şi vitelor sale, părticică rescumpărată de atîtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer şi patria le-o dă; şi patria eară, ca o mumă bună şi dreaptă, va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părticică ce o va da [...] Domnia nu e drept de moştenire a nici unei familii, domnia este a patriei. Ea o dă celui ce va socoti de cuviinţă dintre fiii săi. O asemenea alegere stringe şi mai mult legăturile noastre cu Î. Poartă, pentru că per puţinele persoane ce se pot influenţa în paguba Î. Porţi şi a popolului român.

Puterea suverană purcede de la Dumnezeu şi în toată ţeara se află undeva. În Ţeara Română, este în popolul român, ce are dreptul de a numi pe capul cel mai înalt al patriei. Prin urmare, popolul, avînd dreptul suveran, poate revesti cu dînsul pe oricine va socoti de cuviinţă şi pe cîţi ani i se va păre că-i este mai de folos. Aşadar decretă ca domnia să se dea celui ales numai pe cinci ani, spre a se tăia rivalităţile şi urile îndelungate şi spre a pune o emulaţie între cetăţeni a fi buni, întregi şi folositori patriei, ca să tragă încrederea publică [...]

Popolul român decretă dar desfiinţarea tutulor rangurilor titulare ce nu au fonctii şi al căror nume nu aduc aminte decît nişte timpi de barbarie şi de servilitate.

Popolul, protestînd asupra măsurilor arbitrare şi nelegiuite de a se pune o taxă la învăţătură, de la care săracul, orfanul, fiul văduvei e scos afară; protestînd asupra relei cugetări de a degrada şi a ucide naţionalitatea prin scoaterea limbii naţionale din şcoale, decretă o învăţătură pentru toţi egală, progresivă, integrală pe cît va fi cu putinţă, după facultăţile fiecăruia şi fără nici o plată; decretă în Bucureşti o şcoală politehnică, câte o universitate în Bucureşti şi Craiova şi cîte un liceu, cum şi pensionate pentru amîndouă sexele, cîte un liceu, asemenea şi un pensionat în fiecare judeţ, cîte o şcoală normală în fiecare plasă şi cîte o şcoală începetoare bine întocmită în fiecare sat; decretă sciinţele ca şi pînă acum în limba patriei şi cultura şi înflorirea acestei limbi după natura şi după originea ei, cu literele sale, atît în cărţile profane, cît şi în cele sacre, cum şi introducerea literelor în toate cancelariile [...]

Popolul român leapădă de pe sine neomenia şi ruşinea de a ţine robi şi declară libertatea ţiganilor celor particulari [...]

Tot românul e liber, tot românul e nobil, tot românul e un domn. Prin urmare de azi înainte desfiinţează orice pedeapsă cu bătaia şi rumpe în obrazul gizilor orice biciu şi orice vargă, ce degradă [degradează] demnitatea cetăţeanului. Bătaia dar se ridică de la orice dregătorie şi cu atîta mai virtos din rîndul soldaţilor [...]

Popolul român, văzînd întreruperile sale de relaţii cu Î. Poartă, mai virtos de la 1828 încoa, văzînd că representantul său la Constantinopole e un străin, reclamă a-şi ave relaţiile de-a dreptul cu Î. Poartă şi representant al său la Constantinopole, însuşi dintre români [...]

Aceste decretări vin din glasul general al ţării, sînt drepturi vechi ale ei, sînt după legi, sînt după tractate. Î. Poartă, atît în generositatea cît şi în interesul său, le primeşte. Rolul Rusiei este de a ne asigura drepturile, cînd ar fi călcate din afară şi mai virtos cînd voim a ne reintregi într-însele. Cînd ea ni se va împotrivi, va dovedi lumii întregi că a avut gînd rău asupra noastră şi asupra Turciei [...]

Cetăţeni în general, preoţi, boieri, ostaşi, neguţători, meseriaşi, de orice treaptă, de orice naţie, de orice religie, ce vă aflaţi în Capitală şi prin oraşe, greci, sîrbi, bulgari, germani, armeni, israeliţi, armaţi-vă spre a ţine buna orînduială şi a ajuta la fapta cea mare. Patria este a noastră şi a voastră. Vouă vă place a şede într-însa şi ea ve primeşte. Sistema cea veche nu v-a chemat şi pe voi la masa de obşte. De azi înainte o masă avem cu toţii, un ospăţ de frăţie ni se întinde, aceleaşi drepturi vom ave cu toţii [...]

Fraţi români! Nu vă temeţi de nici o putere nepravilnică de din afară, căci s-au dus timpii silei şi ai dreptului celui mai tare. Ţineţi numai buna orînduială în întru. Înarmaţi-vă în gvardie naţională spre asigurarea drepturilor voastre şi spre a forma cruciata înfrăţirii claselor în întru, cum şi a face parte în cruciata înfrăţirii naţiilor în afară. Adunaţi-vă cu toţii sub steagurile patriei. Cele trei colori naţionale ve sînt curcubeul speranţelor [...]

Apoi popolul român declară astăzi în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor că, dacă proclamaţia sa se vede pretutindeni însuflată de spiritul păcii, dacă ei nu vorbesc într-un ton ameninţător şi se ţin pe drumul legilor şi al tractatelor, aceasta învederează caracterul lor cel pravilnic şi sufletul lor ce deopotrivă adoră libertatea şi a lor şi a altor naţii, ce voind a se reintregi în drepturile lor, ştie a respecta pe ale altor naţii. Aceasta îi face a vorbi astfel, iar nu frica; căci sînt o naţie mai mult de 8 milioane suflete şi, la orice invasie din afară ce le va ameninţa libertăţile, fiecare va şti a-şi apăra vetrele, şi străinul, în cele după urmă, la orice nenorocire, va pute cotropi numai pămîntul, dacă va dormi Dumnezeu, iar nu şi oamenii. Nici un român nu va mai trăi după moartea independenţei patriei sale.

NICOLAE BĂLCESCU și făurirea României moderne

CORNELIA BODEA

● Acțiunea Câmpineanu și mișcarea de la 1840, două momente de vîrf ale uneia și aceleiași acțiuni revoluționare ● O revelație: Nicolae Bălcescu militant revoluționar încă la 1838 ● „Ceea ce o generație a început, alte generații trebuie să sfîrșească și să completeze" ● Polițiile secrete imperiale și teama lor de existența unui stat român unitar ● Social, politic și național, un tot al revoluției de la 1848

Nicolae Bălcescu în viziunea marelui sculptor Corneliu Medrea. Machetă pentru un monument destinat să fie ridicat în Capitală

Născut în ajunul frămîntărilor care au dat expresie, în 1821, voinței de luptă a poporului pentru libertatea sa socială și națională, trăind apoi, pas cu pas, cu toată intensitatea și participarea, desfășurarea ei mai departe, Nicolae Bălcescu, cărturarul și omul de acțiune, revoluționarul în idei și fapte, a făcut din slujirea patriei *principiul său de viață*. A iubit România pînă la jertfă, punîndu-și întreaga sa gîndire și acțiune la temelia făuririi și a desăvîrșirii ei ca stat modern, unitar. A militat prin scris, prin cuvînt și prin faptă să învie vremurile glorioaselor afirmări naționale, să ridice poporul la treapta suverană: stăpîn în țara lui, descătușat de robia nedreptății social-politice, în interior, și de asuprirea din afară. Stîlpii miliari așezați pe drumul spre România modernă, de la 1821 la 1850, marchează tot atîtea momente de seamă ce străjuiesc itinerarul revoluționarului, desfășurat pe traiectoria destinului național.

Cu cîțiva ani în urmă, analiza și confruntarea mai multor izvoare datînd din epocă, mi-au îngăduit să relev continuitatea și unitatea dintre planurile elaborate de revoluționarii români la 1837-1839 și la 1840. Un prim argument indicativ l-a constituit, atunci, călătoria lui N. Bălcescu în *Banat, în vara lui 1839*. Scopul mărturisit al vizitei sale fusese „nevoia de a face o cură de două luni la apele minerale de la Mehadia"! Cel nemărturisit se deslușise din contextul general al împrejurărilor: o misiune cu scop revoluționar-național, încredințată proaspătului iuncher de cavalerie, din partea profesorului bănățean Eftimie Murgu.

Confirmarea și limpezirea problemei rămîneau în seama cercetărilor ulterioare. Reluînd aceste cercetări am desprins o serie de elemente care sugerează unele reevaluări în prezentarea procesului revoluționar român din prima jumătate a veacului trecut și al rolului generațiilor care l-au ilustrat. Ele confirmă, cu argumente și date noi, că începuturile activității revoluționare a lui Nicolae Bălcescu trebuie situate *mai devreme* decît anul 1840 și că, în consecință, *momentul Câmpineanu*, de la 1837-1839, și *mișcarea de la 1840*[1] nu sînt decît *două momente de vîrf* ale uneia și aceleiași acțiuni revoluționare pentru crearea statului modern, unitar și independent. În același timp, ele pun în evidență, o dată mai mult, că pe plan *programatic* și N. Bălcescu vedea mișcarea românilor ca evoluînd în tot acest timp, de la 1821 la 1850, pe toate trei coordonatele sale — socială, politică și națională și *nu succesiv* — democratic-social pînă la 1848, și la 1848, după care, apoi, ar fi predominat idealul statului unitar și independent.

În analiza activității revoluționare a lui Nicolae Bălcescu în cadrul unitar al mișcării de la 1836 la 1840, piesa centrală de la care am pornit, de data aceasta, o constituie o descriere amplă a *„oamenilor și partidelor politice din Țara Românească"* în 1838. Materialul, purtînd titlul *Des hommes et des partis politiques en Valachie*, este un memoriu confidențial și nesemnat, comunicat, la 28 ianuarie 1839, de către Huber, consulul francez de la Iași, ambasadorului țării sale, amiralul Roussin, la Constantinopol și de acolo, mai departe, Ministerului de Externe de la Paris. O analiză a conținutului acestui text a condus, nu prea greu, la identificarea autorului în persoana lui Félix Colson[2], fost secretar la Consulatul general francez de la București. Cum participarea lui Colson la evenimentele din Principate, mai ales pe lîngă Ion Câmpineanu, este destul de bine precizată, autenticitatea dezvăluirilor din memoriul său este neîndoielnică[3].

În prezentarea Partidei naționale, F.Colson reliefează, după cum era și de prevăzut, larga popularitate a lui Ion Câmpineanu și speranțele ce se puneau în succesul acțiunii lui. Se arată *căile* pe care le urmau membrii Partidei naționale pentru dobîndirea independenței țării: *1.* activitate parlamentară; *2.* eforturi de organizare a țării pe temelii mai bune; *3.* legături diplomatice.

Se remarcă, în același timp, că dacă în cadrul Adunării obștești exista un deplin acord între membrii Partidei, în urmărirea independenței, aceiași oameni erau divizați în privința reformelor sociale preconizate și susținute cu vigoare de către Câmpineanu însuși. Faptul n-a întîrziat să vădească nemulțumiri în rîndurile tineretului care i se alăturase cu atîta mîndrie. „Acest tineret — spune Colson în documentul amintit — nu vede independența țării numai în organizare, cum o văd deputații săi, *ci pregătește reforme prin discursurile și manuscrisele sale*". O pregătire deci pe toate planurile, în cadrul aceleiași mișcări sau acțiuni.

Tineretul întreg „simpatiza cu ideile lui Câmpineanu" — scria Ion Ghica în 1851. Cine erau însă acei tineri din țară pe care-i distingea Colson, în 1838 pentru „bunele lor principii" și „studiile lor solide?". Identitatea lor o redau cu propriile cuvinte ale memoriului: „Unii și-au dobîndit cunoștințele în țară; alții în străinătate. Printre cei dintîi se remarcă îndeosebi domnii maior Voinescu II, cei doi maiori Crețulescu, Bolliac, Bălcești, care nu sînt mai prejos de cei din categoria a doua. Dintre aceștia din urmă, mai eminenți sînt Alex. Linche, profesorii de Drept Moroiu, Racoviță, Brăiloiu. Se nădăjduiește tot atît de mult de la frații Golescu...".

Lista nu este desigur completă. Precizarea care ne interesează cu precădere însă este atestarea *Bălceștilor*, adică a fraților Constantin și Nicolae și aceasta este directă și fără echivoc.

Acest tineret patriotic — deși nu tocmai tînăr în toate cazurile citate de Colson — dar refractar spiritului conformist, conservator și

[1] *Magazin istoric*, nr. 11 și 12/1977.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1977.

[3] Textul, in extenso, însoțit de traducere, este inclus în volumul I din lucrarea *1848 la români. Oameni. Fapte. Idei. O istorie în date și documente*, întocmită de Cornelia Bodea și în curs de apariție la Editura Politică.

obedient imprimat de domnitor şi administraţia sa — incomoda vizibil nu numai pe domnci şi puterile vecine, curtea protectoare ţaristă şi Imperiul habsburgic.

Domnitorul Alexandru Ghica se mîngîia să creadă, la început, că remedierea stării de lucruri era mai simplă şi de suprafaţă. Că obţinînd, de pildă, aşa cum cerea în octombrie 1838, expulzarea unui element turbulent ca Félix Colson, elimina implicit un factor determinant al nemulţumirii manifestate de tineret. Curînd însă cursul frămîntărilor interne avea să-l convingă de contrariu.

La Cancelaria imperială de la St. Petersburg, ştirile parveneau pe două filiere convergente — din interiorul şi din afara celor două Principate: prin Consulatele ţariste de la Bucureşti şi Iaşi şi prin Ambasada de la Paris.

Curtea de la Viena apare însă cel puţin în cazul de faţă, mai bogată, mai cuprinzătoare în informaţiile sale. Corespondenţa ce trecea prin Austria, venind din Apus sau plecînd într-acolo, era interceptată aici cu regularitate. Chiar şi rapoarte cifrate ale consulilor francezi din Principate erau descifrate la Viena, înainte de a ajunge la destinaţia lor de la Paris!

Aşa se face că nota de sesizare despre evenimentele din Principate adresată de contele Nesselrode, ministrul de Externe de la Petersburg, cancelarului Metternich, prin filiera ambasadorului de la Viena Tatişcev, nu constituia nici o noutate pentru acesta. „Dosarul Câmpineanu" începuse a se alcătui în Biroul de Informaţii habsburgic încă din primele zile ale lunii ianuarie 1839. Astfel încît, amplul şi documentatul răspuns contrainformativ, trimis la 27 aprilie de la Viena la Petersburg, va fi surprins chiar şi serviciul de informaţii ţarist. În capitala ţarilor, ca şi în cea a Habsburgilor soseau ştiri care priveau deopotrivă situaţia din ţară, ca şi acţiunea pro-românească din Apus, precum şi a tineretului aflat la studii acolo, din ambele Principate şi care lucra în strînsă legătură cu cei de acasă.

La 21 martie 1839, de la Petersburg se avertiza Viena despre influenţa nefastă exercitată de gruparea democratică constituită în Partida naţională sub conducerea lui Câmpineanu şi Cantacuzino, asupra „tinerilor boieri" din ambele Principate şi despre „abilitatea funestă" cu care servindu-se de „cuvinte mari, *naţionalitate* şi *independenţă*" se pregătea o răsturnare politică în al cărui obiectiv urma să intre nu numai Ţara Românească şi Moldova, ci „toată partea Transilvaniei şi a Banatului, care sînt locuite de o populaţie omogenă, precum şi Ungaria întreagă". Situaţia gravă pentru cabinetul ţarist se dubla prin faptul că în toată această acţiune erau direct cointeresaţi şi agenţii revoluţionari poloni. Focarul principal al uneltirii este arătat a fi însă *Bucureştii*.

O notă anonimă, găsită în arhiva domnitorului Alexandru Ghica completează cu elemente de natură secretă, conspirativă, profilul politic al atmosferei încordate din ţară[1]. Nota — databilă între ultimele două luni ale lui 1839 şi lunile următoare din 1840 — dezvăluie *vechimea de trei ani* a organizaţiilor secrete din Ţara Românească, baza lor largă, socială şi teritorială de influenţă şi recrutare a adepţilor, cîteva nume „dintre mădularele de căpetenie şi legiuitoare", ca şi dintre „apostolii" trimişi să asigure înţelegerea cu „partizanii" de prin judeţe. Sînt citate centre din Oltenia. Nume ca ale lui Mitică Filipescu, Constantin Moroiu, Eftimie Murgu, J. A. Vaillant, asociate cu expresia de *mădular legiuitor*, sugerează legătura cu pregătirea de *reforme prin discursuri şi manuscrise* la care se referă indicaţiile lui Colson. Nu e lipsită de semnificaţie nici menţionarea Consulatului englez „care să întrebuinţează pă tainä". Dar mai indicativă, în ideea pe care o urmărim, e perseverenţa numelui şi obiectivului *Câmpineanu* de la un capăt la altul al perioadei 1836-1840: dovadă în plus că sîntem departe de o aşa-numită cezură între acţiunea de la 1837-1839 şi mişcarea de la 1840. Iată cum apare ea în nota despre care este vorba: „În această soţietate, prin oarecare ecsperienţă să simte cu încredinţare o pregătire revoluţionară; scoposul, nelegiuitul scop este chibzuit şi hotărît, că după ce se vor asigura despre toate, şi mai cu seamă despre aprinderea şi revoltarea unei părţi însemnată de norod, să puie la cale proiectul întocmit şi care se mărgineşte de a însemna o seară de teatru sau de o altfel de adunare, şi prin coloane, de o parte să îngrijească aici, de la M. Sa pînă la cel mai de pe urmă boier de clasul I şi căpătenie militară, iar pă de alta, pă ceilalţi cîţi vor lipsi, pă la casele lor; *şi cu acest mijloc luînd guvernul, să-l încredinţeze colonelului Câmpineanu cu putere absolută...*" [*subl. C.B.*]

Potrivit tezelor acceptate în istoriografia noastră, proiectul înlăturării violente a domnitorului, plănuit de revoluţionarii de la 1848, ar fi reprezentat o fabulare de cancelarie domnească. Numele lui Câmpineanu, divulgat în acest denunţ ca viitor şef al guvernului, după înlăturarea lui Alex. Ghica, îi conferă alte rezonanţe. Prin această dezvăluire, poezia *Marsilieza românilor* din anul 1840 capătă şi ea un mesaj precis conturat. Refrenul: „Aideţi fraţi la Mărgineanu, să scăpăm pe Câmpineanu" răspunde programului şi principiilor statornicite în actele fundamentale elaborate de Partida naţională înainte de plecarea lui Câmpineanu în misiunea din Apus. Punctele lor le rezumă şi consulul Huber în raportul său de la 28 februarie 1839; sînt reproduse şi în sinteza informativă lucrată în cancelaria de la Viena, de care am amintit. Cele două acte fundamentale din noiembrie 1838, şi anume *Actul de unire şi independenţă* (sau *Declaraţia de principii a Partidei naţionale*) şi *Osebitul act de numire a suveranului*

[1] Datorez semnalarea acestui document solicitudinii tovarăşei Florica Ranca, de la Arhivele Statului — *C. B.*

rumânilor[1] sînt mai complexe decît s-ar putea comenta într-un articol restrîns. Ele sînt, de altfel, cunoscute. Reţinem din relatarea lui Huber însă soluţiile „care se prezentau moldo-valahilor" pentru atingerea scopului urmărit:

1. „Ţara Românească aşa cum este, cu un alt domnitor decît cel actual;

2. Reunirea celor două Principate şi ridicarea lor la rang de regat;

3. Ideea raţională a unei naţiuni române [în clarul de la Viena se scrie: *Regenerarea* unei naţiuni române] prin populaţiile care se află în Basarabia, în Transilvania, în Banat şi în Bucovina, unde un plus de două milioane de locuitori ar adăuga o forţă morală măririi unui teritoriu destul de impozant, pentru a forma o barieră, nu numai utilă Turciei împotriva ruşilor, dar încă şi pentru a crea o aliată mai mult Austriei, precum şi tuturor puterilor Europei apusene".

Prima soluţie este mai explicită într-un raport suplimentar al lui Huber: „Dl. Colson avea misiune să pună în curent pe principele Sturdza despre această combinaţie munteană, *adică de* a face pe Al. Ghica [*subl. C.B.*] să renunţe la domnie pentru a fi înlocuit cu colonelul Câmpineanu". Descifrarea de la Viena diferea întrucîtva, dar nu neesenţial: „Mr. Colson avait pour mission d'informer l'hospodar de Moldavie du projet valaque, *comme aussi* [*subl. C.B.*] de déterminer le Prince Ghica à abdiquer en faveur du colonel Campiniano"[2]. Ceea ce era însă de demonstrat — proiectul înlocuirii lui Ghica prin Câmpineanu — figurează în ambele versiuni.

Se mai ridică însă o întrebare: care a fost rolul efectiv jucat de N. Bălcescu în desfăşurarea acţiunii soldată cu arestările din octombrie 1840? Cît anume a fost partea sa în pregătirea şi conceperea ei? Fost-a contribuţia sa doar atît cît a fost interpretată pînă acum pe baza interogatoriilor luate arestaţilor sau chiar atît numai cît a evaluat-o sentinţa din aprilie 1841? De bună seamă mai substanţial şi mai larg. Răspunsul acesta îl dictează, pe de o parte, reconsiderarea întregii mişcări, de la începuturile ei instituţionale, adică de la 1836; pe de altă parte, o analiză mai atentă, atît a interogatoriilor, cît şi a factorilor care au concurat la pronunţarea pedepselor, aşa cum au fost ele formulate şi motivate, şi aşa cum au şi fost şi apreciate.

Concluzia o anticipă şi o mărturie elocventă, din 1853, a lui J.A. Vaillant, el însuşi animator de seamă al spiritului revoluţionar de la 1836-1840 şi „prieten al naţionalităţii române": „Această îndrăzneaţă idee — spunea el — a eşuat, şi cei care au conceput-o au fost închişi sau izgoniţi. Au murit, unul în urma detenţiunii de la Snagov, altul în suferinţele exilului... *Martiri ai adevărului: Filipescu şi Bălcescu, adio!*".

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1977.

[2] „Dl. Colson avea misiunea de a-l înştiinţa pe domnitorul Moldovei [Sturdza] despre proiectul muntean, *precum* şi de a-l determina pe principele Ghica să renunţe la domnie în favoarea colonelului Câmpineanu".

Multă vreme istoriografia noastră n-a inclus mişcarea de la 1837-1839 ca moment proeminent în drumul revoluţionar spre România modernă, început la 1821. În conceptul despre mersul revoluţiei la români a dominat teza amintită, a primatului democratic-social pentru mişcările pînă la 1848, inclusiv în revoluţia propriu-zisă. Ideea ca atare a fost preluată din însăşi ideologia paşoptistă, chiar de la N. Bălcescu.

Nu s-a ţinut seama însă de împrejurările *specifice* în care a fost ea enunţată astfel. Nu s-a avut în vedere, cu alte cuvinte, una din trăsăturile fundamentale de unire dintre gîndirea, scrisul şi acţiunea bălcesciană: *momentul istoric şi marele lui imperativ*. Nu s-a remarcat îndeajuns că, în militantismul său, atunci cînd Bălcescu evoca trecutul căuta în pilda lui patriotismul şi curajul pentru lupta prezentului; cînd dezbătea marile probleme ale prezentului, căuta în ele soluţii viitorului imediat; că, în scrisul, ca şi în cuvîntul lui vorbit, au fremătat deopotrivă trecutul şi prezentul naţiei sale. În arsenalul său ideologic, trecutul devenea apărătorul intereselor sociale şi naţionale ale poporului, aşa precum era şi exemplul viu al *virtuţilor* şi al *păcatelor* care-l pot ridica sau pierde.

Bălcescu a evocat întotdeauna cu putere de simbol influenţa pe care a exercitat-o revoluţia de la 1821 asupra spiritului revoluţionar şi patriotic al generaţiilor urmaşe şi al revoluţiilor care s-au succedat. Dar n-a vorbit cu acelaşi elan şi despre generaţia sub steagul căreia şi-a inaugurat propria-i ucenicie revoluţionară. De ce? Pentru că maturitatea sa şi timpul său l-au ridicat curînd pe alte înălţimi.

Două împrejurări conturează semnificativ poziţia sa faţă de ideea naţională în mersul revoluţiei la români, implicit faţă de Partida naţională de la 1836. Una, la 1 ianuarie 1847, cealaltă în septembrie 1850.

În atmosfera prevestitoare a marilor frămîntări din preajma lui 1848, el s-a adresat junimii române, tineretului ce trebuia pregătit pentru *întreitul ţel al luptei* de regenerare naţională. Acela care — întocmai ca odinioară Câmpineanu — ţintea să facă „din munteni, din moldoveni, din transilvăneni, din bănăţeni, din basarabeni, din bucovineni, un trup, *o naţie românească*, un stat de şapte milioane de români". El chema acum junimea, „în care naţia nădăjduieşte" „la crearea acestei naţionalităţi, la o reformare socială a românilor, bazată pe sfintele principiuri ale dreptăţii şi egalităţii...".

În arsenalul ideatic de care avea nevoie în acţiunea sa propagandistică, militantă, accentul revoluţionarului cade pe *confruntarea dintre vîrstnici şi tineretul* din Partida naţională; pe marea prefacere născută din zbuciumul trecutului care apunea în răsăritul viitorului...; şi care nu este altceva decît expresia eternei legităţi a negării negaţiei.

Poziția lui Bălcescu este de incontestabilă apreciere a eforturilor desfășurate de generația lui Câmpineanu; dar îi reproșează vehement descurajarea de care dădea dovadă după înfrîngerile suferite, resemnarea în fața viitorului, defetismul: „Ei nu pricep — spunea Bălcescu — că nu este dat unei generații să înceapă și să întemeieze triumful unei credințe; că ceea ce o generație a început, alte generații trebuie să sfîrșească și să completeze".

Conflictul, deschis mai demult în sînul aceleiași partide, conducea acum ireversibil la situarea pe prim plan a tineretului. Eclipsa bătrînilor la 1848 l-a făcut apoi ca în septembrie 1850, la bilanțul revoluțiilor ce trecuseră *(Mersul revoluției...)*, să nici nu mai vorbească de Partida națională în totalitatea ei, ci numai de „juna partidă națională" care singură și-ar fi luat „misia de a continua" programa de la 1821. El trece astfel peste începuturile comune — tineret și vîrstnici — și evocă numai momentul din 1840, cînd „nerăbdătoare de acțiune", această junâ partidă înflăcărată „s-a ispitit a *preluda la o mișcare*".

Un întreg complex de situații și raționamente sînt de surprins și în caracterizarea exclusiv socială dată revoluției de la 1848.

Nereușita străduințelor de a include țelul suprem al unității naționale în programele publice, oficiale, ale revoluției, cît și rezultatele comparativ minore cu străduințele de a conjura acțiunile din toate trei țările într-un scop național comun au făcut pe N. Bălcescu să considere că și ceea ce se realizase — și se realizaseră în fapt atît de multe de către mulți, de către mase și de către el însuși — n-au tălmăcit totuși îndeajuns *drepturile nației*, voința ei de unire. Critica adusă de el în exil acțiunilor revoluției e, uneori aspră și necruțătoare, alteori, circumstanțiată de condiționarea împrejurărilor obiective împotrivitoare.

Frazele, ideile sale au fost preluate, dar tot desprinse de contextul momentului sau de imperativul care le dictase. Treptele revoluției române: *democratică la 1821, socială la 1848, și națională în viitorul iminent* au fost ierarhizate astfel în 1850 pentru a imprima prin contrast mai mult elan, mai multă vigoare mișcării pentru România viitoare ce se voia sincronă și simfonă cu lupta națională a tuturor popoarelor asuprite din Europa.

Se mai adaugă în plus și o anume preocupare pe care revoluționarul și conspiratorul a voit să o acopere cu grijă. O mărturisește în scrisoarea din 16 octombrie către Ion Ghica: „... am redijat acea proclamație ce ți-am trimis, care cred că în termenii măsurați în care e scrisă îți va fi plăcut. N-a plăcut la ai noștri aici, găsind-o prea rece și vagă; cu toate acestea au fost nevoiți a o primi. Apoi am tratat istoricește, ca un articol simplu, chestiunea națională, ca un comentariu al proclamației... Astfel tratată nu prea bate la ochi și nu sperie prea mult".

Răzbat din cuvintele către Ghica, întîi o menajare a opiniilor moderate ale omului de cabinet, căruia se adresa, dar și o menajare tactică ce trebuia să ferească pe toți revoluționarii români de atacurile frontale ale cabinetelor absolutiste europene. În ajunul revoluției de la 1848, deviza, țelul, aspirațiile mari și îndrăznețe de Daco-Românie și *stat național unitar*, cuprinzînd tot perimetrul dacoromânesc, depășiseră granițele secretului. Ele au fost interceptate ca atare de forțele contrarevoluționare (din țară dar mai ales din afară) și paralizate în bună parte în materializarea lor firească, programatică, oficială. „Învinuirea de Daco-Românie" a apăsat cu grele urme, atît pe românii din Principate, cît și pe cei de peste Carpați.

Trecută deci prin filtrul situațiilor specifice, în schema piscurilor revoluției la români, la 1850, N. Bălcescu consemnează pe steagul lui Tudor numai *democrația* — cu toate că, de două ori în cursul aceleiași expuneri, afirmase că atunci „s-a strigat dreptate, s-a vrut ca tot românul să fie liber și egal, *ca statul să se facă românesc*". Din aceleași motive enunțate în scrisoarea către Ghica, revoluția la 1848 o considera a fi fost numai socială, cu toate că problema socială era departe de a fi fost rezolvată. Ideea independenței naționale susținută cu iureș încrezător, la 1837, ca și în „preludiile" de la 1840 este trecută sub tăcere.

Moderația revoluționară nu a fost și nici nu putea fi crezută. O spune tot Bălcescu, cînd, cîteva luni mai tîrziu, lua poziție față de linia moderată, diplomatică, promovată de Ion Ghica. „*Un partid politic* — scria N. Bălcescu la 6 decembrie 1850 — *trebuie să-și aibă steagul său și să-l apere, ouvertement et franchement! [pe față și cinstit!]. Mijloacele de lucru numai cer secretul!*" Acest steag al revoluției naționale a fost astfel desfășurat de el pe față și cu fermitate la aniversarea Blajului, sărbătorită în 1851 la Paris și țelul a fost proclamat fără echivoc în apelul către români, semnat împreună cu C.A. Rosetti și N. Golescu, în iunie 1851.

Pe Nicolae Bălcescu — omul de concepție și acțiune revoluționară — împrejurările propriei sale existențe, combustia necruțătoare a firului vieții lui aveau să-l împiedice să continue sau, cum spunea în 1847, să „întemeieze triumful credinței" sale și al generației sale.

Fascinanta sa putere de anticipație neasemuit de clarvăzătoare a continuat însă și după moarte. Și astăzi, mai mult ca oricînd, omul și opera sa personifică epoca — fragment din marea frescă a deșteptării naționale — extinzînd reverberația strălucirii peste *întreaga Daco-Românie*.

Din cauza numărului mare de scrisori primite, lista cîștigătorilor Concursului „Deceniile Republicii" va fi publicată în numărul viitor.

IANCU DE HUNEDOARA ÎN CRONICI OTOMANE

„UNIC PRIN ARMELE ȘI PRIN CURAJUL SĂU"

IOAN HAȚEGAN

Cursul istoriei a făcut ca, la mijlocul veacului XV, otomanii, aflați în plină expansiune spre centrul Europei, să dea piept, rînd pe rînd, cu oștile a trei voievozi români: Iancu de Hunedoara[1], Vlad Țepeș[2] și Ștefan cel Mare[3]. Primul care a avut de înfruntat pericolul otoman și care — prin atitudinea și inițiativa dovedite în aceste confruntări — a constituit o pildă pentru urmași, a fost Iancu. Despre complexa lui personalitate, ca și despre felul în care istoricii europeni ai vremii sale și cei de mai tîrziu i-au recunoscut meritele, s-a scris pe larg. Dacă valoarea și vitejia sa au fost unanim recunoscute de către lumea europeană, mai puțin știută este aprecierea pe care i-au dat-o otomanii, adversarii și — de atîtea ori — învinșii săi[4]. Desigur, în paginile cronicilor turcești care au consemnat aceste confruntări, nu ne putem aștepta să găsim aprobarea acțiunilor lui Iancu. Aidoma oricăror cronici, relatările sînt impregnate de subiectivism, de preamărire a vitejiei propriei armate (otomane) și scădere a meritelor oștirilor din tabăra adversă. Cu toate acestea, cronicarii (în genere, oameni de casă ai sultanilor și, deci, devotați trup și suflet acestora) au fost determinați de realitate să recunoască vitejia și iscusința, priceperea tactică și meritele celui ce se opunea otomanilor. De aceea, aprecierile provenite din tabăra adeversarului capătă o valoare sporită.

[1-3] **Magazin istoric,** nr.7/1967, 1/1977; 3/1974, 12/1976; 1/1975, 8/1976, 8/1977.

[4] În 1966, Editura Academiei a publicat **Cronici otomane privind țările române** — un corpus datorat reputaților turcologi Mihail Guboglu și Mustafa Ali Mehmet. Articolul cuprinde prima sintetizare a modului în care este răsfrîntă, în aceste cronici, activitatea lui Iancu.

Înainte însă de a vedea care e opinia cronicarilor otomani despre luptele lui Iancu de Hunedoara, socotim utilă o rememorare a campaniilor sale antiotomane, tocmai pentru a înțelege contextul în care ei au făcut referiri la personalitatea și acțiunile voievodului Transilvaniei.

1439, iulie. Iancu pornește din Szegedin împreună cu alți nobili o acțiune pentru ajutorarea Semendriei (Smederevo de azi, oraș în R.S.F. Iugoslavia) asediată de turci. Din cauza împotrivirii nobililor maghiari, înaintarea a fost oprită, Iancu purtînd doar o serie de lupte în preajma Severinului și a Vidinului.

1441, toamna. Pentru a pune capăt incursiunilor inițiate de Ishak-bei, pașa de Semen-

dria, Iancu îi iese în întîmpinare peste Dunăre, îl înfrînge și îl urmărește pînă la Semendria.

1442, martie. Sub conducerea lui Mezid-bei, pașa de Vidin, otomanii pătrund în Transilvania prin trecătoarea Turnu Roșu[1] și pradă ținutul Sibiului și Valea Mureșului. Iancu cheamă sub arme întreaga populație (inclusiv țăranii participanți la răscoala de la Bobîlna, din 1437 și pe care nobilii — de teama unei noi mișcări sociale — nu îndrăzneau să-i înarmeze), dar pînă la sosirea ajutoarelor este învins la Sîntimbru (18 martie). Beneficiind de sprijinul maselor populare, la 22-23 martie, într-un loc rămas neidentificat din preajma Sibiului, Iancu zdrobește oștile otomane, Mezid-bei căzînd și el în luptă.

1442, septembrie. Expediția de pedepsire întreprinsă de Sehabeddin, beglerbeiul Rumeliei eșuează. La 2 septembrie, pe Ialomița, la locul numit „Poarta de Fier", Iancu repurtează o zdrobitoare victorie: patru bei și un sengeacbei au rămas pe cîmpul de luptă.

1443, toamna. Încă din vară, Iancu își pregătește o armată de 35 000 oameni hotărînd, în septembrie, să treacă la ofensivă peste Dunăre. Chiar la trecerea fluviului, el obține o primă victorie, determinîndu-l pe Ishak-bei, pașa de Semendria, să se retragă; la Niș, voievodul român obține o a doua victorie; la 2 noiembrie o a treia, iar după a patra bătălie și ocuparea orașului, drumul spre Sofia era deschis. Continuînd înaintarea, armata întîlnește în trecătoarea Zlatița trupele sultanului Murad II. A cincea bătălie se încheie nedecis, iarna grea determinîndu-l pe voievod — departe de sursele de aprovizionare — să se retragă. Pe drumul de întoarcere mai învinge două corpuri de oaste otomană — cel al lui Firuz-pașa (la Mstelnița, în 24 decembrie) și pe Kassim-bei, la Pirot (2 ianuarie 1444).

1444, 10 octombrie. Iancu participă, alături de Vladislav II, regele Ungariei, la

[1] **Magazin istoric,** nr. 10/1977.

Temutul sultan Murad II...

In p. 22: *...și viteazul său adversar, Iancu de Hunedoara. În imaginea din aceeași pagină (sus): detaliu de pe sarcofagul marelui comandant de oști român, reprezentînd un grup de prizonieri otomani*

bătălia împotriva forțelor otomane conduse de însuși Murad II. Deși în prima parte a înfruntării Iancu reușește să ia inițiativa, gestul necugetat al lui Vladislav (care s-a avîntat la atac nesusținut decît de o mînă de oameni) a determinat o zdrobitoare înfrîngere a cruciaților. Manevrînd cu abilitate, Iancu reușește totuși să salveze armata de la un dezastru total și s-o pună la adăpostul granitei naturale — Dunărea.

1448, 17-19 octombrie. Sperînd să realizeze o joncțiune cu George Kastriotul-Scanderbeg[2] Iancu înaintează la Sudul Dunării, fiind întîmpinat de Murad II la Kossovo Polje (Cîmpia Mierlei). Victoria aparține și de data aceasta otomanilor.

1456, iulie. Noul sultan Mahomed II începe asediul Belgradului, socotit una din „porțile" ce deschideau drumul spre Europa Centrală. În fruntea unei armate de aproximativ 22 000 oameni, Iancu sosește

[2] **Magazin istoric,** nr. 11/1976.

în ajutorul orașului asediat. La 14 iulie, armata îmbarcată pe nave de război, comandată de el obține o victorie care marchează începutul contraofensivei asediaților. Asaltul general comandat la 21 iulie de Mahomed II se transformă într-o înfrîngere dezastruoasă pentru otomani, care sînt nevoiți să se retragă, învinși. La 11 august, Iancu cade însă victimă epidemiei de ciumă din tabăra creștinilor.

Cum arătam, în intenția autorilor care povestesc aceste evenimente, nu intră glorificarea adversarilor. Desigur cronicile diferă de la un autor la altul, trecînd de la un subiectivism exagerat la o apreciere moderată. Toate demonstrează însă cu claritate răsunetul faptelor lui Iancu în conștiința contemporanilor și urmașilor acestora.

Unul din primii istoriografi otomani care menționează faptele lui Iancu a fost Orudj bin Adil. În **Tevarih-i al-i Osman** (Istoria otomanilor) autorul descrie expedițiile lui Mezid și Sehabeddin din 1442, mustrîndu-i pe cei doi comandanți și arătîndu-se îngrijorat de soarta imperiului la această graniță. El privește cu deosebită îngrijorare expediția din 1443 a lui Iancu. Referindu-se la bătălia de la Varna, Orudj bin Adil recunoaște luciditatea și spiritul de organizare a lui Iancu, care a reușit să salveze oastea creștină de la măcel. Un amplu spațiu rezervă cronicarul bătăliei de la Belgrad din 1456. „În anul 861 al Hegirei[3] [sultanul] a mers încă o dată la Belgrad. Pornind să toarne tunuri mari, le-a transportat acolo și, așezîndu-le, a început să bată cetatea. Karadjabei, beilerbeiul Rumeliei și-a găsit acolo o moarte de martir. După aceasta, pornind cu iureș asupra cetății, afurisitul de Iancu, care era pe atunci rege[4], a adus oști puternice din Ungaria și le-a așezat în cetate. Acestea au atacat, la rîndul lor, din cetate și, războindu-se astfel, necredincioșii au obținut victoria. Sultanul Meh-

[3] **Musulmanii își numără anii de la 622 e.n., anul călătoriei lui Mahomed de la Mecca la Medina — n.r.**

[4] **Între anii 1446-1452, în timpul minoratului lui Ladislau Postumul, Iancu de Hunedoara a fost guvernator al Ungariei.**

med-han gaziul [viteazul] a auzit și a văzut cum s-au nimicit cele două oști, măcelărindu-se una pe alta. Afurisitul de Iancu, ieșind, a venit el însuși în cetate [...] În cele din urmă, neputîndu-se lua cetatea și sultanul Mehmed văzînd aceasta, s-a ridicat din fața cetății și a plecat zicînd: «Așa a fost voia lui Allah»".

În încheierea relatării, Orudj redă versiunea turcească a morții lui Iancu, care ar fi survenit nu din cauza epidemiei, ci ca urmare a unei răni căpătate în timpul asaltului comandat de Mahomed II.

Cronica lui Așîk-pașa-Zadé, scrisă în turca vulgară (ceilalți cronicari au scris în arabă sau persană), se situează, prin conținutul știrilor sale, printre cele mai importante izvoare. Trebuie reținut însă că ea prezintă deosebit de laudativ acțiunile otomanilor. În schimb, eșecurile lor sînt în general ocolite sau înfățișate într-o formă cît mai alambicată. De pildă, înfrîngerea lui Mezid-bei nu este redată explicit, ci doar sugerată. Ea se subînțelege din rugămintea făcută de Sehabeddin sultanului de a-i da comanda expediției căci „acel martoloz căruia i se spune Iancu a făcut multe lucruri supusului tău Mezid. Dacă poruncești, eu, supusul tău, voi merge să-l răzbun pe Mezid-bei".

Alt cronicar, Idris Bitlisi, autorul lucrării **Heșt-Behișt** (Cele opt paradisuri), se arată mai obiectiv în caracterizarea adversarilor Semilunii. El recunoaște meritele adversarului: „Iancu, care este vestit printre ghiauri și care era unic prin oaste și prin armele sale, ca și prin curajul său".

Cît privește bătălia de la Zlatița, aceasta este înfățișată ca o luptă nedecisă. „Sultanul [...] pornise spre trecătoarea Izladi [numele turcesc al Zlatiței] în întîmpinarea ghiaurilor care, cu credința deșartă își întinseseră pe locul de bătălie steagurile [...]. Dar din pricina numărului mare al ghiaurilor, luptătorii pentru islam neputînd să dea bătălia, sultanul[...] a împresurat trecătoarea aceea cu săbiile de fier ale vitejilor, și, fiind vreme de iarnă, a dat drum la apele din calea dușmanilor legii. Cu voia timpului și spre binele oștii islamice, toată fața pămîntului s-a acoperit cu gheață și, în felul acesta, tăindu-se calea pe care se aduceau provizii ostașilor ghiauri [...], ei nu au putut deloc să-și aducă la îndeplinire dușmănia lor, din care pricină s-au grăbit[...] să meargă spre ținuturile lor[...]. Iar sultanul cel plin de zel, la rîndul său, l-a trimis numaidecît cu un număr oarecare de oști pe stăpînul de Tocat, Balaban-pașa, pentru urmărirea necredincioșilor".

Corect descrie Bitlisi și desfășurarea bătăliei de la Varna. Vorbind de prima parte a luptei (atacul lui Iancu, el arată că „de teamă și de groază, fugarii musulmani au ajuns, într-o singură zi, de la locul de bătălie, zis Kancisuyu, pe șesul Dobrogei (Tobridja) la distanță de trei popasuri — merhalé". Ultima bătălie descrisă de el e cea de la Kossovo Polje, în care Iancu e caracterizat astfel: „Padișahul oștirilor ghiaurilor trufași și al căpeteniilor lor mîndre este craiul Iancu, căruia i se supun" — recunoscîndu-se astfel autoritatea de care Iancu se bucura în tabăra creștină.

Într-un mod asemănător sînt tratate evenimentele de către cronicile anonime, cunoscute sub titlul generic **Tevarih-i al-i Osman.** Descriind bătălia de la Varna, autorul anonim relatează modul în care Iancu și-a îmbărbătat oștirea: „Atunci oastea sa a început să se împrăștie, dar el nu i-a lăsat să se risipească. Se mai spune că Iancu, blestematul, văzînd că oastea sa a început să se împrăștie a vorbit astfel ghiaurilor: «Noi am venit aici pentru credința noastră și nu pentru crai»".

Așadar, chiar în rîndul cronicarilor otomani era evident că Iancu lupta nu pentru gloria suzeranului său, ci pentru păstrarea independenței țării sale.

Cronicile tîrzii redau și ele cu lux de amănunte evenimentele legate îndeosebi de bătălia de la Belgrad și de cea de la Varna. Astfel, în cronica lui Semseddin bin Ahmed bin Suleiman Kemal-pașa-Zadé, se descrie dramatismul încleștării din 1456: „Istovindu-se puterile ghiaurilor aflați în fortăreață, pierise forța lor, dar oastea ungurească [oastea adunată de Iancu] întărindu-le inimile, a venit și s-a așezat în fața lor [...] Se spune că atunci cînd Iancu a aflat că la Üskup [Skoplje] se toarnă tunuri, iar lîngă Semendria se fac corăbii, el, la rîndul său, făcînd nenumărate corăbii la izvoarele Dunării [...] își pregătise uneltele și oștile sale [...] venind pe cursul Dunării [...] Ostașii cu credința rătăcită [este vorba de cei din Belgradul asediat] văzînd că fețele gaziilor s-au întors, au ieșit afară din cetate, punîndu-se pe urmele lor. Nestăpîniții aceia i-au împins și i-au băgat în ordie [hoardă], pe ostașii slăbiți și obosiți care veneau ca o turmă de oi. Afurisitul acela necredincios, zis Iancu, a început să se agite numaidecît zicînd: «Turcul a părăsit lupta, și [...] a plecat în fugă» și încă vorbind împreună cu serdarii ghiauri, a pornit spre poarta de jos a cetății ca un torent aducător de nenorociri, punînd în fața sa pe cei 30 000 pedestrași îmbrăcați în zale [...] Plecînd din seraiul său de serdar [ieșind din adăpostul de unde conducea lupta], s-a dus și s-a așezat la poarta infernului aducător de necazuri și în timp ce umbla printre pedestrașii săi și le vorbea, făcînd semne cu mîna celor din față, un gaziu l-a ochit. Făcînd să zboare săgeata sa înaripată ca pasărea, el a nimerit îmbrăcămintea sa și, trecînd prin ea, l-a lovit sub braț [...] Zbătîndu-se timp de trei zile, Iancu a murit a patra zi". Cronica denaturează sfîrșitul campaniei pe care o prezintă ca pe o victorie a otomanilor. Sultanul nu a dus această victorie la capăt din pricina beilor care i-au spus că „oastea purtătoare de victorie a slăbit foarte mult și nu au mai rămas arme și unelte, toate s-au isprăvit".

Privite cu ochiul critic al istoricului modern, relatările despre Iancu de Hunedoara, cuprinse în cronicile otomane din sec. XV și XVI, vădesc — desprinse de sub vălul de subiectivism ce le îmbracă — aprecierea vitejiei unuia dintre cei mai strălucițí români, comandanți de oaste ai Europei medievale.

ȚARA ROMÂNEASCĂ A MOLDOVEI

Dr. N. GRIGORAȘ

Bizantinii, germanii și slavii care i-au cunoscut pe români ca locuitori ai străvechii Dacii i-au numit pe aceștia valahi, vlasi, vlahi, volohi, vlași, blaci, woloszyna[1]. **Aceste denumiri erau date tuturor românilor, locuitori în cele trei țări românești — Transilvania, Muntenia și Moldova[2].**

Folosirea frecventă a acestor termeni în evul mediu constituie o expresie elocventă a faptului că românii, deși trăiau în trei formațiuni politice distincte, erau înregistrați în conștiința europeană a epocii drept un singur popor, unit prin originea comună, prin unitatea de limbă, de cultură, de tradiții și însușiri morale. Numeroase mărturii din secolele XV-XVIII atestă acest fapt, confirmînd, și în acest fel, că românii, deși locuiau în trei țări, erau considerați drept membri ai aceleiași comunități etnico-geografice, fiind un popor distinct între celelalte popoare ale continentului.

---

[1] **Magazin istoric**, nr. 10, 12/1969, 10/1970. Pentru semnificația denumirilor Țării Românești și Moldovei, vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1975, 6/1976.

[2] În imagine: stema lui Ștefan cel Mare pe pisania din 1481 de pe turnul de intrare al Mănăstirii Putna.

Pecetea Daciei

Descendenţi ai geto-dacilor, românii şi-au păstrat, în decursul secolelor, vatra străvechii lor patrii: Dacia. Chiar după formarea celor trei state feudale, la mai bine de un mileniu după dispariţia ultimului rege dac, Decebal, numele de Dacia era folosit pentru a indica teritoriul comun tuturor românilor, cele trei state române fiind considerate ca părţi ale Daciei.

Hărţile medievale înregistrează adeseori denumirea de Dacia pentru ţinuturile româneşti, ea fiind sinonimă cu aceea de Valahia, folosită, de asemenea, pentru a desemna teritoriul locuit de români. Pe harta întocmită în 1482 de umanistul Nicolaus Germanus, de exemplu, întîlnim indicată o singură „Valachia", care se întindea de la Vest de Olt, pînă la Nistru, Dunăre şi Marea Neagră. O ediţie a aceleiaşi hărţi (Strassbourg, 1513), menţionează „Valachia Magna" şi „Valachia" în locul Munteniei şi Moldovei. Pe o altă hartă din 1630, a lui Petru Kaerius din Amsterdam, teritoriul românesc este înfăţişat ca un ansamblu de Dacii: „Descriptio Daciarum nec non Moesiarum". În 1683, pe harta întocmită de Filippus Cluverius, Dacia apare împărţită în „Dacia Mediteraneaque Gepida" (Transilvania), „Dacia Ripensis" (Banat), „Dacia Alpestris" (Moldova şi Ţara Românească).

Termenul de Dacia, dat tuturor Ţărilor române, apare şi în scrierile unor cărturari medievali, care-l foloseau pentru a reliefa prin aceasta comunitatea etnică şi teritorială a românilor. Astfel, cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil, vorbind de români, îi numeşte daci, subliniind că ei trăiau în „Peonodacia" (Transilvania), „Bogdania" (Moldova) şi „Ţara de la Istru" (Ţara Românească). Umanistul braşovean Johannes Honterus[1], în cartea a II-a a lucării sale *Geografia pe scurt a lumii cunoscute*, tipărită la Braşov în 1541, în limba latină, consemnează că „Ţara dacilor este stăpînită acum de moldoveni, de românii transalpini (munteni — *N.G.*) şi de transilvăneni".

Denumirea de Dacia, atît pentru Moldova cît şi pentru celelalte Ţări române, o întîlnim şi într-un poem despre regii Ungariei, scris de umanistul sas Leonhard Uncius, poetul curţii lui Ştefan Báthory. Tot despre Dacia sau Valahia vorbeşte şi rectorul Colegiului iezuit din

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1977.

Microcronologie a Ţării Româneşti a Moldovei

Existenţa omului în spaţiul românesc este atestată din cele mai vechi timpuri. Înfruntînd urgiile vremurilor, locuitorii acestui pămînt au rămas statornici aici, statornicie care, transmisă prin milenii, din generaţie în generaţie, a conferit naţiunii române atributul fundamental al existenţei sale: conştiinţa că este un singur popor, că are o singură ţară şi o singură istorie.

Trecerea mileniilor n-a putut nimici această credinţă, chiar atunci cînd românii au fost nevoiţi să trăiască în state diferite. Munteni, moldoveni, transilvăneni au format un singur popor, trăind într-o singură, străveche ţară. Ţara Moldovei este unul din aceste româneşti ţinuturi. Istoria ei a urmat firul istoriei poporului român.

În decursul celor 11 ani de apariţie, **Magazin istoric** a publicat nenumărate pagini consacrate trecutului istoric al Moldovei, articole cu o largă tematică dedicate unor momente şi personalităţi semnificative, alcătuind o veritabilă sinteză istorică a acestei părţi a pămîntului strămoşesc. Prezenta incursiune cronologică nu-şi propune, de aceea, să fie exhaustivă, ci doar să evoce, într-o sintetică peregrinare de-a lungul secolelor, principalele fapte, personaje, evenimente şi momente care au marcat, în timp, destinul istoric al Ţării Româneşti Moldova.

Paleolitic. Dovezile arheologice aduc mărturii referitoare la prezenţa cetelor de vînători ce cutreierau regiuni întinse în căutarea vînatului. Cele mai semnificative descoperiri sînt cele de la Ripiceni, Dorohoi, Ceahlău, Buda, Mălureni şi Cavadineşti.

Neolitic. Culturile specifice acestei epoci sînt atestate pe întreg teritoriul Moldovei. Cultura Cucuteni, apărută către mijlocul mileniului IV î.e.n. în Sud-Estul Transilvaniei şi Sud-Vestul Moldovei, se extinde spre răsărit pînă la Nipru, întregul complex cultural fiind numit Ariuşd-Cucuteni-Tripolie. Creaţia inegalabilă a oamenilor cucutenieni o reprezintă ceramica: prin bogăţia, varietatea şi deosebita ei valoare artistică se situează pe unul din primele locuri ale artei neolitice.

Epoca bronzului. Principalele culturi ale acestei epoci sînt întîlnite şi în Moldova, îndeosebi cultura Monteoru şi cultura Noua, fiind semnalate în numeroase locuri: Bacău, Cîndeşti, Ciorani, Voineşti, Războieni, Săveni, Bîrlad, Zapodeni, Albeşti etc.

Epoca fierului. Metalurgia fierului — atestată prin descoperirile de la Iacobeni, Cotnari, Bîcu, Boureni, Folteşti, din numeroase alte locuri — a pătruns în Moldova concomitent cu procesul desfăşurat pe întregul spaţiu românesc. Cetăţile de pămînt şi din piatră de la Moşna (jud. Iaşi), Stinceşti (jud. Botoşani) atestă existenţa unor puternice uniuni tribale pe aceste meleaguri.

100 î.e.n. - 106 e.n. Maxima înflorire a culturii La Téne geto-dace („perioada clasică a civilizaţiei geto-dace"). Pe teritoriul Moldovei, descoperirile arheologice au evidenţiat un mare număr de aşezări şi cetăţi geto-dace, mărturii ale unei intense vieţi economico-sociale. Semnificative sînt, astfel, aşezările de la Barboşi, Bîtca Doamnei, Ţifeşti, Moşna, Hîrlău, Stinceşti etc.

70 - 44 î.e.n. Domnia lui Burebista, întemeietorul primului stat dac centralizat şi independent.

31 î.e.n. Dicomes, rege dac urmaş al lui Burebista şi a cărui stăpînire s-a întins asupra unei regiuni situate în centrul şi Sudul Moldovei, oferă sprijinul său lui Marcus Antonius, înaintea înfruntării decisive a acestuia cu Octavian la Actium.

Secolele II-III. Carpii — daci liberi — sînt atestaţi pe teritoriul Moldovei în cca. 200 puncte; după anul 170 e.n., carpii sînt cei mai puternici dintre dacii liberi şi cei mai periculoşi duşmani ai Imperiului roman la Dunărea de Jos; izvoare literare şi epigrafice consemnează numeroase conflicte între carpi şi romani.

245-247. Cel mai puternic atac al carpilor împotriva Daciei romane.

Lvov, Krzystoff Warszewiecki (1543-1603), autorul unui proiect de cruciadă antiotomană, la care urma să participe și Moldova. Lazaro Soranzo, autorul unei lucrări intitulate *L'Ottomanno*, tipărită la Ferrara, în 1598, se referă la românii transilvăneni care împreună cu „i Moldaui e con i Vallachi" sînt „gli antichi Daci, tanto temuti da Romani".

În relatările lor, numeroși călători care au trecut prin Țările române în sec. XV-XVIII evidențiază, de asemenea, comunitatea românilor, de neam, de limbă, de cultură, pe care au putut-o constata la fața locului, în toate cele trei Țări române. Apar, de aceea, firești referirile lor la o singură Valahie, o țară mare, locuită de unul și același popor. Astfel, juristul francez Pierre Lescalopier, aflat în 1574 în Țările române, subliniază originea comună a locuitorilor lor. Aceeași idee este oglindită și într-o descriere italiană anonimă din 1587 asupra Moldovei, care vorbește de unitatea etnică și psihică dintre moldoveni și munteni, pe care-i numește „români".

Conștiința unității românilor este prezentă și în scrierile cronicarilor și cărturarilor moldoveni. Astfel, Miron Costin[1] vorbește de străvechea Dacie, țara tuturor românilor. „Locul acesta unde este acum Moldova și Țara Muntenească este drept Dacia, cum și tot Ardealul cu Maramureșul și cu Țara Oltului. Alt nume mai vechi decît acesta, Dacia, nu se află, în toți cîți sînt istorici".

Tot Miron Costin scrie că românii „unul cînd întreabă pe celălalt despre limbă, zice pînă în ziua de azi «știi românește?»". Dimitrie Cantemir, la rîndul său, subliniind originea unitară a românilor, arăta că „toată Țara Românească s-a împărțit în Moldova, Muntenia și Ardealul".

Aceeași idee a unității românilor o întîlnim și la mitropolitul Varlaam care, în 1643, a tipărit la Iași, în „limba noastră românească" cunoscuta sa *Cazanie* sau *Carte românească de învățătură*. În prefața lucrării, Varlaam se adresa „către toată semința românească".

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1969, 8/1971, 4/1972.

„Valahia — o țară mare"

Parte din trupul Daciei, Moldova a fost consemnată, de asemenea, în izvoare medievale sub denumiri care specifică această apartenență. Și cum pentru întreaga Dacie a fost folosit numele de Vlahia sau Valahia (România), în numele

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei •

În a doua jumătate a mileniului unu, pe teritoriul Moldovei apar mici formațiuni politice din a căror unire s-au format organisme politice mai puternice, de tipul cnezatelor și voievodatelor. Asemenea formațiuni erau răspîndite înainte de sec. XIV pe întreg teritoriul Moldovei; **brodnicii,** în Sud-Vest; **bolohovenii,** în Nord; altele în Vrancea, Cîmpulung etc. Existența lor denotă o însemnată densitate a populației pe teritoriul Moldovei.

940-965. Prima mențiune documentară privind o așezare medievală orășenească de pe teritoriul Moldovei: Cetatea Albă, sub numele de Maurokastron (antica cetate greco-romană Tyras).

1227. În colțul de Sud-Vest al Moldovei, se înființează episcopatul catolic al cumanilor, fost mai înainte al Milcoviei. La 14 noiembrie **1234**, papa Grigore IX, într-o scrisoare către Bela, fiul și coregentul lui Andrei II al Ungariei, se referă la organizarea religioasă avansată a moldovenilor și refuzul acestora de a primi religia catolică.

1241. Marea invazie tătară. Invazia tătarilor și instituirea dominației lor politice în Moldova și Țara Românească (pînă la Olt) precum și numeroasele incursiuni prădalnice în Transilvania și Ungaria au avut un efect negativ asupra dezvoltării societății românești, dar au oprit, în schimb, expansiunea ungară spre teritoriile românești din Sudul și Estul Carpaților.

1352-1353. O puternică armată din Transilvania, din care făceau parte și români maramureșeni, intră în Moldova și, cu sprijinul populației locale, înfrînge și alungă definitiv pe tătari; formațiuni locale de pe versantul răsăritean al Carpaților sînt unificate într-o „marcă" de apărare împotriva tătarilor, în fruntea ei fiind numit maramureșeanul Dragoș.

1359. Voievodul maramureșean Bogdan trece în Moldova și, cu sprijinul populației locale, alungă pe Balc, un urmaș al lui Dragoș, fiind recunoscut de feudalii locali ca voievod și domn. Momentul marchează constituirea statului feudal independent al românilor din partea de răsărit a Carpaților. Încercările repetate din anii următori ale regalității ungare de a supune noul stat au fost zadarnice. În timpul domniei lui Bogdan I a fost construită biserica domnească Sf. Nicolae din Rădăuți, cel mai vechi edificiu religios păstrat în Moldova.

c. 1375-c. 1391. Domnia lui Petru I este marcată de o perioadă de prosperitate economico-socială. Sînt construite cetățile Neamț și Suceava, în ultima fixîndu-se și capitala țării.

c. 1377. Petru I, exercitîndu-și unul din atributele fundamentale ca domn al unui stat independent, bate primele monede ale Moldovei (groși de argint) cu legenda în limba latină.

1388, 27 ianuarie. Wladislaw II Jagello cere de la Petru I cu împrumut pe termen de trei ani suma de 4 000 ruble de argint, dîndu-i ca zălog ținutul Pocuției; în februarie, domnul moldovean anunță că a trimis 3 000 ruble (493,440 kg de argint fin).

1392, 30 martie. Roman, domnul Moldovei, se intitulează „Marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn Io Roman voievod, stăpînind Țara Moldovei, de la munte pînă la mare".

1399 toamna - 1432, 1 ianuarie. Domnia lui Alexandru cel Bun. Intensificarea relațiilor comerciale, dezvoltarea economică, politica internă și externă a domniei au întărit statul și i-au sporit prestigiul internațional. Prin relațiile strînse cu Țara Românească, Alexandru cel Bun s-a afirmat ca un vajnic apărător al pămîntului strămoșesc. În timpul său, oștile moldovene au participat, alături de polonezi, la luptele împotriva cavalerilor teutoni și au respins primul atac otoman împotriva Moldovei.

Moldovei s-a oglindit această trăsătură definitorie a existenţei sale: românitatea, apartenenţa ei la marea comunitate a românilor. Astfel, întîlnim în documentele epocii, în scrierile istoricilor, în relatările călătorilor şi numele de Moldovlahia, Maurovlahia, Moldoromania, Vlahia Minor, Valahia etc.

Într-o serie de documente ale Patriarhiei din Constantinopol, de la sfîrşitul sec. XIV şi începutul sec. XV, găsim denumirile de Maurovlahia şi Moldovlahia. În 1395, un mitropolit, Mitilene este trimis „în părţile Vlahiei şi [...] în părţile Maurovlahiei". În iulie 1401, patriarhul se adresa domnitorului Alexandru cel Bun, cu formula „Prea nobile, prea slăvite, prea înţelepte Mare Voevod al Moldovlahiei, doamne Alexandre".

Şi pentru cancelaria papală, Moldova era considerată o parte a Daciei sau Valahiei. Papa Urban V îl numea pe Laţcu I (1365-1375) „Dux Moldaviensis partium seu Valachiae". In 1443, într-un document de la papa Eugeniu IV, apare numele de Moldovlahia, adică Ţara Românească a Moldovei, nume folosit spre a o deosebi de Valahia (Ţara Românească). Philippe de Méziéres, viitorul cancelar al regatului Ciprului vorbea, la 1389, de existenţa a două Valahii la Nord de Dunăre; deci, el îi considera, în mod firesc, pe locuitorii teritoriului de la Est de Carpaţi tot români, aparţinînd unei ţări româneşti.

Interesante sînt şi observaţiile arhiepiscopului Ioan de Sultaneih care, la începutul sec. XV, a redactat un mic tratat de geografie intitulat *Libellus de Notitia Orbis* şi în care precizează că „lîngă Marea cea mare sau Pontică este Valahia, o ţară mare". Evident, el numeşte astfel cele două ţări surori — Moldova şi Ţara Românească, căci continuă: „Valahia e numită cea Mare şi cea Mică". Despre poporul care locuieşte aceste ţări, călugărul dominican ne spune că, în ciuda eforturilor repetate, Poarta „nu a dobîndit stăpînirea lui". La Moldova, ca parte a Daciei se referă şi episcopul maghiar, Nicolae Istvanffy (cca. 1535-1615) care, vorbind despre campania lui Soliman Magnificul, organizată în 1538 împotriva Moldovei, aminteşte de „Duas Valachios [...] Moldavie et Transalpinae", care, împreună cu Transilvania, formează Dacia.

Scrierile unor cronicari şi istorici străini conţin, de asemenea, referiri la Ţara Românească a Moldovei. Consilierul politic al curţii Jagellone, Filippo Buonaccorsi Cal-

Microcronologie a Ţării Româneşti a Moldovei

1410, 15 iulie. Ostaşi moldoveni participă, alături de poloni, la lupta de la Grünwald.

1415-1418. La Konstanz (Constanţa, în Elveţia) are loc cunoscutul sinod, la care au luat parte şi delegaţi din cele trei ţări româneşti; în cronica sinodului sînt pomenite următoarele oraşe moldoveneşti cu delegaţii lor: Suceava (Sorscha), Neamţ (Mencz), Roman (Reinsmarkt), Iaşi (Iessmarkt), Molda (Baia), Bîrlad (Burlat), Bahlo (Hîrlău — tîrgul Bahluiului), Piatra lui Crăciun (Krekotstein).

1422. Ostaşi moldoveni participă la lupta de la Marienburg.

1457, 14 aprilie. Ştefan, cel pe care faptele sale de vitejie, dragostea sa fierbinte pentru pămîntul străbun l-au glorificat şi l-au păstrat în conştiinţa contemporanilor şi urmaşilor săi drept cel Mare, este ales domn al Moldovei cînd, după cum scrie Cronica, „s-a adunat toată ţara cu prea sfinţitul mitropolit chir Theoctist şi l-a uns pentru domnie pe Siret, unde se numeşte Direptate pînă în ziua aceasta".

1467, noiembrie-decembrie. Campania regelui Ungariei, Matei Corvin, în fruntea unei armate de 40 000 oşteni împotriva Moldovei; în bătălia de la Baia (14-15 decembrie) cei 12 000 oşteni, comandaţi de Ştefan cel Mare, înfring oastea ungară.

1469 (sau 1470), 20 august. Lîngă satul Lipnic (Lipinţi) pe Nistru, oştirile moldovene conduse de Ştefan cel Mare zdrobesc o oaste tătară.

1475, ianuarie. O puternică armată de 120 000 otomani, condusă de Suleiman paşa, invadează Moldova. Oastea lui Ştefan cel Mare (cca. 40 000 oşteni, dintre care mulţi ţărani, 5 000 secui, 1 800 unguri) obţine o strălucită victorie la 10 ianuarie, nimicind la Sud de Vaslui trupele inamice. „Oştile turceşti n-au suferit nicicînd o mai mare înfrîngere", mărturisea văduva sultanului Murad II, iar papa Sixt IV îi scria lui Ştefan cel Mare: „Faptele tale [...] au făcut atît de vestit numele tău, că ei se află pe buzele tuturor".

1476, 26 iulie. La Valea Albă-Războieni (în ţinutul Neamţului) după o apărare eroică, oştirea moldoveană s-a retras din faţa cotropitorului otoman, care avea o mare superioritate numerică (peste 150 000 luptători); oastea otomană, condusă de Mahomed II, s-a îndreptat spre Suceava, dar nu a putut cuceri cetatea de scaun; eroic au rezistat şi cetăţile Neamţ şi Hotin. „Sultanul a părăsit ţara cu cetele sale — scria un martor ocular — fără să fi luat o singură cetate şi fără altă pagubă pentru Moldova decît prada ce a adus cu sine, iar Ştefan vodă a ieşit din munţi şi călăreşte viteaz prin toată ţara lui".

1479, 22 iunie-16 iulie. Ştefan cel Mare construieşte pe malul stîng al Dunării cetatea Chilia Nouă.

1497, august. O armată polonă de cca. 100 000 oşteni, sub conducerea regelui Ioan Albert, pătrunde în Moldova: „trei săptămîni zi şi noapte", polonii au asediat Suceava, fără a o cuceri. La 26 octombrie, în Codrii Cosminului, oastea condusă de Ştefan cel Mare a atacat armata polonă, obţinînd o strălucită izbîndă.

1499, 16 aprilie. Tratat de pace moldo-polon, confirmînd deplina egalitate dintre cele două state.

1504, 2 iulie. Moare Ştefan cel Mare. Grigore Ureche scrie în **Letopiseţul** său: „Iar pre Ştefan vodă l-au îngropat ţara cu multă jale şi plîngere în mănăstire în Putna, care era de dînsul zidită. Atîta jale era, de plîngea toţi, ca după un părinte al său, că cunoştea toţi că s-au scăpat de mult bine şi de multă apărătură. Ce după moartea lui pînă astăzi îi zice sveti[sfîntul] Ştefan vodă [...] pentru lucrurile lui cele vitejeşti carele nimenea din domni, nici mai nainte, nici după aceea l-au agiunsu"

limaco (1439-1496), într-o cuvîntare din 1490, vorbea de Valahia, referindu-se la Moldova. Cronicarul polonez Jan Dlugosz (1415-1480), atunci cînd scria despre o presupusă expediție a lui Cazimir III în Moldova, la 1395, îi denumea pe moldoveni „Valahi". Aceeași denumire de Valahia apare în scrierile cronicarului bizantin Georgius Sphrantzes și ale italianului Antonio Bonfini.

Francezul Blaise de Vigenére (1523-1596), autor, între altele, și al unei lucrări despre istoria Poloniei, redactată pe baza unor izvoare anterioare lui, în care a inclus și unele capitole referitoare la vecinii polonezilor, referindu-se la Moldova (Walachia) arată că „din faptul că Valahia e numită și Moldova se întîmplă adeseori să fie confundată cu cealaltă".

Umanistul Georgius de Reichersdorffer, care s-a aflat în Moldova în misiune diplomatică în 1527 și 1535 a publicat în 1541, la Viena, o lucrare al cărei titlu, semnificativ, era *Moldavia, que olim Daciae pars Chorographia*. Un alt istoric, sibianul Johann Tröster, într-o lucrare tipărită în 1666 la Nürnberg, îi amintește pe moldoveni, numindu-i „Walachen", iar Moldova drept „cealaltă țară românească". Totodată, Tröster subliniază unitatea etnică a românilor, arătînd că denumirea acestora de valahi nu poate deriva din cuvîntul unguresc *oláh*, deoarece numele românilor este mai vechi decît limba maghiară. Despre numele românilor a scris și un alt istoric sas, Johannes Lebel (1490-1566), care arăta că *valahus* este o denumire dată de străini, românii spunîndu-și ei între ei „Romuini".

Istoricul italian Antonio Bonfini folosește denumirea de Dacia pentru a desemna cele trei țări române. Referindu-se la Moldova o denumește „quasi mollis Dacia", sau „Dacia inferior", aceste denumiri alternînd cu cea de „Valahia".

Moldova, notează istoricul polonez Orichowius, se mai numea „Dacia Magna"; un alt istoric polonez, Strijkowski, vorbind de moldoveni, arată că aceștia locuiesc într-o țară numită „Dacia, terra Moldaviae". Într-o lucrare despre turci, apărută în 1590 la Florența, întîlnim referiri și la țara Moldovei, „Dacia nunc Moldavia", locuită de „Dacii moldoveni".

Cunoscutul călător-ambasador francez Ghillebert de Lannoy (1386-1462), care în 1421 s-a aflat în Moldova, denumea această țară „Walachie la petite", adică România mică, iar despre Alexandru cel Bun

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei •

Personalitatea sa a rămas în conștiința europeană legată indisolubil de lupta românilor pentru independență și suveranitate, pentru apărarea meleagurilor strămoșești. Referindu-se la Ștefan cel Mare, istoricul rus S.N. Palauzov scria: „Ștefan a fost [...] din rîndul puținilor eroi din sec. XV-XVI care și-au consacrat întreaga lor viață pentru a întreține în sînul popoarelor creștine de la Dunăre și din Peninsula Balcanică focul sfînt al dragostei pentru patrie și independență".

1511. Capitulație (tratat) încheiat între Bogdan III, voievodul Moldovei (1504-1517) și Baiazid II (1481-1512). În schimbul unui tribut anual, Moldova își menținea, practic, independența deplină și obținea din partea Înaltei Porți recunoașterea integrității teritoriale, precum și angajamentul acesteia de a o apăra în fața oricărei agresiuni externe. Reînnoindu-se în decursul timpului, Capitulațiile au exprimat recunoașterea de către Imperiul otoman a neatîrnării Moldovei (ca și a Țării Românești) consfințind dreptul românilor la viața statală proprie.

1572, februarie - 1574, iunie. Domnia lui Ioan vodă cel Viteaz, moment eroic din cronica luptei pentru păstrarea independenței țării împotriva Imperiului otoman. La 14 aprilie 1574, în lupta de la Jilițe, Ioan vodă a zdrobit oastea otomană care urmărea să ocupe Moldova; la 10 iunie, într-o nouă bătălie dată lîngă Iezerul Cahulului, Ioan vodă a fost silit să se retragă la Roșcani, după o dîrză rezistență; a doua zi, în ciuda asigurărilor date, Ioan vodă a fost ucis bestial de otomani.

1600, mai. Mihai Viteazul este primit triumfal în Moldova; momentul marchează unirea celor trei țări române în hotarele vechii Dacii; într-un document din 27 mai, emis la Iași, Mihai Viteazul se intitula „Domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei".

1691. Campania lui Ioan Sobieski, regele Poloniei, în Moldova. Cetatea Neamțului, apărată de cîțiva ostenі rezistă eroic timp de patru zile.

1698, 30 august. La Iași, apare prima scriere filozofică românească, datorată prințului Dimitrie Cantemir, fiul lui Constantin Cantemir și intitulată **Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul.** Textul român este tipărit în paralel cu o versiune în limba greacă.

1705. Dimitrie Cantemir scrie la Constantinopol primul roman original al literaturii române, **Istoria ieroglifică.**

1710-1711. Domnia lui Dimitrie Cantemir. La 13 aprilie 1711, la Luck este încheiat un tratat de alianță între Moldova și Rusia, privind colaborarea dintre cele două țări în lupta antiotomană. „Pămînturile principatului Moldovei — se spune în tratat — după vechea hotărnicire moldovenească, asupra cărora domnul va avea drept de stăpînire, sînt cele cuprinse între rîul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele țării muntenești și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitările făcute cu acele țări".

1711, 18-22 iulie. La Stănilești, pe Prut, forțele moldo-ruse sînt încercuite, iar Petru I semnează pacea la Vadul Hușilor; Dimitrie Cantemir și familia sa se refugiază în Rusia. Rezidentul Hanovrei în Rusia, Frederich Christian Weber, relatează următoarele: „Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, de curînd sosit de la Moscova [...] este un principe învățat, a cărui convorbire este foarte plăcută [...] Țarul are multă prețuire față de domnul Moldovei și este convins că dacă în acea expediție de la Prut ar fi urmat sfaturile acestui principe n-ar fi dat greș".

1736-1739. Război ruso-austro-turc desfășurat și pe teritoriul românesc.

1768-1774. Război ruso-turc purtat și pe teritoriul Țărilor române și încheiat prin Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi (21 iulie 1774). În baza acestui tratat, Rusia a obținut dreptul de a interveni în favoarea Princi-

ne spune că era „Le woiwode Alexandre seigneur de la dite Walachie et de la Moldavie“ (voievodul Alexandru, domnul zisei Țări Românești și al Moldovei). Nu poate fi vorba de o confuzie, în sensul că Lannoy îl făcea pe Alexandru domnitor al ambelor țări române; este, desigur, o redare greșită a titulaturii domnitorului, ca voievod al Țării Românești a Moldovei.

Un alt călător străin, Johann Schiltberger, care a trecut și el prin Moldova (1425), consemna că această țară se numea „der clainen Walachei“, adică *Valahia Mică;* orașul „Weiszstadt“ (Cetatea Albă) „se află în Valahia“, iar Suceava era „cetatea de scaun a Valahiei Mici.“

Despre Moldova ca o Valahie scrie și călătorul polonez Ioan Czinov Deczi, aflat în 1587 pe aceste meleaguri. În relatarea călătoriei sale în Moldova, italianul Giovanni Battista Montalbani (1596-1646) vorbește de „Valachi Moldavique“.

La începutul sec. XVIII, denumirea de Dacia era încă folosită pentru a desemna și Moldova și locuitorii ei. Astfel, în corespondența cu patriarhul Constantinopolului sau cu alte persoane, domnitorul Nicolae Mavrocordat[1] amintește de „Domnia dacilor“, de „Istoria dacilor“, de „firea neîmblînzită a dacilor“. Într-o scrisoare din 3 septembrie 1711, vorbind de venirea sa pe tronul Moldovei, el notează: „[soarta] ducîndu-ne peste Dunăre în Dacia cu rost de domnie, ne aruncă în haosul a mii de trebi. Ci har Domnului. Fiind deci însărcinați cu domnia Daciei, adică, în graiul de acolo, a Moldovlahiei“.

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1977.

Voievozii Țării Românești a Moldovei

Uneori, titulatura domnitorilor moldoveni cuprindea ambele denumiri ale țării. De exemplu, în documentul din 5 ianuarie 1393, Roman I se intitula „Noi Roman voievod al Moldovei și moștenitor [în sensul de domnitor] al întregii Țări Românești de la munte pînă la malul mării“. Ce semnificație puteau avea oare aceste denumiri? Desigur, Roman I inclusese în titulatura sa, alături de aceea de voievod al Moldovei (al văii Moldovei, unde înainte de Bogdan I

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei

patelor; trupele țariste evacuează Țara Românească și Moldova, inclusiv cetățile Akkerman (Cetatea Albă), Chilia, Ismail și Bender (Tighina).

1775, 7 mai. În urma unei convenții turco-austriace, Poarta cedează Imperiului habsburgic partea de Nord a Moldovei (Bucovina), cu vechea capitală a țării, Suceava, cu Putna, Rădăuți și Cîmpulung, cu splendidele monumente de artă Sucevița, Moldovița, Voronețul, Humorul, Arbore.

1781, 21 mai. La Viena și Țarskoe-Selo (24 mai) este stipulată o învoială secretă, prin schimb de scrisori, între Iosif II și Ecaterina II. Rusia se obliga să acorde Austriei ajutor, făgăduind garantarea înțelegerii cu Poarta otomană din 7 mai 1775 privitoare la alipirea Bucovinei.

1782-1783. Între Rusia și Austria este încheiată o înțelegere secretă, prin schimb de scrisori, între Ecaterina II și Iosif II, referitoare la acțiunea comună a celor două imperii în vederea distrugerii Imperiului otoman. Se propunea înființarea unui nou stat, Dacia, care urma să fie independent față de cele trei imperii (otoman, habsburgic și țarist). În componența acestui stat trebuia să intre Moldova, Valahia și Basarabia (prin Basarabia era desemnat Bugeacul, teritoriul din Sud-Estul Moldovei, la Nord de Delta Dunării și de țărmul Mării Negre, cuprinzînd cetățile Tighina, Chilia, Ismail și Cetatea Albă).

1787, 24 august. Izbucnește un nou război ruso-austro-turc (1787-1792); în 1789 generalul rus Potemkin ocupă Cetatea Albă (septembrie) și Tighina (14 noiembrie), stabilindu-și apoi cartierele de iarnă la Iași.

1792, 9 ianuarie. Tratat de pace încheiat la Iași între Rusia și Turcia; se delimitează frontierele dintre cele două imperii, declarîndu-se că Fluviul Nistru va continua să constituie granița naturală dintre ele.

1806, 22 noiembrie. Guvernul țarist declară război Porții; trupele ruse pătrund în Moldova și ocupă Iașii.

1812, 16 mai. Pacea ruso-turcă de la București, în urma căreia o parte din Moldova, ținutul dintre Prut și Nistru, denumit ulterior de către administrația țaristă Basarabia, este încorporat Rusiei. Karl Marx, referindu-se la aceasta, arăta că „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană nu a fost niciodată suverană asupra Țărilor române“.

1826, 7 octombrie. Convenția ruso-turcă de la Akkerman (Cetatea Albă), care confirmă Tratatul din 1812, de la București.

1828, 26 aprilie. Este declanșat un nou război ruso-turc. La 7 mai, trupele țariste trec Prutul și în cîteva zile, ocupă Moldova și Țara Românească. În locul domnilor, în cele două țări s-a instituit administrația militară în frunte cu contele Pahlen, numit președinte deplin împuternicit al Divanurilor Moldovei și Țării Românești. La 14 septembrie 1829, s-a semnat Tratatul de pace ruso-turc de la Adrianopol (Edirne). Principatele române își păstrau toate privilegiile anterioare, avînd o administrație independentă și deplină libertate a comerțului. La 19 noiembrie, generalul rus Pavel Dmitrievici Kiseleff a fost numit președinte plenipotențiar al Divanurilor Moldovei și Țării Românești. La 30 martie 1830 s-au încheiat lucrările de elaborare a Regulamentelor organice de către comisiile de redactare ale Divanurilor din Moldova și Țara Românească, sub președinția consulului general rus L.M. Minciaki. Karl Marx, referindu-se la Regulamentele organice avea să le caracterizeze drept „codicele muncii de clacă“, „expresia pozitivă a goanei după supramuncă“.

1846, ianuarie. Se înființează Asociația patriotică, condusă de către Teodor Rîșcanu și Vasile Mălinescu, grupînd marea majoritate a intelectualității progresiste moldovene, avînd un program politic înaintat, asemănător cu acela al Societății Frăția (1843) din Țara Românească.

fiinţase un voievodat) şi pe cea de moştenitor al pămîntului românesc ce se întindea de la munte pînă la malul mării. El şi-a atribuit un titlu din care rezulta evoluţia teritorială a statului românesc de la Est de Carpaţi, pînă ce acesta şi-a atins graniţele sale geografice şi etnice naturale.

Acelaşi fenomen era oglindit şi în titulatura lui Alexandru cel Bun: „Io Alexandru voievod de sine stăpînitor a toată Ţara Românească a Moldovei şi a ţinutului de la malul mării".

Ştefan cel Mare, în iulie 1477, într-o scrisoare adresată veneţienilor, atunci cînd se referea la Ţara Românească folosea formula „l'altra Valachia", adică cealaltă Ţară românească. Domnul înţelegea, deci, că atît Moldova cît şi Ţara Românească sînt ţări locuite de români.

Denumirea de Moldovlahia o întîlnim chiar şi la sfîrşitul sec. XVII şi începutul sec. XVIII în titulatura domnilor moldoveni. Antioh Cantemir, la 1699, se intitula „domn a toată Moldovlahia". Nicolae Mavrocordat, vorbind de venirea sa pe tronul Moldovei, îi scria patriarhului Gherasim al Alexandriei că a luat „stăpînirea Vlahiei celei mai mari, adecă a Moldovlahiei".

Astfel, de-a lungul secolelor, românii moldoveni, la fel ca românii munteni sau transilvăneni, au perpetuat, şi prin numele ce şi l-au păstrat, conştiinţa comunităţii lor, bazate pe aceeaşi origine şi limbă, pe tradiţii culturale şi spirituale comune, pe aceleaşi aspiraţii.

Concluzia ce se impune la sfîrşitul acestor rînduri este una singură: cea mai adecvată denumire pentru statul întemeiat de români la Est de Carpaţi este aceea de *Ţara Românească a Moldovei*[1]. Ea corespunde unei coordonate esenţiale a milenarei istorii a poporului român, şi anume aceea că românii, chiar vremelnic separaţi în state politice diferite, nu au fost niciodată despărţiţi, că ţările lor formau o singură mare şi străveche ţară: Dacia.

---

[1] O carte cu acest titlu, semnată de autorul articolului, se află în curs de apariţie la Editura Junimea din Iaşi.

Microcronologie a Ţării Româneşti a Moldovei •

1848, 20 martie. La Paris are loc o întrunire a revoluţionarilor munteni şi moldoveni, unde se hotărăşte începerea revoluţiei şi se redactează un proiect de program revoluţionar.

8 aprilie. La Hotelul Petersburg din Iaşi are loc o mare întrunire, condusă de revoluţionarii moldoveni, care marchează declanşarea revoluţiei române de la 1848.

15-17 mai. Marea adunare naţională de la Blaj, la care au luat parte şi revoluţionari moldoveni, în cadrul căreia românii transilvăneni participanţi au cerut, într-un glas, „Noi vrem să ne unim cu ţara!".

1853, 16 octombrie. Turcia declară război Rusiei; începe războiul Crimeei (1853-1856), între Rusia, pe de-o parte, şi Turcia, Anglia, Franţa şi Regatul Sardiniei.

1856, 25 februarie-30 martie. Congresul de pace de la Paris, în urma războiului Crimeii. Prin hotărîrile acestui congres era înlăturat protectoratul ţarist asupra Principatelor, se menţinea suzeranitatea Porţii, iar Ţările române erau puse sub garanţia puterilor europene — Franţa, Anglia, Austria, Turcia, Rusia, Prusia şi Regatul Sardiniei; totodată s-a hotărît convocarea Divanurilor ad-hoc care să se pronunţe asupra organizării viitoare a celor două Principate.

Prin tratatul de pace, încheiat în urma acestui război, judeţele Bolgrad (Cetatea Albă), Cahul şi Ismail au fost înapoiate Moldovei.

1857, 19 iulie. Încep alegerile pentru Adunarea ad-hoc a Moldovei, scrutin falsificat de caimacanul N. Vogoride.

1857, 24 august. Poarta ordonă anularea alegerilor. Noile consultări ale corpului electoral au dat o majoritate zdrobitoare pentru unionişti. La 19 octombrie, Mihail Kogălniceanu prezintă în Adunarea ad-hoc a Moldovei proiectul de rezoluţie care cuprindea „dorinţele fundamentale" ale românilor moldoveni, arătînd că „dorinţa cea mai mare, cea mai generală, aceea hotărîtă de toate generaţiile trecute, aceea care este sufletul generaţiei actuale, aceea, care, împlinită, va face fericirea generaţiilor viitoare este unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, pentru că în Moldova şi în Valahia sîntem acelaşi popor, omogen, identic, ca nici unul altul, pentru că avem acelaşi început, acelaşi nume, aceeaşi limbă, aceeaşi regie, aceeaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaşi instituţii, aceleaşi legi şi obiceiuri, aceleaşi temeiuri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de îndestulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaşi viitor de asigurat şi în sfîrşit, aceeaşi misie de împlinit".

1858, 20 mai-19 august. Conferinţa de la Paris a reprezentanţilor celor şapte puteri privind organizarea Principatelor române. Convenţia adoptată cu acest prilej stabilea viitorul statut politic, social şi administrativ al Principatelor: cele două ţări vor purta numele de Principatele Unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti, fiecare cu domn şi adunare legiuitoare proprie.

1859, 5 ianuarie. Adunarea Electivă a Moldovei alege în unanimitate ca domn pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, participant la revoluţia din 1848 şi la lupta pentru unirea Principatelor.

24 ianuarie. Adunarea Electivă a Ţării Româneşti se pronunţă pentru alegerea ca domn tot a lui Alexandru Ioan Cuza realizîndu-se astfel Unirea celor două Principate. La 2 decembrie 1861, Poarta recunoaşte Unirea Principatelor, prin **Firmanul de organizare administrativă a Moldovei şi Valahiei.** La 23 decembrie, în Proclamaţia către naţiune, Al. I. Cuza arată că unirea „s-a recunoscut de Înalta Poartă şi de puterile garante şi s-a înscris în datinile naţiunilor".

Cronologie întocmită de Ioan LĂCUSTĂ

TOVARĂȘ — un cuvînt cu tradiție

Încă de la începuturile mișcării muncitorești din țara noastră, apelativul tovarăș a fost folosit pentru a exprima raporturile dintre revoluționarii români.

După cum se știe, în 1835, Teodor Diamant a întemeiat pe moșia lui Manolache Bălăceanu, la Scăeni, un falanster[1], care avea la bază sistemul tovărășiilor, fiecare membru avînd dreptul la muncă și primind o remunerație după munca depusă. Istoricul și publicistul Nicolae Deleanu, într-un studiu intitulat *Sistema domnului Carolu Fourier*, spunea următoarele: „Prima grijă a celor doi premergători ai socialismului în România [Teodor Diamant și Manolache Bălăceanu — *I.F.*] a fost să construiască în jurul conacului [falansterului — *I.F.*] un careu de locuințe cum sînt în vechile mănăstiri. În aceste locuințe sălășluiau tovarășii — termenul e vechi — din falanster".

În 1848, pe lîngă apelativul folosit de fruntașii revoluției — „frăție" — se mai întrebuința și termenul de *tovarăș*, în sensul de om apropiat, pe care te poți sprijini, mai ales cînd era vorba de lucrători.

În anul 1858, la împlinirea a zece ani de la revoluție, C.A. Rosetti a organizat un prînz în casa Niculescu de pe Bulevard, unde se aflau redacția și tipografia ziarului *Românul*. La acest prînz — amintea *Românul* din 2-3 februarie 1886 — au participat toți lucrătorii tipografiei lui C.A. Rosetti „spre a serba, după cum se obișnuia în fiecare an, aniversarea revoluției de la 1848". În acea zi, s-a hotărît întemeierea primei societăți a lucrătorilor tipografi, al cărei președinte a fost ales C.A. Rosetti. El s-a adresat participanților numindu-i *tovarăși*.

Apelativul *tovarăș* a început să fie folosit în mijlocul masei muncitorilor la sfîrșitul veacului trecut. Un articol apărut în *Lumea nouă*, din 18 iulie 1897, începea astfel: „În vremea aceea (cînd vom fi în alcătuirea socialistă; cînd societatea va fi în stăpînirea tuturor marilor mijloace de producere) în loc de stăpîni și salariați vor fi numai *tovarăși* [*subl. I.F.*] la o mare operă colectivă".

[1] **Magazin istoric**, nr. 2/1975.

Cuvîntul *tovarăș* reflecta, după cum preciza amintitul articol, și tendința viitoarei forme de organizare socială, *„tendința de apropiere colectivă a bunurilor*, după cum și producerea lor colectivă, într-un cuvînt: *idealul socialist-colectivist*" [*subl. I.F.*].

Primul proces-verbal, al întîiului sindicat muncitoresc român din veacul nostru, poartă data de 21 februarie 1905. Era sindicatul tîmplarilor. Printre semnatari se afla și *tovarășul* I.C. Frimu.

În amintirile sale, revoluționarul Constantin Mănescu din Ploiești, vorbind despre primii pași în mișcarea muncitorească, scria: „Într-o seară, Ștefan Gheorghiu își făcu apariția în mijlocul nostru, tocmai la o ședință a Cercului cultural [România Muncitoare]; el intră pe ușă și spuse: bună seara *tovarăși*".

La începutul secolului nostru, clasa muncitoare a dat adevărata sa semnificație, conformă eticii marxiste, apelativului *tovarăș*. După o zi de muncă, *tovarășul* din uzină, fabrică, atelier, se îndrepta către sediul socialist din strada Piața Amzei sau, ulterior, din strada Sf. Ionică. Acolo cum intra, auzea: noroc bun, *tovarășe!* Oratorii își începeau cuvîntările și conferințele cu termenul *tovarăși*.

În vara anului 1918, cînd I.C. Frimu venise la Iași, primul cuvînt cu care și-a început discursul rostit în fața muncitorilor locali a fost: *tovarăși!*

În perioada avîntului revoluționar, ca și în anii de luptă grea a comuniștilor și socialiștilor împotriva reacțiunii și a fascismului, apelativul *tovarăș* se auzea printre zăbrelele închisorilor, transmis printr-un limbaj cifrat, concretizat prin ciocănituri în pereți, din celulă în celulă, care însemna: Curaj *tovarăși!* Sîntem și noi tovarăși!

Apelativul de *tovarăș* a căpătat o semnificație superioară în anii de luptă eroică, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru edificarea societății noi socialiste.

Tovarăș este astăzi apelativul milioanelor și milioanelor de oameni cu aceleași năzuințe.

Ion FELEA

PLANȘELE NOASTRE

① În compoziția intitulată **Voievozi,** prezentată în cadrul Festivalului național „Cîntarea României", artistul popular Nicolae Renel înfățișează cîțiva dintre strălucitii apărători și păstrători ai libertății și neatîrnării pămîntului strămoșesc

②③ Proclamația de la Islaz. Pictură de Al. Țipoia **(Acte programatice ale revoluției românilor din 1848,** p. 12)

④ Calea Victoriei în două imagini de la începutul veacului XX

FESTIVALUL NAȚIONAL

„CÎNTAREA ROMÂNIEI"

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

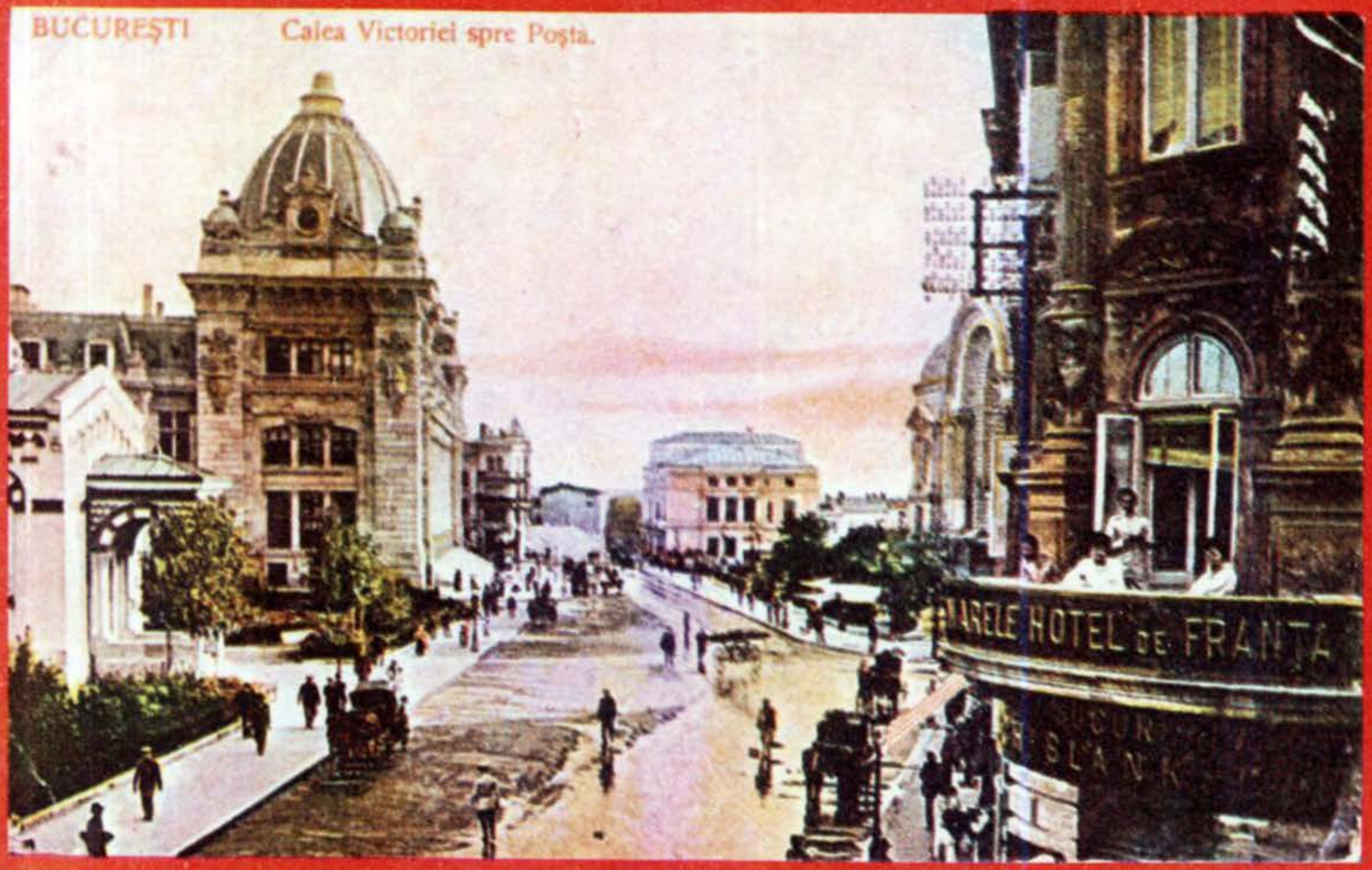

STATUL CENTRALIZAT ŞI INDEPENDENT AL LUI BUREBISTA — 2050 DE ANI

CONFLUENȚE DACO-BRITANICE

Dr. PETRE I. DAVID

În urmă cu peste patru decenii, în 1937, cînd își încheia monumentala lucrare consacrată istoriei Angliei, André Maurois remarca venirea dacilor în Britania: „Prima cohortă dacică[1] stă acolo două secole. Soldatul, prinzînd rădăcini, devine colon. Puțin cîte puțin, legiunile britanice uită de legăturile lor cu Roma. Într-o zi, își vor proclama un împărat propriu [pe Magnus Maximus— n.r.], care se va duce să lupte pe continent cu pretendenții veniți din alte provincii". Subliniind — într-un mod sintetic — faptul că soldații daci au găsit pe teritoriul provinciei celei mai apusene a Europei un adăpost, că aici — devenind coloni — s-au împămîntenit, reputatul membru al Academiei franceze făcea cunoscute în felul acesta legăturile stabilite între două teritorii, aflate fiecare, vremelnic, și aproximativ în același timp (Britania — între 43 e.n. și 410 e.n.; Dacia — între 106 e.n. și 271 e.n.) în componența Imperiului roman.

[1] Este vorba de unitățile din armata romană aduse în provincia Britania pentru apărarea zidului ce o separa de teritoriile locuite de scoți și picți. Vezi în acest sens și **Magazin istoric**, nr. 5/1974.

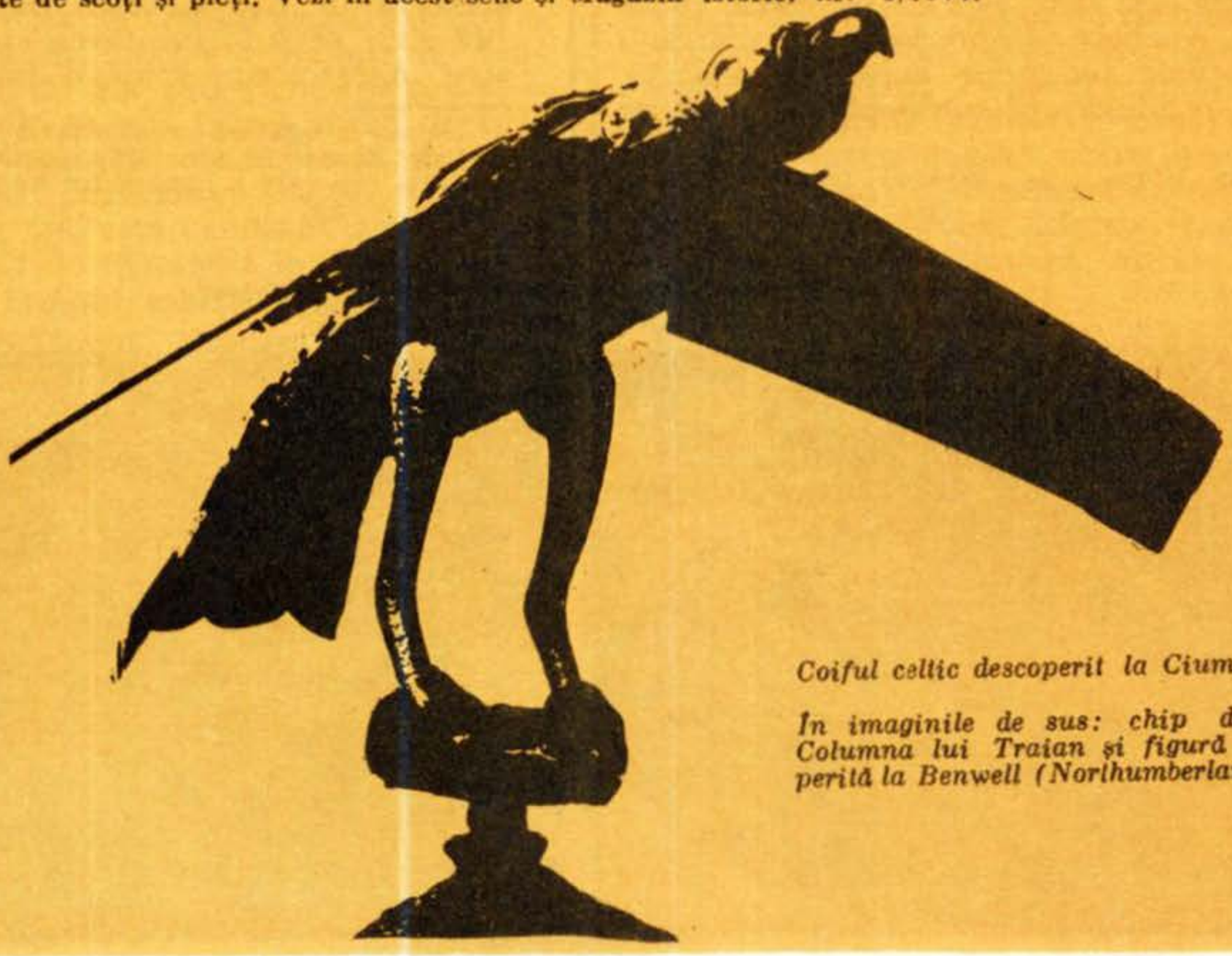

Coiful celtic descoperit la Ciumești (detaliu)

În imaginile de sus: chip de dac de pe Columna lui Traian și figură celtică descoperită la Benwell (Northumberland — Anglia)

Două lumi și punctele lor de contact

În fapt, cum au dovedit-o atît cercetările arheologice, cît și relatările autorilor antici, contactele între lumea tracică și cea celtică au origini mai îndepărtate, cu secole înaintea erei noastre. Făcînd parte din marea familie a celților — ce se întindea de la Dunăre pînă în Iberia și în insulele britanice — triburile sau „clanurile" britanilor au avut știință de poporul de la Dunărea de Jos încă din vremurile cînd atît triburile tracilor, cît și cele ale celților constituiau același mare neam al indo-europenilor.

Istoria celor două popoare prezintă numeroase similitudini. Aproximativ în aceeași perioadă istorică, secolul IV î.e.n., ele trec de la formațiunile tribale la cele de tip statal. Din aceeași perioadă datează și afirmarea lor în viața politică. Către anul 390 î.e.n., celții înfrîng — cum se știe — pe etrusci, incendiază Roma și ajung chiar să poarte, mai tîrziu, tratative cu Alexandru Macedon. Tot lui Alexandru — pornit în expediție peste Dunăre — îi opun o dîrză rezistență și geto-dacii. Contacte daco-celtice se înregistrează și cîteva decenii mai tîrziu, cînd celții, ca aliați ai lui Lysimach (regele Thraciei), intră în conflict cu Dromichaites[1]. În sfîrșit, în vremea lui Burebista — concomitent cu acțiunea de unificare întreprinsă de strălucitul rege geto-dac — se inițiază și asimilarea triburilor celtice ale boiilor și tauriscilor. Prezența celților pe teritoriul patriei noastre, atestată de numeroase descoperiri arheologice, este confirmată și de toponimice: orașul Galați sau dealul Galata din Iași indică, prin perpetuarea toponimicelor — trecerea lor peste aceste pămînturi pînă în Asia Mică unde, de asemenea, teritoriului locuit de ei i s-a spus tot Galata sau Galatia. De aceea, este timpul să reînnodăm firul istoriei milenare a celților cu lumea strămoșilor noștri. Descoperirile de la Vix și Coligny (Franța), de la Gundestrup (Danemarca)[2], unde se vădesc certe influențe tracice și descoperirile din țara noastră (așa cum este coiful celtic de la Ciumești[3]) vorbesc despre influențe materiale și spirituale reciproce care, pe alocuri, au dus la o adevărată simbioză, deosebit de interesantă. Fenomenul unei asemenea simbioze denotă gradul înalt de civilizație la care ajunseseră dacii, faptul că au jucat în această parte a Europei un rol tot atît de însemnat ca acela al celților în centrul și apusul Europei.

[1-4] **Magazin istoric**, nr. 7/1976; 1/1978; 6/1968; 12/1977.

Daci în apărarea Britaniei

Cum arătam, la un moment dat, dacii au avut chiar o parte de contribuție umană și materială la apărarea Britaniei. Împinși tot mai mult de expansiunea romană, mai întîi din Iberia (Portugalia și Spania), apoi din Galia (de către Cezar) și din regiunea Rinului, celții au găsit tot mai des adăpost la clanurile lor trecute încă de la începutul epocii fierului în insulele britanice. După încercarea neizbutită a lui Cezar (55 î.e.n.) de a cuceri Britania, în anul 43 e.n. în timpul împăratului Claudiu (41-54 e.n.), aceasta a devenit provincie romană. Mai întîi a fost cucerit Sudul, apoi centrul Angliei, pînă în timpul împăratului Hadrian (117-138), cînd, pentru a face față atacurilor tot mai dese ale picților (numiți așa pentru că își „pictau" chipul) și scoților, a fost construit un zid de apărare, asemănător și el în multe privințe zidului pe care, două secole mai tîrziu, îl va construi în Dacia împăratul Constantin cel Mare și cunoscut sub numele de Brazda lui Novac[4]. Pentru apărarea lui au fost aleși soldați daci. Construit pe o lungime de 120 km, într-o linie neîntreruptă, de-a curmezișul părții celei mai înguste a Angliei, de la Wallsend -on-Tyne (anticul Segedunum), la răsărit pînă la rîul Solway, în partea apuseană, zidul — prezentat pe larg de Don Pennington în articolul **Odată, de mult românii au participat la apărarea Britaniei, dar pe atunci se numeau daci,** publicat în revista **Panoramic britanic** — era apărat de o garnizoană compusă din 5 500 cavaleriști și 13 000 infanteriști (daci, frizoni, tungri, asturi) așezați în 17 mari fortărețe.

Cohorta adusă în Britania — cea mai numeroasă dintre unitățile de soldați daci — se numea Cohors I Aelia Dacorum și a fost înființată de către împăratul Hadrian, fiind atestată în Anglia, fără întrerupere, de la 146 e.n., pînă la încetarea stăpînirii romane aici[5]. Aceștia sînt soldații despre care — re-

[5] Detalii în legătură cu activitatea unităților de soldați daci sînt date și în adnotările făcute de Camil Mureșan la ediția din 1970 a lucrării lui André Maurois, **Istoria Angliei** — **n.r.**

„Soarele" de andezit de la Sarmizegetusa și...
...incinta sacră de la Emain Macha, din Ulster (Irlanda de Nord)

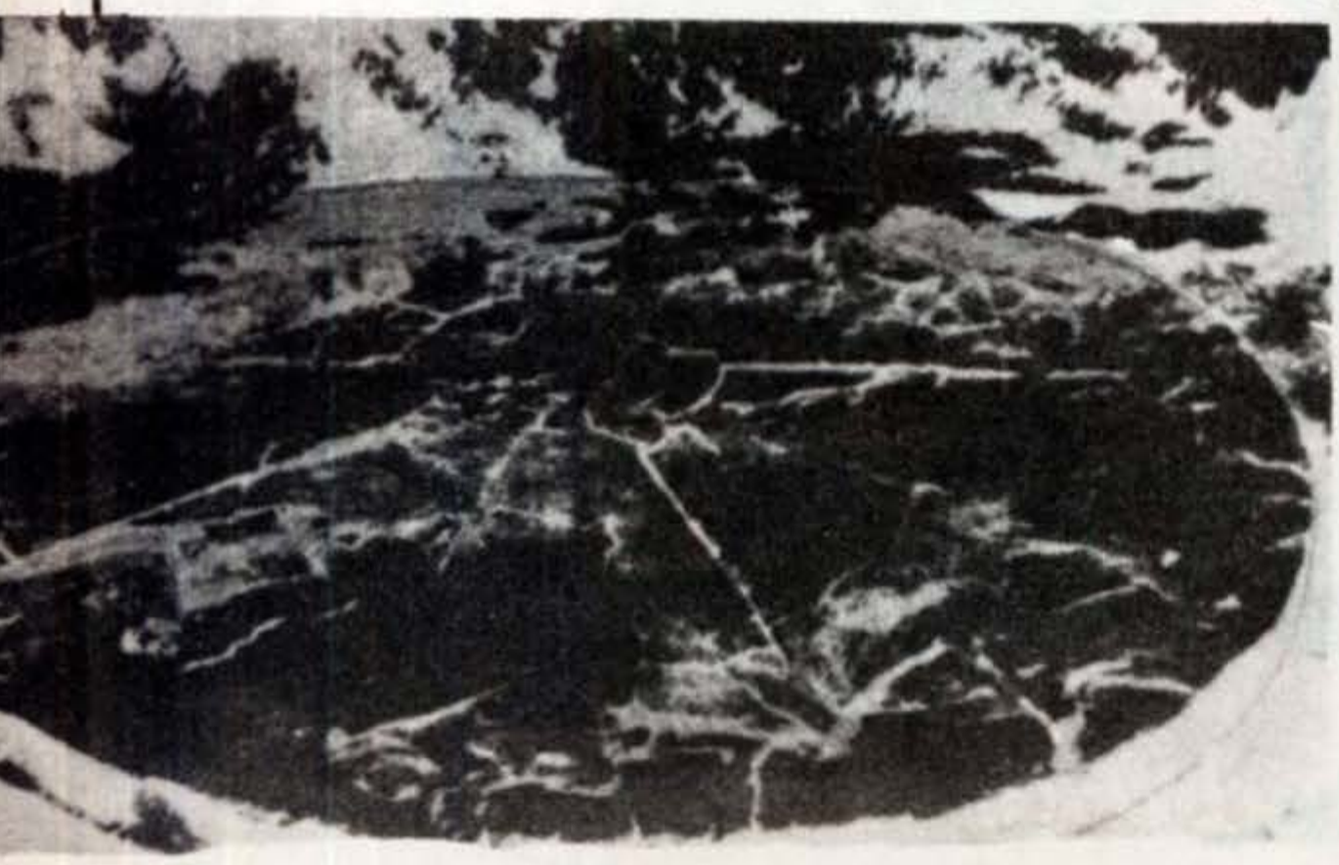

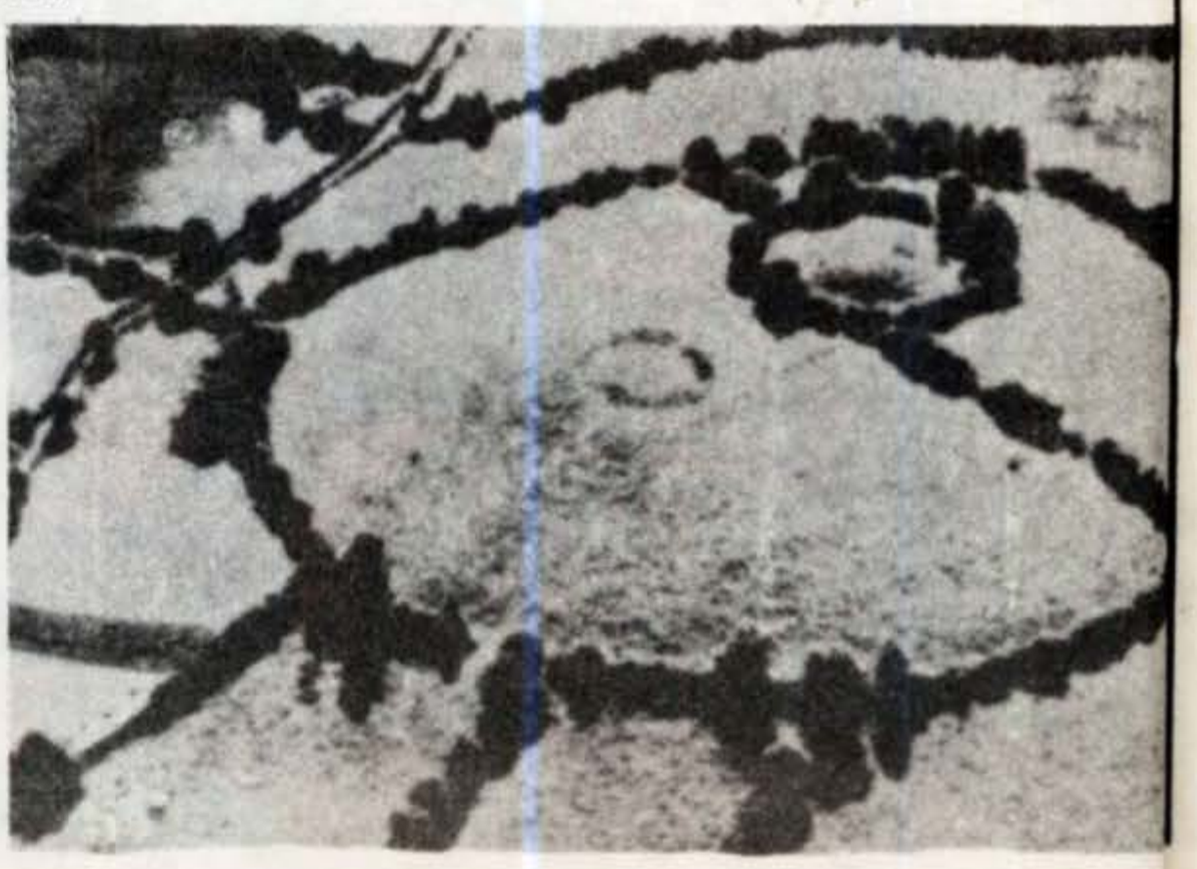

latînd momentul proclamării lui Magnus Maximus ca împărat și încercarea acestuia de a ocupa tronul Imperiului roman — André Maurois arată că au fost lăsați în Britania, pentru apărarea zidului. Ei constituie acele oștiri împămîntenite pe pămînt britanic.

Referindu-se la unitățile de soldați daci și la activitatea lor în Imperiul roman, Constantin C. Giurescu scria, în lucrarea sa **Transilvania în istoria poporului român:** „În altă extremitate a imperiului, în Britania, întîlnim o cohortă de daci ai cărei soldați se servesc de sabia încovoiată, caracteristică, și poartă nume, de asemenea caracteristice, precum Decibalus și Dida. Nu mai înșirăm și pe celelalte «ale» și «cohorte» de daci, în total s-au constatat pînă acum, în mod sigur, zece asemenea corpuri de trupă — e probabil însă ca numărul lor să se ridice la cincisprezece — alcătuite din daci și servind, în general, dincolo de hotarele provinciei".

Descoperirile arheologice au confirmat prezența temutei arme a dacilor — **sica** — sabia încovoiată, în Britania. Cele două nume menționate de izvoarele epigrafice, Dida și, mai ales, acel Decibalus, atît de asemănător cu Decebal, marele rege al dacilor, constituie și ele tot atîtea îndemnuri la un studiu amănunțit al aportului unităților de daci în protejarea Britaniei, la studierea aprofundată a contactelor de cultură materială dintre cele două civilizații.

Între Sarmizegetusa și Stonehenge

Intrînd în raporturi economice, comerciale, între celți și daci s-au creat, în chip firesc, și afinități de ordin cultural-spiritual. Astfel, încă din epocile cele mai vechi, ambele popoare au dezvoltat un cult al Soarelui. Autorii antici ca Hecateu din Abdera și Diodor din Sicilia specifică acest lucru. Ultimul notează că „Apollo, zeul Soarelui — care, cum se știe, este reprezentat pe monumentele provenind din Nordul și centrul Europei sub forma unui disc — apare pe un car tras de un cal sau într-o barcă condusă de lebede". Întîlnit la celți (Diodor: „locul cel mai sacru unde se practica cultul lui Apollo se află într-o insulă fertilă, cu climă temperată" identificată de unii cercetători cu Britania), cultul carelor votive — cum mai este cunoscut acest ritual — era deosebit de răspîndit în lumea tracilor încă din timpul marii migrații egeice[1]. O simplă coincidență? Credem că viitoarele cercetări vor dezvălui noi și revelatoare aspecte ale acestui contact.

Că atît dacii cît și vechii locuitori ai insulelor britanice se preocupau intens de astronomie și, în general, de fenomenele cerești, este, de asemenea, un fapt dovedit. Richard I. K. Atkinson, profesor de arheologie la University College, Cardiff remarca în studiul consacrat altarului sacru de la Stonehenge[2] asemănarea dintre acestevestigii și cele de la Sarmizegetusa[3]. Deosebit de frapantă este și asemănarea dintre sanctuarele circulare de la Sarmizegetusa și cele din insula Emain Macha, din apropierea Ulsterului. Sanctuarul mare din incinta sacră a Sarmizegetusei, de pildă, ne arată o preocupare majoră pentru cunoașterea planetelor și cercetarea enigmelor astrale de atunci, așa cum acel bloc de gresie lung de cinci metri din interiorul șirului oval de pietre albastre — Altarstone — denotă un interes asemănător din partea celților britanici. Vechimea vestigiilor de la Stonehenge (profesorul Atkinson arată că „săpături și descoperiri mai recente permit astăzi situarea construirii sale în perioada neoliticului și a primei epoci a bronzului, între 1800 și 1400 î.e.n.") demonstrează și pe această cale vechimea și nivelul acestor civilizații. Cercul exterior (Sarsen Circle) de la Salisbury și Soarele de andezit de la Sarmizegetusa Regia pot rezista comparației cu vechea știință calendaristică — astronomică babiloniană, egipteană sau a strămoșilor mexicanilor și peruanilor.

Interferențe s-au petrecut și pe alte planuri ale suprastructurii. Astfel dacă în primele două faze ale epocii La Tène, celții cunoșteau obiceiul înhumării, după ce au intrat în contact direct cu dacii și apoi și cu romanii au început să practice și incinerarea, ca rit de înmormîntare.

Similitudini se constată chiar și în identitatea unor **sărbători**, dintre care cele mai reprezentative sînt sărbătorile de primăvară **Armindenii,** (celebrate la ambele popoare la 1 mai) sau folosirea de Anul nou a vîscului — simbolul „vieții veșnice".

Într-un articol intitulat **România — loc al întîlnirilor,** reverendul britanic A.M. Allchin, decan al Catedralei din Canterbury remarca: „Cu toate că istoriile națiunilor noastre au fost atît de diferite, există totuși **cîteva** asemănări de atitudine și înțelegere [...] **România este, ca și Anglia, un loc al întîlnirilor**; un loc în care epoci și tendințe diferite, influențe și tradiții diferite pot coexista ca într-o singură unitate [...] În trecut, aceste influențe au luat forme diferite: valuri de invazii, epoci de dominație străină. Dar toate acestea au ajutat-o să-și întărească ființa națională. Poporul român, păstrîndu-și tenace propriile tradiții culturale și naționale, a rămas totuși deschis către lumea din afara granițelor lui [...] România nu este numai un loc unde se întîlnesc diferite tradiții și influențe. Este, de asemenea, un loc unde se întîlnesc diferite veacuri [...]. Românii, ca și noi englezii, par a avea o capacitate specială de a îmbina vechiul cu noul și de a adapta ceea ce e vechi la circumstanțele noi, fără a pierde tradițiile".

[1-2] **Magazin istoric,** nr. 8/1975 și nr. 8/1970.

[3] Într-un studiu consacrat altarului de la Stonehenge, Gerald S. Hawkins, titularul catedrei de astronomie de la Universitatea din Boston, ajunge la concluzia — așa cum menționează și revista **Science et vie** — că cele trei aliniamente de piatră ar reprezenta mișcările soarelui și ale lunii. Supuse analizei unui ordinator electronic, concluziile astronomului american s-au confirmat, demonstrînd, deci, încă o dată, că ansamblul de pe cîmpia de la Salisbury avea nu numai un rol religios ci, poate chiar precumpănitor, astronomic — **n.r.**

GALA GALACTION
pagini inedite

„GRANDIOASELE PREFACERI VIITOARE"

De la Gala Galaction (1879-1961) ne-a rămas cel mai masiv Jurnal, **dintre cîte sînt cunoscute pînă acum în întreaga literatură română. Paginile lui acoperă o întinsă perioadă de timp, de aproape şase decenii, fiind început de scriitor în 1898, în tinereţe, şi continuat, cu unele intermitenţe, pînă în 1955, cînd o boală necruţătoare l-a ţintuit pe patul de suferinţă timp de şase ani, pînă în 1961, cînd s-a stins din viaţă.**

Primul volum al Jurnalului **lui Gala Galaction a apărut la Editura Minerva, în 1973, cuprinzînd perioada 1898-1912. În avanpremieră,** Magazin istoric, **nr. 7-8/1969, a publicat cîteva din însemnările consacrate de scriitor evenimentelor din anul 1907. Al doilea volum, apărut în 1977 la aceeaşi editură, circumscrie perioada 1917-1944.**

Reproducem mai jos cîteva pagini inedite despre perioada 1945-1946[1]. Sînt fragmente edificatoare pentru atitudinea umanistă şi democratică care l-a caracterizat pe Gala Galaction, cu consecvenţă, pe tot parcursul vieţii şi activităţii sale. Totodată, aceste pagini aduc imagini şi ecouri vii, autentice, din frămîntata perioadă istorică a anilor imediat următori eliberării ţării şi care au premers proclamarea republicii, la 30 decembrie 1947. Unele însemnări se referă la biografia scriitorului, la activitatea sa literară. Altele confirmă faptul că, deşi ajuns la vîrsta senectuţii, Gala Galaction a avut o prezenţă dinamică în evoluţia evenimentelor social-politice din această perioadă, năzuind şi participînd deopotrivă cu masele populare, la făurirea unei lumi noi.

Teodor VÂRGOLICI

[1] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei. Întreruperile de text sînt marcate prin trei puncte între paranteze drepte.

Asaltul democraţiei

1945

1 februarie (joi)

De cîteva zile, peste un strat subţire de omăt, s-a lăsat un ger aprig. Sărmană lume, fără cămin şi fără lemne!... Cine ştie dacă mîine-poimîine nu vom fi şi noi în această condiţie!

Am văzut, în luna ianuarie, pe vicepreşedintele Consiliului de Miniştri dr. Petru Groza, un ardelean jovial şi energic. Prezida un consiliu preliminar, unde se discuta înfiinţarea Universităţii de Vest. Optimismul lui mi-a făcut bine [...]

23 februarie (vineri)

O jumătate de an de cînd starea politico-militară a ţării noastre a ajuns alta. Frămîntări nesfîrşite copleşesc

platforma actualității și aiuresc priceperea spectatorului nepărtinitor. Burghezia românească nu vrea să moară la comandă. Asaltul democrației roșii e din ce în ce mai stăruitor [...]

Fac lecțiile mele universitare, țin numeroase conferințe și scriu, pe fiecare săptămînă, 3-4 articole [...]

14 martie (miercuri)

[...] Am luat parte, deunăzi, la parastasul de șase ani al patriarhului Miron Cristea. O jalnică impresie generală! Niște cadavre morale care făceau pogribania unui mort de șase ani... Doamne, Doamne, cum ai slobozit tu asemenea arhierei și asemenea preoți, în biata ta biserică!

Am ținut diverse conferințe: la Facultate, la Sala Dalles, la Liceul Focșăneanu.

Public săptămînal cîteva articole. Dar îngrijorarea, dezagregarea socială, sălbăticirea moravurilor și progresiva ruină a lumei cu care ne deprinsesem mă încovoaie și pe mine și nu mă lasă să privesc și să admir prea mult grandioasele prefaceri viitoare și vastele fermentări ale ceasului de față.

Ardealul de Nord, smuls de dictatorul lumei, acum cîțiva ani, ne este retrocedat de către marile Națiuni Unite [...].

După destule convulsiuni, zbucium de presă și de stradă și după ce au murit, împușcați, cîțiva oameni, un guvern nou[1], mai democrat ca pînă aci, a luat conducerea treburilor publice. [...]

16 aprilie (luni)

Trebuie să admit că azi, 16 aprilie 1945, împlinesc 66 de ani!...

La 4 aprilie am crestat pe răboj un an de la prima zi de bombardament[2]. Zile crîncene, zile de zmerenie și de rugăciune!

Deunăzi, 13 aprilie, Franklin Delano Roosevelt a închis ochii [...]

Am văzut azi pe amicul Tudor Arghezi, după un an și mai bine de despărțire. Casa lui, deși grozav de zguduită de bombele căzute în preajmă, totuși pare întreagă. Arghezi stă fără de lucru. Foaia lui este quasi-prohibită[3].

Oamenii mari sparg cu capul orice tavan contimporan. [...]

19 aprilie (joi)

Poetul Ion Pillat a plecat dintre noi fără de veste. Acum trei zile, l-am întîlnit pe stradă și am stat de vorbă, prietenește, cîteva minute.

Reîncep zilele păcii

30 aprilie (luni)

Germania se îneacă în sîngele de care a fost atît de lacomă... Se zice că în Berlinul prefăcut în infern, Hitler a fost rănit de moarte. Mai fericit ca el, Mussolini a fost executat de conaționalii săi italieni.

Mîine, 1 Mai, proletariatul universal va sărbători prăbușirea tiranilor.

Astă-seară, Elena Galaction[4] a apărut cu un răsunător succes în piesa Margaretei Kennedy: *Escape me never (Ești al meu)* [...]

Azi, am stat visător, lîngă zidul Teatrului Național, prefăcut în adăpost de cucuvăi, și am citit afișul, lipit pe zid, al piesei *Ești al meu*.

Trebuia să se năruiască acest teatru și să se răstoarne lumea, ca bietul meu copil să ajungă la seara aceasta de premieră.

10 mai (joi)

Ieri, armele ucigașe au căzut din mîini, după cinci ani de măcelărire între oameni. În Germania, germanii învinși și Aliații învingători s-au întîlnit și au iscălit sfîrșitul războiului!

Primul act al tragediei s-a terminat. Ce vine acum? Actul al doilea? Tot tragedie? sau altceva?

Sărmana lume, purtată încoace și încolo, cu tot atîta inteligență și libertate ca și valurile oceanului, s-a ridicat ieri, pretutindeni, în valuri festive, a spumegat flamuri de biruință și a clocotit discursuri entuziaste [...]

11 iunie (luni)

Ce să mai consemnez în acest jurnal? Am fost la Arad între 7 și 22 mai. Am ținut, acolo, o conferință, o predică și cîteva alocuțiuni, la mese festive. Oamenii m-au primit cu însuflețire [...] Aici, în București, am vorbit ceva despre Dobrogeanu-Gherea. Am vorbit la o primă întrunire a Tineretului progresist. Am vorbit (adică am citit bucata mea *Ieșind de la Maecena)* la comemorarea lui Constantin Graur.

Par oamenilor că sînt în vulcanică activitate. Se împiedică de numele meu peste tot și admiră robusta mea bătrînețe. În fond, totul este un miragiu [...]

Gala Galaction într-o fotografie contemporană însemnărilor de față

---

[1] Se referă la guvernul de la 6 Martie prezidat de dr. P. Groza — **n.r.**

[2] Primul bombardament efectuat de aviația anglo-americană asupra unor orașe românești — **n.r.**

[3] Revista **Bilete de papagal**, seria 1944-1945.

[4] Fiica autorului, în acea vreme actriță la Teatrul Național.

„Am văzut azi pe amicul Tudor Arghezi...": cei doi mari scriitori în grădina locuinței poetului de pe strada Mărțișor, din București. Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție de fiica prozatorului, Elena Galaction, căreia îi mulțumim și pe această cale

10 august (vineri)

[...] Ieri, în comisiune de scriitori, prezidată de profesorul Mihail Ralea, am înlăturat o veche nedreptate și am acordat marele premiu național de poezie vigurosului Tudor Arghezi.

Azi o veste supremă: Japonia a capitulat. Războiul blestemat trebuie să se sfîrșească. „Bomba atomică" va fi, poate, de aici înainte, spaima care păzește pepenii.

16 august (joi)

Ieri s-a proclamat în toată lumea că „războiul s-a sfîrșit". Azi am citit în ziare declarația împăratului Japoniei către „lealii" săi supuși! E un document de înaltă și comprimată durere omenească, oricît de „divin" ar fi Mikadoul.

Reîncep zilele păcii. Dar cînd vor reîncepe zilele tihnei și ale siguranței vieții? Cînd vom ieși de sub capacul acestui sicriu politico-diplomatic?

24 august (vineri)

Ieri, 23 August, democrația biruitoare a sărbătorit un an de eliberare de sub tiranie și dictatură.

Sîmbăta trecută, 18 august, ministrul Artelor, profesorul Mihail Ralea, a dat, la Capșa, un prînz în cinstea lui Arghezi, laureatul din anul acesta al „Premiului Național". Erau de față: Sadoveanu, N.D. Cocea, Gh. Murnu, Perpessicius, poeții mai tineri Beniuc și Corbea. Cred că, alături de Ralea, am izbutit să dau acestei agape un caracter de vis împlinit și de întîlnire în grădinile lui Academus, mai mult decît ceilalți colegi.

20 septembrie (joi)

Astă-seară, am ascultat, la A.R.L.U.S., pe primul ministru Petre Groza, care ne-a vorbit despre impresiile lui de la Moscova [...].

23 noiembrie (vineri)

Între 16 și 30 octombrie, am făcut, cu un grup de scriitori și de artiști, un fel de apostolie culturală în Ardeal. Am trecut prin: Reșița, Lugoj, Timișoara, Arad, Oradea, Cluj, Turda, Sibiu, Făgăraș și Brașov, am ținut șezători, am rostit conferințe și am citit din cărțile mele. [...]

În ziarul *Jurnalul* povestesc unele popasuri din zilele petrecute în Ardeal. În ziarul *Ultima oră*, încep *Povestea cărților mele*.

26 decembrie (miercuri)

Sînt în anul meu cel din urmă de activitate universitară. La 1 octombrie 1946, trec pe picior de... pensie! Cred că sînt și în ultimul an de strădanie literară. De la octombrie 1946 înainte, dispar din vitrina ziarelor și în genere din căile tiparului cotidian sau periodic. Unde voi fi la anul pe vremea aceasta?

1946

5 martie (marți)

Primăvară posacă, zgribulită și bătută de lapoviță. Aci plouă. Vreme rece, ca și inima oamenilor.

Am prînzit azi la Capșa, în tovărășia cîtorva zeci de profesori universitari. Rectorul nostru de pînă ieri [Simion Stoilov] a fost numit ministru la Paris: un bun prilej, ca să-i dorim, la Capșa, bună călătorie și mari biruințe diplomatice.

Aseară am chibzuit, la Ministerul Naționalităților, cu secretarul general și cu amicul Victor Eftimiu — proaspăt înapoiat de la Moscova — cum să organizăm primirea unui grup de intelectuali maghiari care vin să ne viziteze și — așa am înțelege — să fraternizeze cu noi, confrații lor, membri în Societatea româno-maghiară, și mai departe, cu democrația română [...]

19 mai (duminică)

Membrii guvernului prăbușit în august 1944 au fost judecați și osîndiți.

De vreo săptămînă, Yehudi Menuhin ridică pînă la ceruri vraja vioarei lui și sufletele bucureștenilor. O sută de mii de lei un bilet de intrare [...]

Acum vreo două săptămîni, am fost poftit, cu o invitație în limba rusă, la Ambasada sovietică. Excelența Sa dl. ministru [S.I.] Kaftaradze, cu soția, primeau pe oaspeți: m-am înclinat în fața lor, le-am strîns mîinile și le-am ținut acest discurs: *Je suis Gala Galaction!...* Eu, poftit la o ambasadă!... desigur că s-a întors lumea pe dos!

28 iunie (vineri)

[...] Mai alaltăieri, am fost la Ciorogîrla — eu și cîțiva prieteni — ca să chibzuim cu Mihail Sadoveanu reorganizarea revistei săptămînale *Veac nou*. Nici Sadoveanu nici eu nu mai aveam sprintenia și rapiditatea de acum vreo treizeci de ani.

OLANDEZII PE PĂMÎNTUL AFRICII DE SUD

FREDA TROUP

Întemeierea unei colonii la Capul Bunei Speranțe, de către Compania olandeză a Indiilor de Est, a generat o serie de conflicte, analizate de Freda Troup în capitolele de început ale lucrării South Africa. An Historical Introduction **(Africa de Sud. O introducere istorică), din care am publicat, într-o formă prescurtată, o primă parte în nr. 2/1978.**

Timp de un secol și jumătate, pînă la falimentul companiei (1794), urmat de prima ocupație britanică a teritoriilor de la Cap (1795-1801), istoria coloniei olandeze, inexorabil legată de istoria Africii de Sud, a fost controlată, dacă nu dirijată, de „Consiliul celor șaptesprezece" aflat în îndepărtata Olandă. Noi conflicte sociale, rasiale, economice, politice și religioase, tot mai complexe, s-au întrepătruns, punîndu-și adînc pecetea pe viața zbuciumată a acestei zone.

Să urmărim, în continuare, momente din istoria Africii de Sud, așa cum ne sînt relatate de autoare. Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

A.M.Ș.

Primii băștinași cu care coloniștii europeni au venit în contact fuseseră khoikhoii (hotentoții). Cei mai mulți erau crescători de vite; alții trăiau din schimbul de metal și mărgele cu populațiile bantu, pentru vite și dagga (o varietate de haşiş, marijuana, foarte căutată pe atunci, ca și acum, de altfel).

Știind că sînt protejați de legea care impunea coloniștilor păstrarea unor relații bune cu ei, khoikhoii furau uneori tutun din plantațiile aflate sub monopolul Companiei; alteori furau și vite. Spre deosebire de funcționari, coloniștii nu se supuneau legilor coloniei. Ei l-au prins pe șeful unei bande suspecte și l-au chinuit pînă a mărturisit unde se aflau vitele furate. Nu tot ei uciseseră un cioban și adăposteau sclavii fugiți de la stăpînii lor? Erau destule mo-

tive pentru ca, drept pedeapsă, khoikhoii să fie deposedați de pășunile lor din valea Liesbeeck.

Primele lupte s-au încheiat cu victoria europenilor. În timpul tratativelor de pace, khoikhoii au încercat să-și recapete pămînturile, aducînd argumentul că acestea le aparținuseră dintotdeauna. Convinși de dreptatea cauzei lor, l-au întrebat pe guvernatorul van Riebeeck: „N-avem oare motiv să vă împiedicăm să vă măriți cirezile de vite? Cu cît aveți mai multe, cu atît mai mult teren ocupați. Și dacă pășunile nu sînt de ajuns, cine trebuie să renunțe la ele, proprietarul de drept sau invadatorul străin?" Coloniștii au replicat că ei au cucerit „pe drept" pămînturile, în urma unui război de apărare, și că nu aveau nicidecum intenția de a renunța la „drepturile" lor.

Cîțiva ani mai tîrziu, într-o nouă încercare de a da o aparență de legalitate conflictelor, Compania a căzut de acord să cumpere de la triburi toate terenurile aflate la Nord și Sud de golful Saldanha, în schimbul unor bunuri în valoare de 1 600 lire sterline. Nu au fost plătite însă decît 9 lire, 12 șilingi și 9 penny... Între 1673 și 1677, a urmat un alt război, tot pentru drepturile asupra pămîntului.

Efectul contactului cu civilizația albilor a fost dezastruos pentru khoikhoi. Unele clanuri s-au refugiat către interiorul peninsulei; altele au rămas la frontieră, continuînd să facă trafic, în timp ce tot mai mulți erau smulși din comunitățile lor naturale și absorbiți de colonie. Băștinașii la care ne referim erau foarte sensibili la bolile aduse din Europa: în 1687 au fost decimați de o epidemie de malarie, iar în 1713, au murit cu sutele din cauza variolei. La început alcătuiau principala forță de muncă a coloniei de la Capul Bunei Speranțe, dar, curînd, au încetat să mai aibă vreo semnificație ca unitate, în grupul de seminții ale Africii de Sud.

Stăpîni și sclavi

Compania importa sclavi, dintre care păstra o parte, pe ceilalți închiriindu-i sau vînzîndu-i cu cîte 6 lire fiecare, plătibile în grîu. Unii erau prizonieri politici; Sheikh Joseph, de pildă, cumpărat în 1682, fusese conducătorul unei răscoale împotriva conducerii olandeze. În vremea sa a fost venerat, iar mormîntul lui, aflat lîngă golful False, este și azi loc de pelerinaj.

Servitorii și sclavii erau destul de bine tratați, dacă erau harnici, respectuoși și docili, dar nu li se permitea să aibă idei care să depășească condiția aservirii lor. Legile erau foarte aspre și încălcarea lor era pedepsită cu biciuirea, însemnarea cu fierul roșu sau tăierea urechilor. Pentru delicte grave, violuri sau crime, sclavii erau spînzurați. Înalta Curte din Cape Town făcea uz și de alte torturi dacă era nevoie: trasul pe roată și strangularea lentă — nu au fost abolite decît în 1799.

Într-o primă perioadă, deosebirile se făceau nu în funcție de pigmentul pielii sau țara de origine, ci în raport de convingeri — păgîni sau creștini; în 1677, a apărut un decret care îi obliga pe toți copiii de sclavi, pînă la 12 ani, să meargă la școală, alături de albi și de khoikhoi. În anul următor însă s-a înființat o școală separată, pentru copiii de culoare, cu un profesor dintre ai lor. La începutul sec. XVIII au fost impuse noi restricții. Pînă atunci sclavii calificați puteau munci pentru ei în timpul liber, cîștigînd bani cu care își răscumpărau libertatea; treptat, dreptul la eliberare s-a transformat într-o favoare. Pentru a deveni liber, sclavul trebuia să obțină consimțămîntul Consiliului bisericii din Cape Town. Tot în această perioadă au fost interzise și căsătoriile între albi și cei de culoare (dar nu și între albi și metiși). Cu timpul, legile au devenit și mai severe: orice sclav, chiar neînarmat, care ridica mîna asupra stăpînului său, putea fi ucis; pentru a putea călători, avea nevoie de un permis de liberă trecere, eliberat de stăpînul său.

Uneori, nemulțumirile sclavilor se transformau în revolte, ca aceea din 1808, condusă de doi irlandezi și doi sclavi. Primii au abandonat însă repede lupta fără speranță a 326 rebeli împotriva garnizoanei Cape Townului alcătuită din 5 000 soldați. Conducătorii răscoalei au fost spînzurați și trupurile lor expuse pentru a semăna teama în rîndul celorlalți; 50 dintre rebeli au fost biciuiți și condamnați la închisoare în lanțuri pe viață, iar restul, după ce au fost siliți să asiste la execuții, au fost trimiși înapoi la stăpînii lor.

După abolirea comerțului cu sclavi — aceștia nemaiputînd fi vînduți sau înlocuiți — valoarea lor a crescut și condițiile de viață s-au îmbunătățit în oarecare măsură. Pedepsele au devenit mai blînde, ziua de lucru a muncitorilor agricoli a fost redusă la 12 ore vara și 10 iarna; sclavii căsătoriți și copiii lor nu mai puteau fi despărțiți. După ce erau eliberați, ei se adăugau oamenilor de culoare, o populație derivată dintr-un amestec între khoikhoi, sani, sclavi malaezi, cu o puternică infuzie de sînge de negri și albi. Mulți aveau nuanța pielii destul de deschisă pentru a fi acceptați în comunitatea albă privilegiată, ignorați cu tact de frații și surorile lor mai închiși la culoare. Conviețuirea a lăsat urme și în vorbirea locuitorilor; limba maternă a celor aproape 2 000 000 oameni de culoare[1], adevărații sud-africani, este afrikaans, o limbă care timp de mai multe generații s-a dezvoltat la „bucătărie" din olandeză, dialectele africane și malaeze, franceză și engleză.

Compania rămîne în urma coloniștilor

Încă de la întemeiere, colonia a fost confruntată cu probleme de natură economică. Pe măsura trecerii timpului, ele au devenit tot mai acute: se manifestau fenomene de supraproducție greu de rezolvat; piața internă era insuficientă pentru surplusul de produse agricole, iar navele care se întorceau din Orient

[1] Vezi populația Africii de Sud în nr. 2/1978, p. 53. Diferența provine din faptul că Freda Troup a folosit o statistică din 1971, pe cînd sursa citată de noi datează din anul 1977.

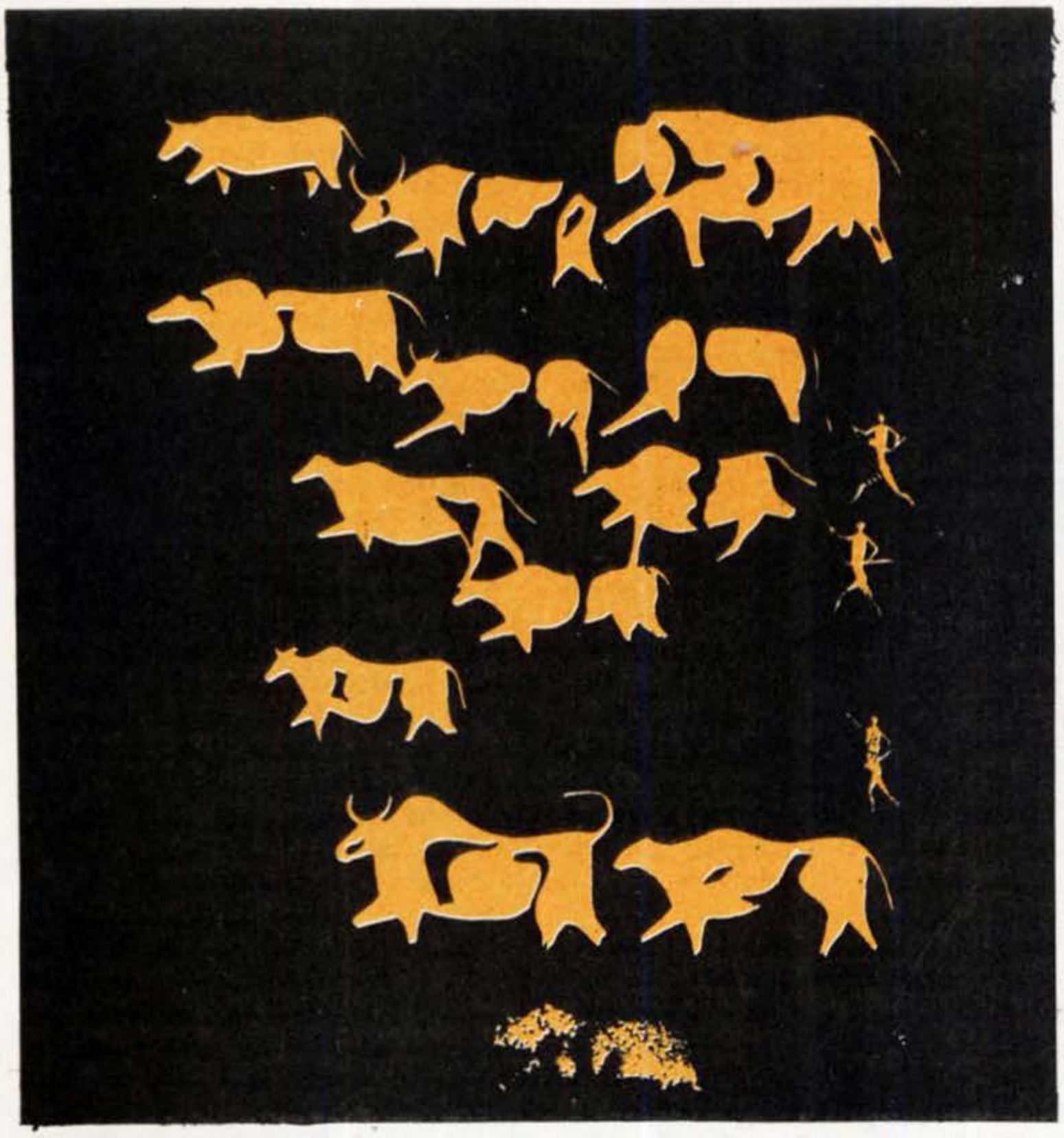

Pictura africană pe stîncă

spre Europa, aveau destule mărfuri ca să mai ia altă încărcătură de la Cap. Balanța de plăți a fost permanent deficitară, importurile depășind substanțial exporturile. Compania, ea însăși în pragul falimentului, nu mai accepta nici un fel de investiții pentru a îmbunătăți condițiile coloniei. Dimpotrivă, acționa ca o frînă, opunîndu-se oricăror inovații privind comerțul și industria. Corupția pătrunsese în rîndul administrației, înalții funcționari deveniseră versați în afaceri dubioase; un mic număr de familii bogate, „patricienii" din Olanda dețineau majoritatea acțiunilor și marea lor influență politică împiedica Statele Generale[1] să instituie un control sever în afacerile companiei. Dividendele plătite scăzuseră de la 25 la 12%, iar datoriile erau uriașe. Concurența companiilor franceze și engleze în Orient devenise amenințătoare.

Preocupați numai de problemele lor, fiii și nepoții fermierilor, îmbarcați în căruțe cu coviltir, își mînau cirezile în savane tot mai îndepărtate. Pentru noile terenuri erau acordate licențe, în schimbul unor taxe sau rente, care semnificau dreptul de proprietate al companiei. Arendașul mergea cu calul de dîrlogi, din locul ales, o jumătate de oră în toate direcțiile. Suprafața era cam de 6 000 acri[2]. Dacă din căsuța construită din cărămizi arse la soare și stuf, puteau zări fumul ieșind pe coșul vecinului, se plîngeau că sînt înghesuiți. Într-o țară unde pămîntul era ieftin și încă din belșug, iar forța de muncă și capitalul deficitare, fiecare bărbat considera că stăpînirea uneia sau mai multor asemenea suprafețe este un drept din naștere. Astfel frontierele coloniei au înaintat spre Nord în direcția terenurilor secetoase Namaqualand și, spre Est, încă mai departe, de-a lungul văilor.

Prima confruntare între *buri* (imigranții europeni) și populațiile de limbă bantu, rămasă în istorie, a avut loc în 1702, cînd, vreo 90 coloniști din Stellenbosch, însoțiți de servitorii lor, s-au întîlnit cu un grup din tribul xhosa, cam la 500 mile[3] de așezare, pe malul rîului Fish. Conflictele s-au înmulțit către mijlocul secolului; în înaintarea lor, albii au întîmpinat rezistența unui număr tot mai mare de membri ai tribului xhosa care cedau greu terenurile, retrăgîndu-se lent din calea lor de-a lungul coastei.

Încercînd să-și mențină controlul asupra coloniștilor, autoritățile au fixat ca linie de demarcație între terenurile ocupate de buri și cele ale băștinașilor rîul Gamtoos. Dar în ciuda legilor și a pedepselor foarte aspre — confiscarea căruțelor și a bunurilor, pedepse corporale și chiar moartea — tot mai multe familii de *trekkeri* (emigranți), lăsînd mult în urmă și ultimele ferme date în arendă, treceau rîul și își clădeau așezări în mijlocul întinselor pajiști cu iarbă, pentru care nu plăteau nici un fel de rentă, fiind proprii lor stăpîni. William Prinsloo, bătrînul vînător de elefanți și Adriaan van Jaarsveld, cunoscut șef de comando împotriva triburilor de sani, se aflau printre trekkeri. Cape Townul i-a silit să reintre sub autoritatea coloniei împingînd așa-zisa frontieră spre rîurile Bushmans și Upper Fish. Cînd noul guvernator, van Plettenburg, a venit într-o inspecție, a găsit așezări de albi și oameni de culoare bine organizate în Suurveld. El a dus tratative cu conducătorii acestora pentru a stabili o altă graniță, pe rîul Upper Fish, dar nu a trecut prea mult și ea a fost din nou mutată, mai departe, la Est de rîul Lower Fish.

---

[1] La început organ reprezentativ al celor trei stări (cler, nobilime și starea a treia) și al provinciilor, Statele Generale au căpătat structura unui Parlament bicameral, care exercită activitatea legislativă, compus din Prima Cameră (75 membri aleși de Consiliile provinciale pe o perioadă de 6 ani) și A Doua Cameră (150 membri aleși prin vot direct pe o perioadă de 4 ani).

[2] Unitate de măsură engleză pentru suprafețe de teren, egală cu 0,404 ha.

[3] Măsură anglo-saxonă pentru lungime, egală cu 1 609 m.

Flăcări la frontieră

Tribui xhosa era organizat sub un număr de șefi cu atribuții diferite; cel mai în vîrstă se bucura de recunoșterea unei autorități de natură ceremonială. Dar, spre deosebire de unele mari regate ale popoarelor de limbă bantu din Nord, cei din tribul xhosa, ca și vecinii lor, nguni, nu acceptau nici o supremație politică. Între clanuri izbucneau adesea conflicte pricinuite de stăpînirea pămîntului sau a cirezilor de vite și unele grupuri se desprindeau formînd noi triburi. Prin deceniul patru al sec. XVIII, fiii șefului Phalo (Palo) s-au certat și tribul s-a împărțit în Xhosa de Apus, sub Gcaleka, conducător al celor ce trăiau la Est de rîul Kei și Xhosa de Răsărit, sub Rarabe, răspîndiți în Vestul rîului Kei pînă la rîul Fish.

În 1780, două grupuri de albi pornite, fără știrea autorităților, în urmărirea unor vite furate, i-au atacat pe cei din tribul xhosa, omorînd mulți dintre ei și luîndu-le un mare număr de animale. Albii se plîngeau că li se fură vitele, membrii xhosa reclamau nerespectarea frontierelor de către albi. Memoriile se îngrămădeau pe biroul guvernatorului care, în 1781, se hotărî să pună capăt motivelor pentru care erau întocmite. Un detașament a fost format în grabă; el a învins tribul printr-o înșelăciune, capturînd peste 5 000 vite, împărțite apoi între „învingători". Acesta a fost primul din cele nouă războaie de deposedare, războaiele „cafri", „xhosa" sau „de frontieră", ce aveau să fie provocate de expansiunea coloniștilor.

În următorii treizeci de ani, linia de demarcație fixată spre răsărit a fost cuprinsă de flăcări sau a fumegat mai tot timpul. Majoritatea incidentelor erau provocate de o mînă de oameni recalcitranți și indisciplinați, care trăiau unde vroiau și cum vroiau, ignorînd atît legile coloniei, cît și drepturile altor rase. O serie de decrete au fost emise la Cape Town, avînd ca scop menținerea păcii și, mai ales, reținerea albilor în spațiile stabilite prin frontiere.

Nu exista însă forța de ordine necesară pentru a sprijini respectarea acestor decrete.

Rarabe a murit prin 1785, lăsîndu-l regent pe fiul său Ndhlambi, deoarece nepotul său Gaika (Ncqika) era încă nevîrstnic[1]. Cei care nu au vrut să recunoască autoritatea lui Ndhlambi au trecut rîul Fish, încercînd să-și recucerească din pămînturi, dar în fața unui grup de europeni au fost siliți să se retragă.

Noua așezare Graaff Reinet era centrul de unde porneau toate tulburările. Pentru a liniști situația explozivă de la frontieră a fost trimis, în 1789, un stathuder (conducător) Honoratus Maynier: el ura cruzimea și nedreptatea și nu își făcea nici o iluzie, apreciind în mod realist atît expedițiile de jaf ale băștinașilor, cît și comportarea coloniștilor. A reușit să încheie o pace provizorie cu tribul xhosa îngăduind membrilor acestuia să rămînă în preajma granițelor, cu condiția de a nu aduce prejudicii proprietăților europenilor. A încercat să pună legile în aplicare, dar, lipsit de o forță polițienească pentru dubla supraveghere a albilor și a oamenilor de culoare, a fost silit că se bizuie numai pe sprijinul ocazional al unor detașamente nedisciplinate; pentru a le limita abuzurile, le-a redus la strictul necesar menținerii ordinii.

Administrația Companiei își continua cu încăpățînare politica de separare. Trekkerii erau urmăriți și bombardați cu proclamații care fixau frontiere de mult depășite. Seceta din 1793 a împins vreo 30 familii de buri să emigreze dincolo de rîul Fish, în căutare de pășuni. Tribul xhosa ducea lipsă de alimente, iar cei din Suurveld își pierduseră și ei turmele din aceeași cauză. Tensiunea sporea între albi și xhosa, acuzațiile erau reciproce. În curînd a pornit al doilea război. Încă de la început coloniștii îi folosiseră pe servitorii khoikhoi ca aliați împotriva fraților lor mai recalcitranți sau a triburilor de sani. De această dată au fost asmuțiți împotriva tribului xhosa. Un comando, organizat în secret, a capturat de la tribul xhosa vitele care supraviețuiseră secetei, cu ajutorul lui Ndhlambi, atras în conflict de partea albilor. Furioși, ceilalți xhosa i-au atacat punîndu-i pe fugă și au năvălit în fermele burilor, omorînd mulți dintre stăpîni și servitori și luînd vitele din regiunile lor. La tratativele de pace, Maynier a reușit să obțină de la șeful xhosa numai promisiunea că oamenii lui vor respecta frontiera. A refuzat însă să înapoieze vitele capturate. Un nou detașament de pedeapsă, condus de însuși Maynier a pornit pe urmele tribului xhosa, dar rezultatele nu au fost decisive și o nouă pace, asemănătoare cu cea anterioară a fost încheiată, bazată pe status-quo. „Bunăvoința" lui Maynier față de xhosa i-a supărat pe fermieri, nemulțumiți și de faptul că de la Cape Town ei erau cei acuzați pentru tulburările de la graniță. Numeroasele petiții adresate administrației au rămas fără rezultat, ceea ce i-a determinat să se răscoale. După ce l-au alungat pe Maynier, au declarat că refuză să mai plătească taxe și rente companiei, amenințînd că vor merge după vitele lor pînă în țara cafrilor.

În primii 150 ani, colonia își împinsese frontierele 500 mile de la coasta de Vest spre rîul Great Fish și 300 mile la Nord de Cape Town. În 1735 s-a format Calvinia; în 1771, coloniștii au ajuns pînă la Somerset East și chiar dincolo de golful Algoa. Se găseau vînat mult, articole din fildeș și piei de animale, iar clima era temperată. Coloniștii mergeau mereu înainte, Compania încerca să îi urmeze, dar legile ei erau tot mai puțin puse în aplicare și, curînd, nu i-a mai putut ajunge din urmă.

Cu datorii de peste 10 milioane de lire sterline, în 1794, Compania olandeză a Indiilor de Est a declarat faliment.

În 1795, sub conducerea lui van Jaarsveld, la Graaff-Reinet a fost proclamată Republică, prima dintr-o serie de republici care i-au urmat, desprinse de sub orice autoritate.

Traducere de
Any FLOREA

[1] Regim în care succesorul conducătorului este, conform legilor țării, unul sau altul dintre urmașii predecesorului său.

MILENIILE RĂSĂRITULUI DE SOARE

TARO SAKAMOTO

Un arhipelag format din 1 042 insule închide ca o paranteză continentul asiatic. Locuitorii numesc aceste locuri „Răsărit de Soare" sau „Țara de la Răsărit"; restul lumii le spune, mai pe scurt, Japonia[1]. Suprafața ei depășește 370 000 km², fiind formată, în principal, din lanțuri muntoase presărate cu vulcani activi, generatori permanenți de erupții și cutremure. Alternanța de piscuri înalte de peste 3 000 m și fose maritime foarte adînci, țărmurile dantelate de golfuri și promontorii constituie caracteristicile geografice ale celor patru insule principale: Honshu, Hokkaido, Shikoku și Kyushu.

Cine au fost cei care, cu zeci de mii de ani în urmă, s-au stabilit pe aceste meleaguri făurind istoria viitoarei Japonii?

Descoperirile arheologice atestă locuirea neîntreruptă a insulelor de către aceeași populație din epoca de piatră și pînă azi. După unele ipoteze, o parte din strămoșii japonezilor s-ar fi desprins din grupul uralo-altaic, coborînd din Nord-Estul Asiei în arhipelag, prin Sahalin și Hokkaido; ei s-au amestecat cu populația ainu, **venită dinspre Nord, cu coreeni care au traversat Marea Japoniei și indonezieni debarcați în Sudul insulei Kyushu. Toate aceste seminții au conviețuit cu băștinașii care i-au asimilat, păstrîndu-și integritatea și trăsăturile specifice.**

Limba japoneză, deși aparține familiei de limbi uralo-altaice, nu seamănă cu rudele sale apropiate turca, mongola sau coreeana. O explicație posibilă ar fi că triburile stabilite în arhipelagul japonez s-au rupt de sorginte cu mult înaintea formării limbilor respective și au contribuit prin fuziunea lor la crearea unui nou dialect.

Cercetări arheologice întreprinse în perioada 1940-1950 au scos la iveală unelte, urme ale epocii de piatră pe teritoriul japonez. Deoarece făuritorii lor nu cunoșteau olăritul, specialiștii au desemnat aceste mărturii ca aparținînd „culturii preceramice".

Cultura reprezentativă a etapei următoare, care a început cam acum 12 000 ani și a durat pînă prin anul 4000 î.e.n., a constituit-o cultura Jomon, adică a „ceramicii cu șnur", numită astfel după motivele care împodobeau vasele de lut. Cultura Jomon s-a răspîndit în întreaga Japonie, cunoscînd însă cea mai mare înflorire în răsăritul țării, în zona cuprinsă între Nord-Estul insulei Honshu și regiunea formată din șesul Kanto și munții centrali.

Ultimele secole dinaintea erei noastre au înregistrat apariția unei noi culturi, puternic influențată de civilizația chineză prin intermediul Coreei de Nord (Regatul Choson). Denumirea acestei culturi, Yayoi a fost împrumutată de la numele regiunii unde au fost descoperite vestigiile ei. Caracteristicile: apariția uneltelor de bronz și de fier, o mare varietate a ceramicii, superioară ca tehnică și estetică celei precedente, dezvoltarea agriculturii. Orezul, importat din regiunile tropicale, a început să fie cultivat pe scară largă, aclimatizat în regiunile care păreau neprielnice, devenind alimentul de bază al populației.

[1] **Magazin istoric,** nr. 7/1973.

Producerea unui surplus de bunuri față de necesitățile consumului a dus la apariția primelor inegalități sociale. Munca era exercitată în comun de locuitorii unor așezări; din mijlocul lor se evidenția un conducător care căpăta autoritatea asupra celorlalți. Treptat, aceste comunități s-au transformat în mici formațiuni statale. Potrivit unor izvoare chineze, în sec. I î.e.n. existau 100 asemenea stătulețe. O dovadă concretă a relațiilor existente între acestea și Imperiul chinez este sigiliul de aur descoperit, în 1784, la Shiganoshima, despre care se spune că a fost acordat în anul 57 e.n. de împăratul Chinei monarhului unuia din statele japoneze, confirmîndu-i-se, astfel, autoritatea de către marele imperiu vecin.

În Nordul insulei Kyushu avea să se formeze în perioada imediat următoare, un puternic stat centralizat. Despre el ne vorbește istoricul japonez Taro Sakamoto, în lucrarea Japanese History, **apărută la Tokio, în 1971, și destinată, după mărturisirea autorului, „să ofere popoarelor din Europa, Asia și America, un tablou mai lesne de înțeles al marelui și vitalului flux pe care îl reprezintă istoria Japoniei".**

Taro Sakamoto s-a născut în 1901, la Hamamatsu, prefectura Shizouka (insula Honshu). Licențiat, în 1926, al Universității Imperiale din Tokyo, devine, în 1935, asistent universitar, iar în 1945 profesor la Catedra de istorie. Este numit directorul Institutului istoriografic al Universității (1951) și membru al Academiei Japoneze (1958). Studiile sale au adus o contribuție importantă la cercetarea și interpretarea vechilor texte. Printre lucrările mai importante: Studiul asupra vechiului sistem poștal **și** Reformole Taika **au devenit lucrări de referință pentru istoria veche a Japoniei. Capitolele selectate pentru cititorii noștri din** Istoria Japoniei **sînt redate într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.**

M.T.

Reconstituirea unei gospodării japoneze din perioada culturii Yayoi, 200 î.e.n.-200 e.n.: locuință (dreapta), magazie pe stîlpi și cîmpuri de orez irigate

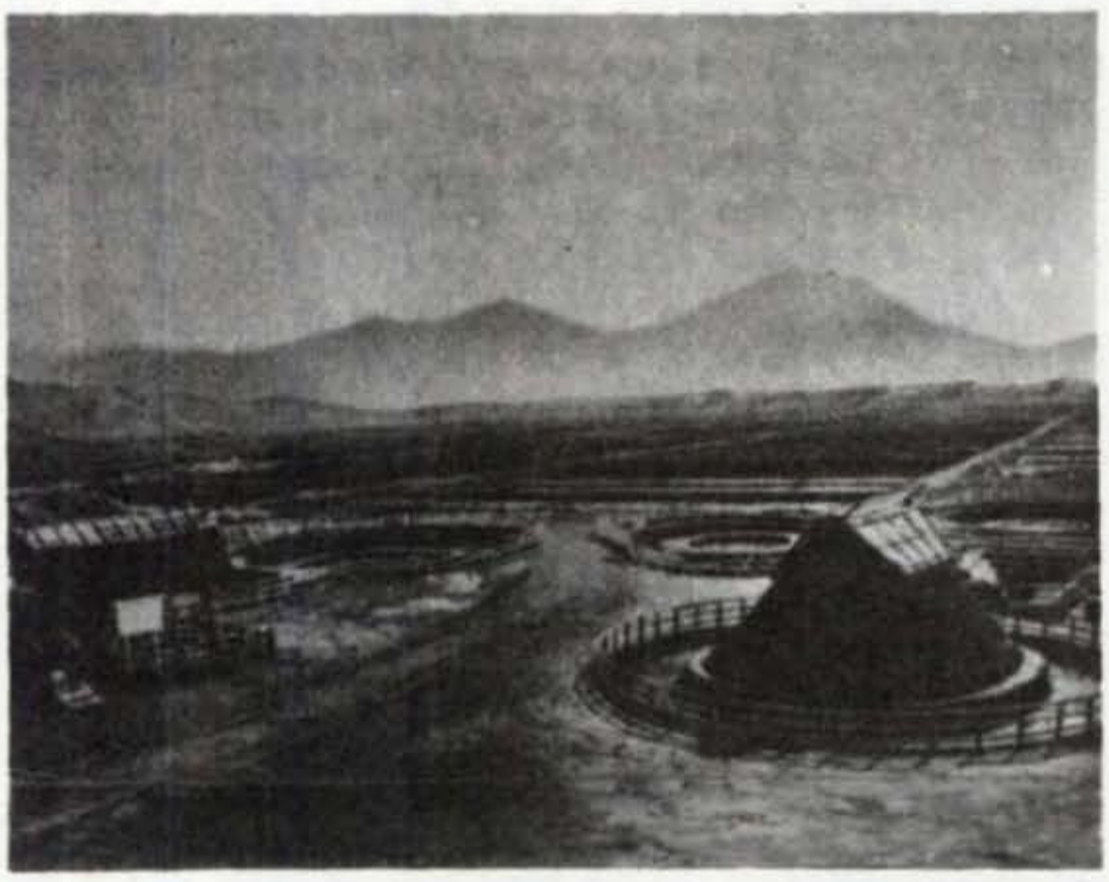

Gorganul funerar al împăratului Nintoku (sec. V), din prefectura Osaka, în forma specific japoneză de așa-numită „gaură a cheii" și de dimensiuni impresionante: 500 m lungime, 40 m înălțime

În secolul III e.n., China a trăit prăbușirea dinastiei tîrzii Han; în urma luptelor care izbucnesc între marii feudali, la moartea lui Hsien-ti, ultimul împărat al dinastiei Han, imperiul se destramă în trei state: Wei, Wu și Shu. N-a trecut însă multă vreme și Ssu-ma cucerește statul Shu, apoi, sprijinit de clanurile adversare lui Ts-ao, conducătorul statului Wei, îi înlătură pe descendenții acestuia și întemeiază, în statul Wei, dinastia Chin (265), reușind să restabilească, după ce cucerește și statul Wu. unitatea Chinei. În timpul acela, la Nordul Imperiului Chin, armatele principilor feudali se aflau într-o permanentă înfruntare. Pentru a scăpa de amenințarea lor, la începutul sec. IV, Chin s-a strămutat la Sud de fluviul Iang Tse, întemeind regatul cunoscut sub numele de Chin de Răsărit. În China de Nord au pătruns popoare străine care, inaugurînd o epocă de mari frămîntări, au creat diverse state ce s-au succedat rapid.

În Coreea, regatul Koguryo, format la sfîrșitul sec. I î.e.n., în Nord, cucerește în sec. I-III e.n. posesiunile chineze din această regiune și își extinde dominația pînă în Coreea Centrală. În Vestul și Estul Coreei, se constituie regatele Paekche și Silla; ultimul va reuși să unifice timp de 200 ani întreaga Coree.

Această tendință de unificare națională a țărilor de pe continent și-a exercitat influența și asupra Japoniei. Prin sec. III e.n., exista în Nordul insulei Kyushu, statul Yamatai, condus de o regină aflată în fruntea unei alianțe alcătuită din circa 30 mici regate. Monarhul statului Wei i-a dăruit un sigiliu care o proclama „suverană peste Wo". Așa numeau vechii chinezi Japonia: **Wo** înseamnă în limba arhaică „mic", „mărunt". Poporul era **Wo-jen,** iar statul **Wo-kuo.**

În 266, statul Yamatai a trimis o solie în China, după care nici un fel de legătură nu

mai este consemnată în izvoarele scrise. Abia după 147 ani, în 413, Japonia va relua relaţiile cu China.

Ce a determinat această întrerupere a relaţiilor între cele două state, timp de un secol şi jumătate? Părerea generală este că s-ar datora problemelor de politică internă ale Japoniei şi mai ales celor vizînd unificarea ţării.

Contactele cu Coreea sînt consemnate mai devreme. Cel mai important dintre evenimentele datînd din acele vremuri, pe care îl cunoaştem, s-a petrecut în a doua jumătate a sec. IV, cînd Japonia a trimis o armată în Coreea de Sud obligînd statul Paekche să-i plătească tribut, impunîndu-şi un control nemijlocit asupra Mimanei (Protectoratului Mimana) şi purtînd un război crîncen cu Koguryo. Astfel Japonia a rupt Nordul Coreii de Sudul

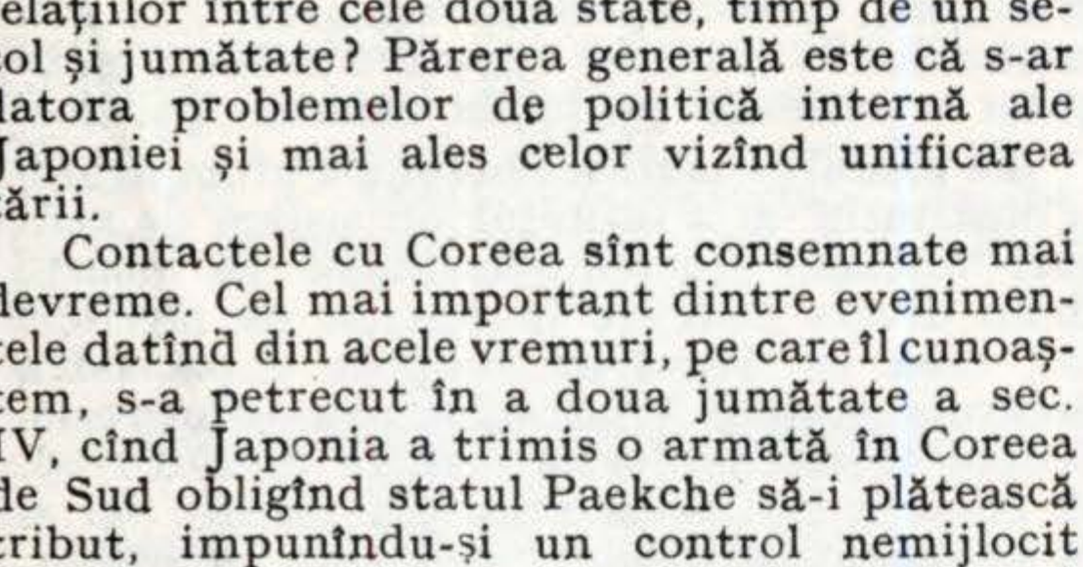

Un împărat înţelept: Shotoku Taishi (593-622), între fiul (stînga) şi fratele său. Pictură din sec. VII-VIII

ei, refuzînd să se lase izgonită din posesiunile cucerite. Această acţiune de amploare nu putea fi realizată de un stat mic, dintr-o oarecare parte a ţării. Numai un stat unit şi puternic îşi putea permite o asemenea expediţie peste mare. Din această cauză e de presupus că, cel puţin la mijlocul sec. IV, statul Yamato se cristalizase, extinzîndu-şi dominaţia nu numai asupra insulei Kyushu, ci şi asupra insulei Honshu sau, cel puţin, asupra regiunilor sale centrale şi de Vest.

Întrebarea este de ce tocmai regatul Yamato a reuşit să se situeze în fruntea acestui proces de unificare. Potrivit miturilor japoneze, străbuna împăratului a fost zeiţa Soarelui, al cărei nepot Ninigi-no-Mikoto a coborît pe pămînt în insula Kyushu. Strănepotul lui Ninigi-no-Mikoto, Kan-Yamato-Iwarehiko-no-Mikoto a mers spre Est de Kyushu, pînă la Yamato, unde a fost încoronat la Palatul Kashiwara, devenind împăratul Jimmu primul suveran al Japoniei. Potrivit tradiţiei, acest eveniment a avut loc în anul 660 î.e.n. Această dată — o născocire ulterioară — nu este verosimilă, dar ideea că strămoşii împăratului s-au deplasat spre Estul insulei Kyusnu poate fi o verigă istorică. S-au făcut multe speculaţii pe această temă, dar teoria că focarul unificării naţionale a iradiat de la Vest spre Est, după cum şi cultura Yayoi a înregistrat o mişcare treptată spre Est, pare destul de probabilă pentru a fi considerată mai mult decît o pură speculaţie.

Gorgane funerare pe măsura piramidelor

Cea mai veche cronică a Japoniei, **Nihon Shoki** (Analele nipone) consemnează că descendenţii împăratului Jimmu i-au urmat pe tron generaţii după generaţii, cîrmuind ţara din diferite reşedinţe imperiale răspîndite pe teritoriul provinciei Yamato. Potrivit aceleiaşi surse, în vremea domniei celui de-al zecelea împărat, Sujin, a fost creată o structură de guvernămînt, iar sub Ojin, cel de-al cincisprezecelea împărat, Japonia a stabilit relaţii de bună vecinătate cu Coreea.

Împăratul Ojin şi fiul său Nintoku au rămas celebri prin enormele lor gorgane funerare, care se mai păstrează şi azi. Pe vremea aceea, mormintele aristocraţilor constau din imense dîmburi de pămînt, asemenea unor coline, în interiorul cărora se depuneau rămăşiţele lor pămînteşti. Movilele sînt fie rotunde, fie pătrate, iar unele au o formă specific japoneză, de aşa-numită „gaură a cheii" — pătrată la un capăt şi rotundă la celălalt. Mormintele lui Ojin şi Nintoku constituie cele mai impresionante exemple din această ultimă categorie. Cel al lui Nintoku, de pildă, înconjurat de trei şanţuri, măsoară peste 500 m lungime, porţiunea pătrată avînd peste 300 m lăţime şi aproape 40 m înălţime, în timp ce diametrul porţiunii circulare ajunge la 260 m, înălţimea ei fiind cam tot de 40 m. Aceste dimensiuni plasează monumentul japonez, ca şi mormîntul întemeietorului dinastiei Chin

„Budismul i-a impresionat pe japonezi mai ales prin manifestările sale concrete". Între valoroasele opere de artă se înscrie şi statuia de bronz, Marele Buddha, din Templul Todaiji (perioada Nara; sec. VIII), restaurată în urma avariilor suferite în timpul războiului

(259-210 î.e.n.) în aceeaşi categorie cu cele mai masive monumente funerare din lume — piramidele egiptene. Construirea unor asemenea gigantice monumente funerare demonstrează nu numai o tehnologie avansată, ci şi o putere politică în stare să procure imensa forţă de muncă necesară: De aceea, e de presupus că, în epoca respectivă, statul Yamato dispunea de o autoritate apreciabilă. Monumentul poate fi considerat ca simbol al unui stat, a cărui dominaţie se întindea, încă de pe atunci, asupra jumătăţii de apus a arhipelagului japonez, influenţa sa ajungînd pînă în Coreea de Sud.

Astfel de morminte aveau nu numai împăraţii, ci şi familiile de seamă din provincii. Diversele obiecte îngropate împreună cu defunctul — podoabe, mobilă, arme, harnaşamente etc. — ne oferă o imagine a culturii acelor vremi. Obiecte ca încălţări şi coifuri de bronz aurit, teci de sabie şi veşminte împodobite cu desene reprezentînd capete de animale şi arabescuri sînt un indiciu că nobilii locali preluaseră tehnicile de pe continent pentru a-şi înfrumuseţa viaţa lor cotidiană.

De obicei mormintele erau înconjurate cu cilindri de ceramică nesmălţuită, cunoscuţi sub numele de **haniwa.** Probabil că, iniţial, rolul lor era de a fixa pămîntul sau de a delimita spaţiul mormîntului. Ulterior însă au început să capete forme de oameni, de case, animale, articole uzuale etc., oferind un extrem de instructiv tablou al societăţii vremii. Trăsăturile candide, copilăreşti, ale chipurilor umane denotă o artă lipsită de rafinament constituind manifestări naive ale simţului estetic japonez.

Statul Yamato a ajuns la apogeul puterii sale pe vremea împăratului Nintoku (prima jumătate a sec. V), după care a urmat un declin treptat. Dominaţia japoneză asupra Coreei de Sud era din ce în ce mai greu de menţinut. În ţară, certurile din familia imperială, privind succesiunea la tron, au şubrezit tot mai mult autoritatea împăratului. Începînd cu Nintoku, cinci împăraţi la rînd au cultivat relaţii cu dinastiile Sung, Ki şi Liang, din Sudul Chinei, în speranţa că astfel vor consolida prestigiul tronului şi al propriei lor persoane, dar rezultatele n-au fost pe măsura aşteptărilor.

Între timp, prin intermediul Coreei, au pătruns în ţară scrierea ideografică chineză, confuncianismul şi, ceva mai tîrziu, budismul. Iniţial, budismul i-a impresionat pe japonezi mai ales prin manifestările sale concrete, statuile şi clădirile templelor. Influenţa budismului s-a menţinut de-a lungul întregii istorii a ţării, determinînd o schimbare în concepţiile japonezilor şi imprimînd un anumit curs în desfăşurarea evenimentelor.

Calităţile individuale mai presus de nobleţea ereditară

Shotoku Taishi (593-622) a fost unul dintre cei mai de seamă oameni din istoria Japoniei. Nepot al împăratului Kimmei, el a devenit mai întîi principe moştenitor şi apoi regent sub domnia mătuşii sale, împărăteasa Suiko. Datorită înţelepciunii şi priceperii sale, statul Yamato, aflat în pragul prăbuşirii, şi-a redobîndit vigoarea. „Constituţia celor 17 articole" adoptată în 604 a inaugurat o serie de profunde reforme politice.

Pe planul cîrmuirii, Shotoku a promulgat o „Constituţie" şi a înfiinţat un sistem de ranguri oficiale. Curtenii trebuiau să poarte tichii divers colorate în funcţie de meritele lor, ceea ce dezvăluia limpede capacitatea fiecăruia, stabilind o ierarhie a valorilor reale. Scopul acestei măsuri a fost, în primul rînd, să confere mai mult prestigiu Curţii, dar şi să utilizeze mai eficient calităţile curtenilor, mutînd accentul de pe nobleţea ereditară pe calităţile individuale.

Pînă atunci, structura socială fusese rigidă, rangul şi ocupaţia depinzînd de treapta aristocratică a familiei, ceea ce frîna ambiţiile personale în materie de promovare socială. Făcînd aceste reforme, Shotoku a răspuns în primul rînd unei necesităţi, aceea de a scutura cătuşele eredităţii. În acelaşi timp, a urmărit, desigur, să întărească puterea împăratului, făcînd din promovarea în rang unul dintre prerogativele sale. Ulterior, procedeul avea să se dezvolte într-un sistem bine stabilit de ranguri şi să se menţină, de-a lungul istoriei, ca un mijloc de a stabili prestigiul personal al slujitorilor împăratului.

„Constituţia", formată din 17 articole, era o înşiruire de precepte fundamentale privind apărarea statului şi respectarea moralei, dar şi păstrarea bunei înţelegeri, studiul budismului şi supunerea faţă de împărat. Importanţa ei deosebită constă în faptul că reprezintă o încercare de a alcătui în scris un cod de conduită atît pentru slujitorii împăratului cît şi pentru cetăţenii de rînd. Ca atare, „Constituţia" a reprezentat un important pas înainte, spre un stat constituţional.

Shotoku Taishi a trimis prima ambasadă oficială în Imperiul chinez pentru a stabili legături cu dinastia Sui, care izbutise să unifice ţara, întemeind un mare imperiu sub dominaţia sa. Pentru Japonia, schimbul de emisari s-a făcut de data aceasta nu de pe poziţii de subordonare, ci de pe picior de egalitate, ceea ce a contribuit la întărirea atît în ţară, cît şi în străinătate, a statutului Japoniei de stat independent. Un alt scop al soliilor japoneze în China a fost de a studia cultura Sui, la faţa locului. Mulţi cărturari şi călugări învăţaţi i-au întovărăşit pe ambasadori.

Shotoku a scris pe marginea învăţăturii budiste comentarii care există şi astăzi. Sînt cele mai vechi scrieri ale unui japonez care ni s-au păstrat.

Sub patronajul împăratului, marile realizări ale ştiinţelor şi artelor continentului au pătruns în Japonia, născîndu-se astfel o înfloritoare cultură. S-au ridicat, într-un timp record, mari temple cu săli şi pagode în stil chinezesc. Templul de la Ikaruga, de pildă, conservă sala principală, pagoda, numeroase statui şi ornamente din timpul lui Shotoku, atestînd nivelul înalt al tehnicii şi al simţului

estetic la care ajunseseră, pe atunci, japonezii. Deosebit de interesante sînt obiectele care dovedesc influențele venite din țările occidentale prin intermediul Chinei. Astfel, modelele unor arabescuri amintesc de cele grecești și romane, iar o bucată de brocart țesută cu vînători și lei se înrudește cu cele persane. În această perioadă, capitala imperiului era la Asuka, în provincia Yamato, de unde și numele acestei culturi — cultura Asuka.

Baza legislației nipone

Shotoku Taishi nu și-a putut vedea toate idealurile împlinite. Abia peste 20 ani de la moartea lui, prințul Naka-no-Oe, devenit împărat sub numele de Tenchi Tenno (662-672) și colaboratorii săi au reușit să întemeieze un stat pe măsura vremurilor noi. Reformele adoptate de ei poartă denumirea de „Taika".

Neajunsul care submina societatea vremii era concentrarea puterii și a bogățiilor în mîna cîtorva familii, în timp ce oamenii de rînd, lipsiți de pămînt, se zbăteau în mizerie. Clanul Soga, din rîndul cărora, generații de-a rîndul, au provenit miniștrii împăratului era atotputernic. El monopoliza guvernul, exercitînd o influență tot atît de — dacă nu și mai — mare decît cea a familiei imperiale. Prima măsură din cadrul reformelor prințului Naka-no-Oe și a sfetnicilor săi a fost să doboare această familie de la cîrma statului, după care s-a trecut la organizarea unui nou tip de guvernare după modelul T'ang din China (645). În cel de-al doilea an al erei „Taika" (646), s-a promulgat un decret cuprinzînd reforme referitoare la administrarea pămînturilor.

El prevedea preluarea de către stat a tuturor teritoriilor și indivizilor, aflați în proprietatea particulară a unor moșieri. Provinciile erau împărțite în trei tipuri de districte: **kuni,** conduse de guvernatori oficiali trimiși din Capitală, **kori** și **sato,** cîrmuite de personalități de seamă, locale. S-a decis împărțirea fără discriminare a terenurilor irigate pentru cultivarea orezului, oamenilor de rînd. Pentru prima dată s-a introdus un sistem fiscal.

Aceste reforme atît de importante nu au putut fi realizate peste noapte. Prințul Naka-no-Oe a dat exemplu, cedînd de bună voie statului pămînturile sale și oamenii ce le lucrau. În afară de aceasta, după un an, s-au supus unui examen riguros rezultatele obținute de guvernatorii diferitelor districte. Potrivit acestor rezultate, s-au împărțit laude sau pedepse. Pentru ca împăratul să cunoască nemijlocit nemulțumirile și plîngerile poporului, la curte exista o cutie de care atîrna un clopoțel, astfel încît oricine putea să-și exprime liber părerile fie în scris, fie prin viu grai, după ce suna din clopoțel. Timp de cinci secole, Codul „Taiho" (Marele Tezaur), fundamentul juridic al reformei „Taika", a devenit baza legislației nipone.

cărți sosite la redacție

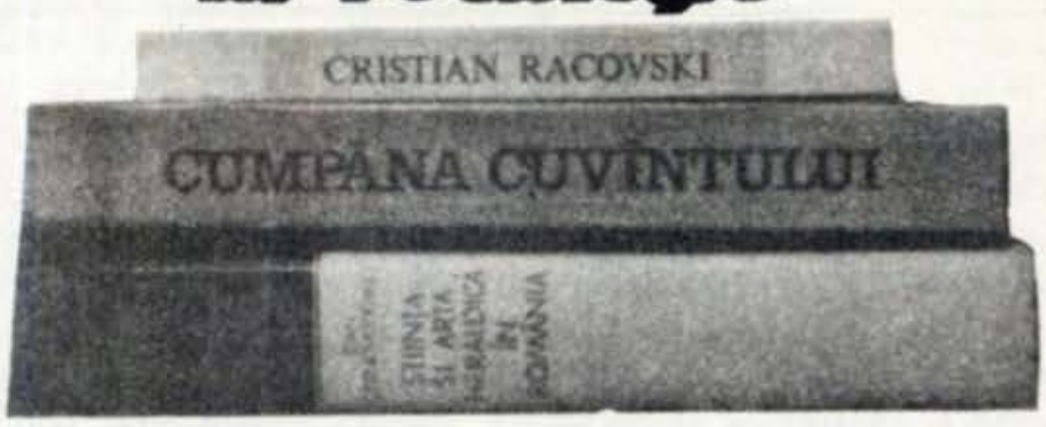

● **George Ivașcu, Antoaneta Tănăsescu** — 1939-1945: CUMPĂNA CUVÎNTULUI.

Editura Eminescu, București, 1977, 597 pp., 22 lei: *antologie de factură istorică aparte — mărturii ale conștiinței antifasciste românești în anii celui de-al doilea război mondial, în paginile presei legale și ilegale din țara noastră, cu o densă și pătrunzătoare introducere de* **George Ivașcu.**

● **MIȘCAREA DE NEALINIERE** — *(sub egida Academiei „Ștefan Gheorghiu", Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale).*

Editura Politică, București, 1978, 242 pp., 12 lei: *o abordare multidisciplinară a uneia dintre realitățile cele mai semnificative ale istoriei universale postbelice, în studiile semnate de* **Nicolae Călina, Marcel Dinu, Ștefan Năstărescu, Mircea Nicolaescu, Eugen Preda, Vasile Șandru, Valentin Urum, Sergiu Verona** — *coordonator* **Vasile Șandru.**

● **Cristian Racovski — SCRIERI SOCIAL-POLITICE** *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; studiu introductiv, antologie, bibliografie și note de* **Ion Iacoș***).*

Editura Politică, București, 1977, 328 pp., 8 lei: *cele mai semnificative studii ale dr. Cristian Racovski (1873-1941), militant de frunte al mișcării muncitorești și socialiste din România, publicate în perioada 1900-1916.*

● **Dan Cernovodeanu — ȘTIINȚA ȘI ARTA HERALDICĂ ÎN ROMÂNIA.**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 568 pp., 46 lei: *prima sinteză amplă consacrată prezentării sistematizate a tuturor mărturiilor heraldice de pe teritoriul locuit de poporul român: lucrarea este bogat ilustrată.*

● **DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN** *(coordonator de ediție general-maior dr.* **Ilie Ceaușescu).**

Editura Militară, București, 1977, 400 pp., 17, 50 lei: *cel de-al patrulea volum de studii consacrate principalelor momente din trecutul oștirii române, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi.*

● **Șerban Rădulescu-Zoner — ROMÂNIA ȘI TRIPLA ALIANȚĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA. 1900-1914.**

Editura Litera, București, 1977, 190 pp., 24 lei: *monografie de istorie diplomatică, evidențiind efortul politic al românilor de a-și apăra cauza unității naționale și statale în contextul agravării contradicțiilor interimperialiste.*

SECOLUL 20, numărul 200: relevantă prezență a publicisticii românești, de-a lungul a 18 ani, prin cuprinzătoare și penetrante antologii și contribuții originale la înfățișarea istoriei culturii universale și a conexiunilor ei cu tezaurul cultural național.

MARTHA BIBESCU

«JURNAL POLITIC»

La termenul „Drôle de guerre“, Panorama du XX-e Siècle, **enciclopedia lumii contemporane, editată în 1976 de Larousse, scrie: „Unui prim act spectaculos i-a succedat o pauză neașteptată. Timp de șase luni a fost «războiul ciudat». Pe Frontul de Nord-Est, francezii și germanii respectau o inacțiune totală și comunicatele militare se mărgineau în general să anunțe: «nu este nimic de semnalat». Inacțiunea aceasta a fost corosivă pentru moralul francez. Soldații își măcinau sufletul și se întrebau ce sens are războiul. Insistînd cu obstinație asupra eficacității liniei Maginot și asupra efectelor devastatoare ale blocusului (naval) față de Germania, guvernul a contribuit la degradarea conștiințelor“.**

„Născută din îndoială și plictis, o imensă lenevie a cuprins armata franceză“ — prin aceste cuvinte Raymond Cartier comentează, la rîndul său, războiul ciudat.

Iată deci din surse franceze foarte recente definiri ale noțiunii complexe „drôle de guerre“ care din toamna anului 1939 pînă în primăvara lui 1940, era răspîndită în toată Europa ca un simbol al unui „război ciudat“ și despre care ulterior istoriografia a scris nenumărate pagini, denunțîndu-l ca o stare ce a sporit defetismul nu numai în opinia publică franceză, ci și în alte țări.

Martha Bibescu comentează într-un mod sarcastic aceste luni care reeditau o situație de tipul „Pe frontul de Vest nimic nou“ și notează pe marginea unor evenimente pe care le urmărește cu sufletul îndurerat, în fața ororilor conflagrației și a pericolelor tot mai mari ce se anunțau și pentru țara noastră. (Intervențiile din parantezele drepte aparțin versiunii românești.)

1939

Posada, 9 octombrie

Vreme umedă, pe jumătate ceţoasă.

Ieri, radio Bucureşti vorbea despre un arbitraj al lui Roosevelt, menit să pună capăt măcelului. Dar unde este măcelul? De la invadarea Poloniei încoace, nimeni nu se mai luptă: se ocupă o ţară, atîta tot!

În Occident, au trecut şapte săptămîni de război fără să se tragă un singur foc. Se îndrugă verzi şi uscate, în aşteptarea încăierării. Ziarele anunţă, cu cea mai mare seriozitate, că lupta împotriva cancerului continuă. Iar presa britanică dă de veste că, în aprilie 1940, „cînd veni-va primăvara“, contingentul canadian va fi gata să se îmbarce, pentru a porni spre Europa.

Toată lumea luptă împotriva cancerului. Toate popoarele civilizate. Nimeni nu luptă împotriva războiului. Toţi luptă *de partea lui*, pentru a-l face să pornească.

Ribbentrop a declarat, într-o cuvîntare publică, că nimeni nu poate nimici poporul german, deci nimeni nu poate nimici nazismul (ca şi cum unul s-ar identifica definitiv cu celălalt!). A mai spus că asta ar fi ca şi cum s-ar vorbi despre distrugerea Imperiului britanic, ceea ce ar fi o prostie. Şi a avut neobrăzarea să adauge: „Deşi acest imperiu nu este indispensabil“.

Vai, palidul meu comesean de la Londonderry House, căruia i-am cerut apă, pentru a o pune în vinul său[1]. Acum pune cam prea multă apă. După numai o lună de război, face semn cu piciorul, pe sub masă.

Nu există englez care să nu fie de părere că este inteligent a se prevedea distrugerea nazismului. Nu ne mai rămîne decît să comparăm calităţile de luptători ale englezilor şi ale nemţilor. În ce mă priveşte, eu am optat.

Sosește la Posada familia [de refugiaţi polonezi] Adam Potocki[2] — soţul, soţia şi fiica.

Posada-Bucureşti-Mogoşoaia, 10 octombrie

Numele de Wissenburg şi numele celor două poduri reapar în comunicate[3].

Ieri am notat cele povestite de contele Adam Potocki, după masa de seară:

— [Englezii] ne-au spus: „În primele opt luni nu putem

---

[1] Aluzie, probabil, la vechea profesiune a lui Joachim von Ribbentrop, care, înainte de a deveni diplomat, apoi ministru de Externe nazist, fusese reprezentant comercial (comisvoiajor internaţional) al firmei de şampanie „Henkel“ din valea Rinului. Numirea sa în diplomaţie s-a datorat în largă măsură relaţiilor stabilite în această calitate.

[2] Descendent al unei vechi familii de nobili polonezi (menţionată încă din sec. XIII).

[3] Atît numele citat cît şi cele două poduri reprezintă aşa-zise obiective militare (în ţara nimănui, pe Frontul Occidental), pe care francezii le „cuceriseră“ în septembrie 1939, în cadrul simulacrului de ofensivă, şi pe care acum, în octombrie, germanii le-au ocupat, prilejuindu-le reapariţia în comunicatele zilnice.

face nimic, dar încă din prima zi vă trimitem o mie de avioane". Nu ne-au trimis nici unul.

Am lăsat Posada pe mîna oaspeților pe care mi i-a adus furtuna, rugîndu-i să se considere la ei acasă.

Astă-seară vor pleca la Budapesta. Eu nu-i voi mai vedea. Îi las pe seama Valentinei [fiica Marthei Bibescu], care va veni poimîine după mine.

Ultimele cuvinte ale contelui Adam Potocki:

— Și toate astea pentru Danzig!

Lunec, pe șoseaua asfaltată, pînă la Mogoșoaia. Seara, iau masa cu George, în casa de pe strada Robert de Flers.

Mogoșoaia,
12 octombrie

După-masă, îl vizitez pe Argetoianu la el acasă.

Primul ministru îmi face confidențe:

— Stăm de vorbă cu ceilalți; lucrurile merg mai bine... Am aranjat cîte ceva cu ungurii. Ne-a dat o mînă de ajutor prințul Paul al Iugoslaviei[1].

Beatitudinea cîrmuitorului atunci cînd se adresează celor cîrmuiți. Un cîntec pe care-l știu pe dinafară. Pînă și astăzi, în toată această groaznică harababură, beatitudinea însoțește actul de guvernămînt. Din fericire, căci altfel nimeni nu ar mai vrea să guverneze.

Merg să iau ceaiul la Sir Reginald Hoare. Bătrîna Legație a Angliei. O casă de țară la marginea orașului...

Între patru ochi cu Sir Reginald, care-mi vorbește despre Călinescu:

— Era atît de plăcut să ai de-a face cu el!

Îmi amintesc de dineul ofereit de Massigli [ministrul Italiei în Franța] — parcă a fost ieri! — unde Nadia Duca, văduva lui I.G. Duca, discuta cu soția lui Călinescu, care, sărmanul de el, stătea de vorbă cu mine. Un instantaneu mintal al celor două văduve de prim-miniștri. Prim-miniștri asasinați într-un răstimp de nimica toată!

Rex [Reginald] mă întreabă despre Van [Vansittart]. Știe ce scrie în scrisoarea pe care mi-a transmis-o adineauri. Dar vrea să o știe de la mine. Nu-i va fi greu să afle...

Intră John Reed [diplomat britanic]. Vorbim despre Caccia, care a sosit la Atena tocmai cînd plecam eu: a fost secretarul lui Neville Chamberlain.

Robin Hankey a fost numit de curînd aici, la București. Este fiul lui Sir Maurice Hankey[2], prietenul lordului Thomson și al lui Ramsay MacDonald, consilierul tehnic al tuturor prim-miniștrilor și al cîtorva altora, secretarul Conferinței de pace de la Versailles.

Mogoșoaia,
13 octombrie

Ce război ciudat! Așa l-a botezat Blanche Caniot [camerista Marthei Bibescu], acum o lună. Astăzi, „războiul ciudat" este sloganul la modă printre parizieni.

Lindbergh[3] se declară contra [ajutorării de către S.U.A. a Angliei și Franței].

---

[1] Paul Karagheorghievici (născut în 1893), văr cu regele Alexandru I, căsătorit în 1923 cu prințesa Olga a Greciei. Desemnat prin testament de Alexandru I ca regent al lui Petru II, împreună cu alți doi coregenți, el și-a asumat puterea în octombrie 1934. A tutelat o politică externă de conciliere cu Mussolini și, ulterior, cu Hitler. A fost înlăturat, la 27 martie 1941, printr-o lovitură de stat, condusă de generalul Simović, datorită aderării la Pactul tripartit germano-italo-japonez, care antrenase Iugoslavia în orbita celui de-al III-lea Reich.

[2] Maurice Paschal Alers Hankey (1877-1962), ofițer superior și om de stat britanic. În 1939, ministru fără portofoliu, iar, în 1940, cancelar al ducatului de Lancaster.

[3] Prieten personal al lui Goering și mare admirator al lui Hitler, Charles Lindbergh a devenit treptat o unealtă (mai mult sau mai puțin conștientă) a naziștilor, dornici să țină, cît mai îndelung posibil, Statele Unite în afara conflictului.

Trupe britanice pornesc spre front. Pe vagoane se poate citi: Hitler sîntem pe drum! Adolf sosim!

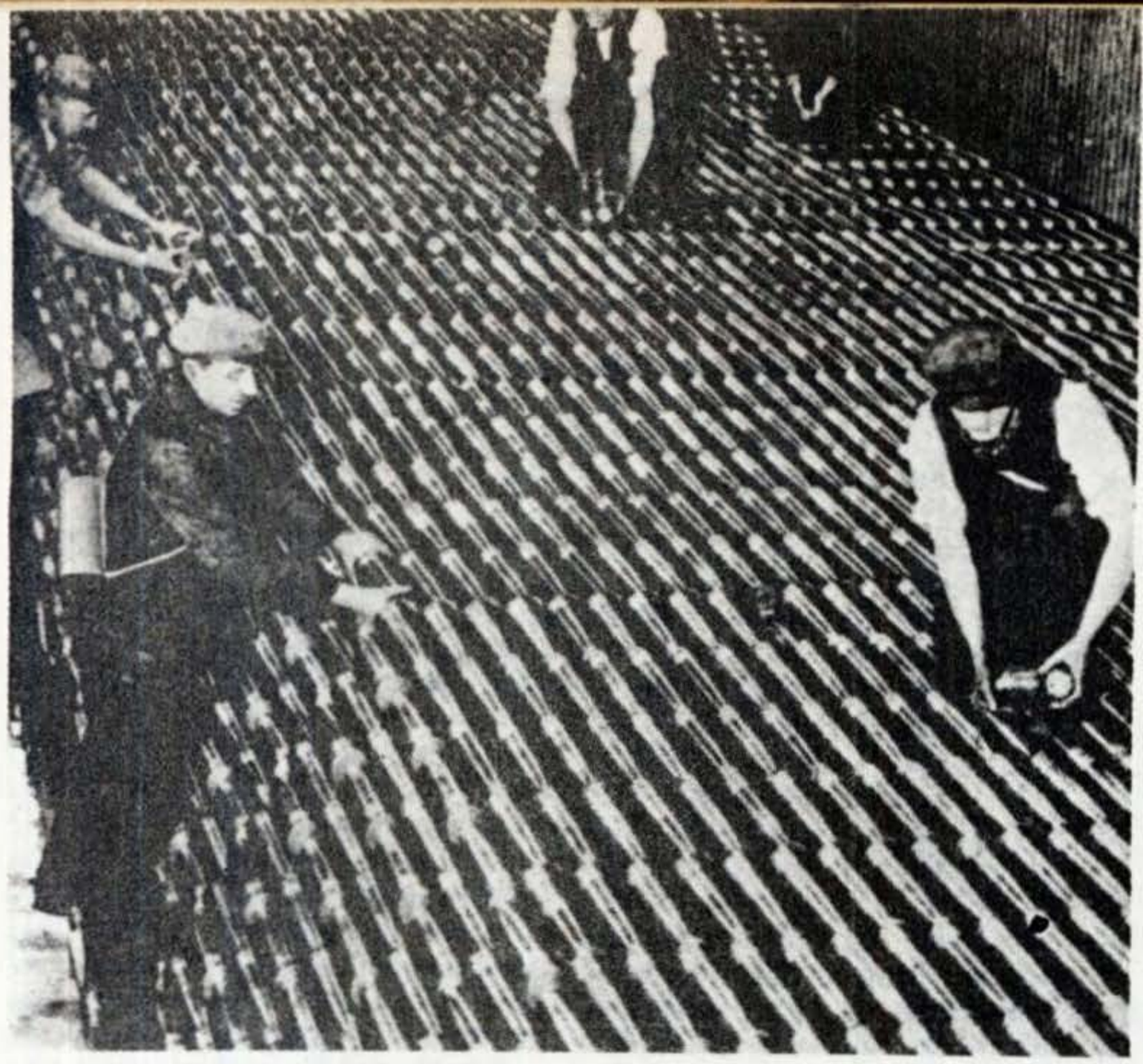

Obuze pentru tunuri antiaeriene într-o fabrică engleză de muniții. Reproducere din revista L'Illustration

[Purtătorul de avioane] Royal Oak a fost scufundat. Mi-a spus mie Malcolm MacDonald că, la început, treaba va merge prost. Și, într-adevăr, merge din ce în ce mai prost. Dar la sfîrșit va fi victoria și acest sfîrșit este de neschimbat. Matadorul, omul cu spada, nu va apărea decît la încheierea cursei de tauri. Nimic nu-l poate aduce în arenă înainte de clipa finală. Ar fi contrar regulilor jocului...

Mogoșoaia,
16 octombrie

Ziua de naștere a bietului Bombyx [Carol II]. Văzduhul este limpede, precum cristalul.

Mă duc la biserică pentru Te Deum, gîndindu-mă la ziua de naștere pe care am trăit-o, în plină conștiință de copil [la Paris], pe Bulevardul Marceau, nr. 50, cînd ne-a sosit știrea: moștenitorului [Ferdinand] i se născuse un moștenitor. Hîrtia telegramei era galbenă, în loc să fie albastră — fiind telegramă oficială.

— Vreau să domnesc ca domnul cărturar Constantin Brîncoveanu, a spus [Carol II] cu prilejul primului său discurs, ținut la Universitatea din Cluj.

Nici nu-și închipuia ce bine a proorocit. Are aceleași monstruoase probleme ca și Constantin Brîncoveanu. Carol II vrea să pună mîna pe tineret. Bietul de el!

Mă gîndesc la acea prințesă de optsprezece ani [Maria][1], în tristul castel al Peleșului: „o străină printre străini", dînd naștere celui mai crud destin al său — fiul pe care a sfîrșit prin a-l urî și care a înfrînt-o, utilizînd propriile-i arme.

Mogoșoaia,
17 octombrie

Cer albastru, de un albastru fără nume, într-atît este de frumos, ca fata din povestea persană.

Cum se mai schimbă numele!... Ultimul război... Trebuia să fie ultimul... Cît de categorici eram în 1914-1918: „Va trebui să-l considerăm ultimul război!"... Războiul mondial... Marea conflagrație...

Pe cel de acum, Charles Lindbergh îl numește, cu modestie: războiul european... Probabil pentru a-l circumscrie la continentul nostru. Mulțumesc de atenție!

Mogoșoaia,
18 octombrie

Royal Oak a fost scufundat la Scappa Flow. Acolo unde s-a scufundat flota germană[2]. Ca doi cercei simetrici.

Prescilla [fiica lui Anton Bibescu] vine de una singură, să ia ceaiul cu mine și-mi povestește confidențele Clarissei [Churchill]: „Unchiul Winston [Churchill] și Hore-Belisha [ministrul de Război al Angliei] spun că aviația germană este de două ori mai puternică decît a noastră. Ne vor trebui ani pînă să-i ajungem din urmă".

Ca să vezi ce lucruri își scriu domnișoarele noastre! De altfel, nu are nici o importanță, căci englezii vor să-i ajungă din urmă pe germani și îi vor ajunge. Nu contează cît le va trebui pentru asta. Iată o certitudine de natură să-i aducă la disperare pe nemți.

Mogoșoaia,
19 octombrie

[Generalul] Weygand sosește la Ankara, venind de la Beyruth.

Nemții pretind că i-au izgonit pe francezi din zona cuprinsă între Rin și Mosella. Francezii afirmă că s-au retras cu bună știință. Ăsta nu mai este război, este joc de-a v-ați ascunselea.

Vizită a doamnei Fabricius, cu care mă plimb prin parc.

— Războiul ăsta! exclamă ea, cu melancolie.

De ce a „consimțit" Führerul să facă acest război? Pentru că poporul german are parte de o felie minusculă de turtă.

---

[1] Regina Maria (1875-1938) era fiica ducelui de Saxa-Coburg-Gotha și nepoata reginei Victoria a Angliei. S-a căsătorit, în 1892, cu principele Ferdinand, pe atunci moștenitor al tronului României, avînd ulterior nesfîrșite certuri cu fiul său, Carol.

[2] Conform prevederilor armistițiului, care a pus capăt primului război mondial, marea majoritate a unităților din Kriegsmarine a fost obligată să se concentreze la baza navală britanică de la Scappa Flow, unde urma să fie preluată de Aliați. Supunîndu-se însă unui ordin secret al Înaltului comandament al flotei (și, după unele opinii, bucurîndu-se de aprobarea tacită a francezilor), echipajele germane au sabordat navele, scufundîndu-le chiar în rada portului militar.

— Dacă aţi putea să vedeţi ce palizi sînt copiii noştri! îmi spune ea, tremurînd de emoţie (mă gîndesc că şi Ribbentrop este palid, deşi nu-i copil). Führerul vrea pacea. Ar încheia-o chiar mîine, înţelegeţi, chiar mîine, numai dacă englezii ar accepta să spună ce doresc.

Aş putea să-i explic eu ce vor englezii, dar zadarnic, doamna Fabricius n-ar înţelege nici în ruptul capului. Aşa că, la ce bun? Numai un nebun poate concepe să subjuge cîteva popoare, în numele unei opere de binefacere, pentru a da de mîncare copilaşilor celor palizi ai unui alt popor.

Femeia care stă de vorbă cu mine este cumnată cu sora lui Ribbentrop: asta vine aproape ca şi cum l-aş avea pe ministrul de Externe al Germaniei la celălalt capăt al firului. Dar nimeni nu e mai orb decît cel ce nu vrea să vadă sau nu este în stare să vadă. Aşa că vor izbi ca chiorii, vor face totul praf şi pulbere şi, în cele din urmă, tot ei vor trebui să achite nota de plată.

Uneori, parcă aş vrea să-i ajut să înţeleagă. Dar ştiu că este cu neputinţă. Încă de data trecută [1914-1918] mi-a trecut pofta să mai încerc!

Vocea doamnei Fabricius face ecou vocii germanului internat în Spitalul 118 [aflat sub patronajul autoarei], la sfîrşitul lunii decembrie 1916:

— Wir wollen doch Friede! [Doar noi dorim pacea!]

— I-am răspuns atunci pe un ton glacial:

— Die Friede ist eine schwere Sache [Pacea este o treabă dificilă].

Pentru a doua oară în existenţa mea, războiul depinde de germani; dar încheierea păcii nu depinde de ei. Această dorinţă indecentă de pace, la o lună după ce au dezlănţuit războiul — care nici nu a început, la drept vorbind, pentru ceilalţi — îmi stîrneşte mila şi dezgustul. E ca şi cum ar face dinadins pipi în pat şi pe urmă ar ţipa: Bitte! Bitte! [Vă rog, vă rog], pentru a nu fi bătuţi.

Poate că îmi spun toate astea, acum ca şi atunci [în 1916], pentru ca eu să le repet mai departe. Dar nu le va merge! Ca să fiu cu adevărat loială, ar trebui, mai curînd, să nu spun niciodată unui englez sau unei englezoaice că o nemţoaică sau un neamţ mi-au vorbit despre pace, despre dorinţa de pace, încă de la 20 octombrie 1939.

Ia sfîrşit plimbarea mea prin parc cu doamna Fabricius. La despărţire i-am spus:

— Ar trebui ca Germania să recunoască, necondiţionat, frontierele noastre.

Mogoşoaia,
23 octombrie

Vine la mine Matila, care-mi spune:

— Lordul Lloyd şi cu mine avem încredere în Armata Orientului.

Ştiu mai bine decît Matila ce părere are lordul Lloyyd, care vrea o armată a orientului, dar ştie că ea nu există şi vrea să o constituie. Matila afirmă însă că ea a fost înfiinţată.

— Are 100 000 oameni, susţine el.

Panglicării!...

Mogoşoaia,
31 octombrie

Ministrul Statelor Unite la Bucureşti, Franklin Mott Gunther, ia dejunul la mine. Îmi spune că Roosevelt se aşteaptă ca legea embargoului asupra vînzării de arme către beligeranţi să fie votată. Va fi, cu siguranţă.

În pp. 49 şi 51: *imagini din revista* Realitatea ilustrată

Regele Angliei însoţit de Regina Elisabeth a inspectat aeroportul militar englez, din sudul Londrei. Se vede că Regele şi Regina poartă ochelari cu măştile de gaze.

Mogoşoaia,
1 noiembrie

Gunther a venit să-şi plimbe cîinii prin parcul de la Mogoşoaia. E furios pe englezi, pentru că nu au dat ajutor Poloniei.

— Înfumurarea englezească..., spune el.

Mogoşoaia,
2 noiembrie

Anton îmi trimite un neamţ, să ia prînzul cu mine: Graff [contele] von und zu Knipphausen. Scrie o carte despre România.

După-amiază, soţii Fabricius vin să facă o plimbare prin parc. Bătrîne parc al meu de la Mogoşoaia, multe ţi-a fost dat să mai vezi!

Îi spun lui Fabricius, căruia îi plac conversaţiile politice:

— Garantaţi-ne frontierele!

— Dar vi le-a garantat Anglia.

— Cu atît mai mult!

Fabricius obiectează:

— Dar Rusia?

Aici voiam să-l aduc.

— Vasăzică, îi spun eu, aţi revenit la politica lui Bismarck. Dacă nu reuşeşte să atragă Anglia de partea sa, Germania trebuie să recurgă la Rusia!

— Rusia e un ersatz! răspunde el încet, făcînd o mică strîmbătură.

Mogoşoaia,
4 noiembrie

Conjunctura devine sinistră pentru România.

Pe scurt, situaţia sărmanei noastre Românii este următoarea: ea nu se poate sprijini, din punct de vedere politic, nici pe U.R.S.S., nici pe Germania, nici pe Turcia, cu alte cuvinte nici pe Axă, nici pe inamicii Axei, Rusia fiind actualmente aliata Germaniei şi aliata Turciei, care este, în acelaşi timp, prietenă cu Anglia, cu Franţa şi cu Rusia.

Cercul s-a închis.

Mogoşoaia,
6 noiembrie

Zi frumoasă. Una dintre ultimele.

Soţii Tătărescu la dejun. El vorbeşte cu multă sinceritate. Este convins că războiul va lua sfîrşit prin victoria Angliei.

La cină, Argetoianu, însoţit de agenţi de poliţie. Aşa şi trebuie, de cînd cu asasinarea lui Călinescu. Locul pe care-l ocupă este încă stropit cu sîngele predecesorului.

În legătură cu războiul, Argetoianu îmi spune:

— Treaba se lungeşte. Franţujii s-au săturat. Ba chiar li s-a făcut lehamite. Nu se sfiesc s-o spună şi miniştrii.

Mi-i citează pe Bonnet şi chiar pe Paul Reynaud. În privinţa acestuia din urmă, îmi exprim îndoieli. Îl cunosc pe mărunţel, pe „marele cineva". Era cu trup şi suflet pentru un aranjament cu Germania, pe vremea „Camerei albastre ca cerul"[1]. Cînd toată lumea ţipa că „Germania va plăti", Reynaud a avut curajul să spună:

— Germania nu va plăti, decît dacă îi veţi da bani pe ascuns, ca să plătească din punga dv.!

Apoi, văzînd că nu este înţeles, a schimbat macazul şi s-a dat, cu trup şi suflet, lui Winston Churchill [în lupta împotriva conciliatorilor].

Mogoşoaia,
7 noiembrie

La Legaţia Rusiei din Bucureşti (Şoseaua Kisseleff), se sărbătoreşte a 22-a aniversare a U.R.S.S. [autoarea se referă la aniversarea Revoluţiei din Octombrie]. La recepţie participă toţi membrii Legaţiei germane, în frunte cu domnul şi doamna Fabricius. Ceea ce nu înseamnă că „Pactul antikomintern" nu e sărbătorit mai departe la Madrid, Roma, Tokio şi Berlin.

22 ani — floarea tinereţii!

Paris, 1922, Sala de geografie [a Academiei Franceze], bulevardul Saint-Germain. Parcă aud vocea cavernoasă a lui [Georges-Maurice] Paléologue [fost ambasador al Franţei în Rusia ţaristă pînă în 1918 şi martor al revoluţiilor din februarie şi octombrie 1917 şi al perioadei de început a războiului civil şi intervenţiei străine].

— Da, doamnelor, da, domnilor! Guvernul sovietic este un guvern puternic, dar nu şi solid.

Ascultătorii din rîndul întîi aplaudă frenetic, cu un oftat de satisfacţie.

Alaltăieri, Paléologue m-a dus de mînă pe strada Préaux-Clercs, dădăcindu-mă asupra importanţei momentului: urma să-i prezint omagii autocratului de la *Revue des Deux Mondes*, crocodilul [René] Doumic, deoarece mi se făcuse deosebita cinste de a fi publicat în revistă (articolul *O fiică a lui Napoleon*, apărut în mai 1921). La plecare, eram emoţionată şi buimacă de atîtea onoruri, căci Doumic, în chip de mare senior, m-a condus pînă la uşa redacţiei. Acolo, luîndu-l de braţ pe însoţitorul meu, l-a rugat, pe tonul confidenţial al unui diplomat, să-i spună sincer de tot, ca între noi, dacă regimul are şanse să dureze în Rusia.

Paléologue i-a răspuns, cu obişnuita lui emfază, cu o perfectă siguranţă de sine şi cu un aer de atotştiutor:

— Nici o şansă! O să-ţi dai seama de asta joi, cînd voi vorbi la Sala de geografie.

— Dar spune-mi, dragă prietene..., se încăpăţîna Doumic, behăind în barba lui decolorată, de capră vicioasă. De cîtă vreme a fost instaurat acest regim în Rusia?

— A, abia de patru ani, i-a ripostat Paléologue, făcînd pe filfizonul şi jucîndu-se cu monoclul şi bastonul, ca şi cum i-ar fi stat în puteri să hotărască soarta Rusiei.

— Patru ani? Ce guvernare lungă! a comentat Doumic, dînd din cap cu un aer trist şi gînditor.

Pe vremea aceea, guvernele din Franţa cădeau, unul după altul, ca merele coapte. Cele mai viabile nu ţineau decît patru luni.

Cuvînt introductiv, traducere, selecţie şi note
Cristian POPIŞTEANU,
Nicolae MINEI

[1] Poreclă dată Camerei Deputaţilor din Franţa, în deceniul 1920-1930, cînd marea majoritate aparţinea partidelor şi grupărilor naţionaliste („albastră ca cerul" era culoarea uniformelor din armata franceză).

ILUSTRUL CAPTIV DE LA WILHELMSHÖHE

ANDRÉ CASTELOT

„Cînd voi fi liber, în Anglia aş dori să trăiesc, cu dumneata şi Ludovic (fiul său — n.r.) într-o vilişoară la ţară, cu terase şi plante agăţătoare". Aceste cuvinte, scrise din captivitate de Ludovic-Napoleon soţiei sale, măsoară şi ele o distanţă dintre primul şi cel de-al treilea Napoleon. Fie şi numai pentru a releva că Anglia, inamică de moarte a primului împărat, s-a dovedit totdeauna un pămînt ospitalier pentru cel de-al doilea. O coincidenţă a făcut chiar ca, după proclamarea republicii, fiul lui Napoleon III să fie adăpostit, în ziua de 6 septembrie, la Hastings, la Hotel Marin pe Instorn Parade, clădire despărţitoare care face corp comun cu Belham Cottage, în acelaşi loc unde Ludovic-Napoleon a locuit cîtăva vreme în luna martie 1840, sub pseudonimul de colonelul Eliott. Fosta împărăteasă a urmat îndemnul soţului şi, cu ajutorul unor prieteni englezi, s-a stabilit la Chislehurst, în comitatul Kent, în apropiere de Londra. Ludovic-Napoleon mai trăise în această localitate cu ani în urmă cînd frecventa familia Rowles ce locuia vila denumită Camden House şi apoi Camden Place. În ciuda parcului care o înconjură şi o izolează, în ciuda pădurii sale, a minunatului teren de crochet, clădirea este mai degrabă o vilă încăpătoare şi frumoasă, decît un castel.

Aceasta avea să fie ultima reşedinţă a fostului preşedinte-împărat. Proprietatea Camden Place datează din secolul XVII cînd un celebru colecţionar şi istoric englez, William Camden, i-a dat numele său. Apoi, clădirea a fost locuită de Charles Pratt (1714-1794), lordul cancelar al Angliei, care şi-a adăugat numele de Camden în momentul cînd i s-a acordat titlul. Fiul său, primul marchiz de Camden (1759-1840), a construit castelul, în sec. XVIII, în timp ce casa părintelui său îi servea de clădire anexă. În timpul războaielor napoleoniene, Camden House aparţinuse unui comerciant rus, un anume Bonard, care în 1813 fusese asasinat, împreună cu soţia sa, de către un valet. Le-au succedat numeroşi proprietari: contele Mirfelt, prinţul Esterhazy, prinţul Lievin. Cînd Henri Rowles a murit, castelul a devenit locuinţa unei anume doamne Martin, care a vîndut-o lui Nathaniel Strode. Acesta făcuse cîndva cunoştinţă cu prinţul Ludovic-Napoleon; acum a închiriat împărătesei locuinţa, cu 500 lire, cifră redusă la moartea împăratului la 200 lire. (După cum a stabilit André Castelot în timpul investigaţiilor pentru cartea sa, locuinţa aparţine actualmente Golf-Clubului din Chislehurst.)

Aici, într-un interior ce-i amintea de Tuileries, a trăit Ludovic-Napoleon ultimele 22 luni de viaţă, timp în care a urmărit cu aviditate tot ceea ce se întîmpla în Franţa.

Sfîrșitul unei dinastii

Mulți oaspeți au obținut, deja, autorizația de a vizita pe prizonierul de la Wilhelmshöhe: fermecătoarea prințesă Achille Murat[1], generalul Galliffet[2], pe care guvernatorul îl consideră drept „vorbăreț impertinent", Pietri, fostul prefect al poliției din Paris. Acesta din urmă aduce învinsului vești din Capitala asediată de patru săptămîni.

— Cantități imense de provizii sînt înmagazinate la Paris și populația se va apăra pînă la capăt.

Împărăteasa își exprimase încă de mult dorința de a împărți cu soțul ei captivitatea, dar împăratul refuzase. Fără îndoială, Eugenia putea fi mai utilă cauzei napoleoniene stînd în Anglia, cu atît mai mult cu cît războiul părea a se prelungi. Dar în luna octombrie, în timp ce capitularea de la Metz devine inevitabilă, Napoleon se răzgîndește dorind ca soția să-l urmeze în surghiun. Oare n-ar trebui încercată cîștigarea de partea monarhiei prăbușite a forțelor pe care capitularea de la Metz le va elibera? 40 generali, garda imperială — tot atîtea elemente care pot servi cauza restaurării unei dinastii! În această privință, ca și Eugenia, Napoleon III își imaginează cu naivitate că succesorii lor la Tuileries — participanții la actul de la 4 septembrie — nu sînt decît niște aventurieri care dețin, în mod provizoriu, o putere pe care Franța nu o va urma.

Împărăteasa, după eșecul încercărilor făcute în culise de a duce tratative de pace cu regele Prusiei, consideră ca neapărat necesară plecarea spre Kassel. Credinciosul Clary o precede la Castelul Wilhelmshöhe, prezentîndu-se în fața lui Napoleon III la 30 octombrie.

— Dumneavoastră aici?, exclamă el. Ce s-a întîmplat? Tocmai scrisesem împărătesei rugînd-o să vină.

— Sire, împărăteasa se află la Kassel; urmează să sosească din clipa în clipă.

Tulburat, Ludovic-Napoleon coboară în fugă scările, oprindu-se în fața peronului. Cîteva minute mai tîrziu, Eugenia descinde palidă din trăsură. Cît de mult ar dori împăratul s-o îmbrățișeze! Simte cum ochii i se umplu de lacrimi și, pentru a-și ascunde înduioșarea în fața ofițerilor grupați în spatele său, redevine stăpîn pe sine.

Perechea imperială se amăgește crezînd că regele Prusiei[3] ar putea să-i înapoieze lui Ludovic-Napoleon armata de la Metz[4]. Amîndoi se agață de această declarație făcută de Bismarck ziarului *L'Indépendant Rémois:* „Guvernele germane[5] n-au recunoscut pînă în prezent în Franța alt guvern decît acela al împăratului Napoleon și, în ochii lor, Cabinetul imperial este singurul, pînă la noi ordine, autorizat să întreprindă negocieri cu caracter internațional... Este foarte greu de înțeles cum ar putea duce tratative guvernele noastre cu o putere care, pînă în prezent, nu reprezintă decît o parte a aripei stîngi a vechiului corp legislativ".

Dar această declarație datează din 11 septembrie, și, de atunci, lucrurile s-au întors complet în favoarea prusacilor.

După o ședere mult prea scurtă, părăsind Wilhelmshöhe, împărăteasa nu-și pierde toate speranțele. Și are dreptate, deoarece, la 17 noiembrie, Bismarck declară unor persoane foarte apropiate lui: „Reîntoarcerea lui Ludovic-Napoleon nu este imposibilă. Dacă ar face pace cu noi, ar putea intra în Franța cu trupele pe care le are în Germania. Napoleon III reprezintă, încă, guvernul legal. Pentru a se menține, după restabilirea ordinei, nu i-ar trebui decît 200 000 oameni... Dacă republicanii s-ar răzvrăti, s-ar trage...".

La 20 noiembrie, Napoleon III ordonă tipărirea la Bruxelles a unui ziar, *Le Drapeau*, care urmează să fie distribuit, în mod gratuit, ofițerilor. Aceștia însă au ridicat din umeri strigînd „Trăiască Franța!", „Trăiască Republica!".

— Cu greutate puteți cunoaște sentimentele împăratului, mărturisește Eugenia, la întoarcerea ei la Chislehurst. Ați putea crede că este indiferent la orice emoție, pentru că purtările îi sînt reci și reținute.

La 30 noiembrie, Victoria, regina Angliei și soacra lui Wilhelm al Prusiei, sosește la Camden Place, împreună cu prințesa Béatrice și lady Ely. „În fața intrării, va relata regina în jurnalul ei, se afla biata împărăteasă, îmbrăcată toată în negru. În spatele ei era prințul moștenitor și, mai retrase, doamnele și domnii din suită.

Traversînd un culoar și o anticameră, împărăteasa m-a condus într-un salon care dădea spre grădină. Părea că ne aflăm într-o casă frumoasă, cu lucruri frumoase, risipite peste tot. Doar împărăteasa și prințul m-au însoțit înăuntru, Eugenia invitîndu-mă să iau loc lîngă ea pe o sofa. A dat dovadă de mult tact, evitînd tot ce-ar fi putut fi stînjenitor.

Interesîndu-se de Vicky și Alice m-a întrebat dacă aveam noutăți și a adăugat: «Oh! Dacă măcar am putea obține pacea!» Apoi mi-a povestit despre evenimentele care au avut loc de cînd ne-am văzut la Paris...".

„Prințul, continuă regina Victoria, este un băiat drăguț, dar mai degrabă micuț și șters. Ochii îi sînt ca ai mamei, dar l-aș asemui mai mult cu împăratul. Béatrice

---

[1] Este vorba de soția prințului Joseph Murat (1834-1901), fiul lui Joachim Murat, mareșal al Franței în timpul lui Napoleon I. Generalul Joseph Murat a fost unul din aghiotanții lui Napoleon III.

[2] Gaston de Galliffet (1830-1909), general francez, ministru de Război în 1899 și 1900. A luptat în campaniile din Crimeea, Africa, Italia, Mexic; a fost unul dintre aghiotanții lui Napoleon III și s-a distins în conducerea șarjei cavaleriei franceze la Sedan. A făcut parte din grupul ofițerilor care au dirijat represiunile contra Comunei din Paris.

[3] Wilhelm I (1797-1888), din dinastia Hohenzollern; rege al Prusiei (1861-1871) și împărat al Germaniei (1871-1888).

[4] Armata de la Metz — armata de 130 000 soldați de sub ordinele mareșalului Bazaine, care s-a predat odată cu acesta.

[5] Este vorba de guvernele diferitelor state germane reunite în jurul Prusiei în Confederația Germaniei de Nord, creată în urma înfrîngerii Austriei la Sadova (1866).

a adus împărătesei un buchet de flori din partea Louisei. Am stat aproape jumătate de oră, apoi am plecat. Împărăteasa ne-a condus cu amabilitate pînă la uşă. A fost o vizită tristă, care a semănat cu un vis ciudat".

Cîteva zile mai tîrziu, la 5 decembrie, împărăteasa o vizitează pe Victoria la reşedinţa acesteia de la Windsor.

Ea pătrunde în castel plîngînd:

— Sînt atît de emoţionată că mă găsesc din nou aici!

„Îi ţineam mîna micuţă între mîinile mele, conducînd-o către salonul de recepţie, povesteşte regina. Am dus-o cu maşina închisă la Mausoleu (mausoleul prinţului Albert)[1], deoarece ploua cu găleata... A îngenunchiat în faţa mormîntului, apoi a urcat scările pentru a privi scumpa statuie pe care a găsit-o că îi seamănă foarte mult".

La întoarcere, Eugenia îşi descarcă inima şi îi spune reginei cît de mult se roagă pentru pace. Victoria, încercînd să potolească grijile obsedante ale împărătesei, îi răspunde cu blîndeţe:

— Sper că o vom avea în curînd.

— Credeţi? Dar ce pace s-ar putea face? Nu există guvern.

Eugenia povesteşte Victoriei cîteva din amănuntele şederii la Wilhelmshöhe:

— Intenţionam să stau două zile, dar cînd am aflat că mareşalii urmau să sosească, am plecat.

20 minute prea tîrziu

Într-adevăr, împăratul ceruse ca mareşalii învinşi în luptă — Bazaine, Conrobert şi Leboeuf — să poată fi internaţi la Kassel împreună cu el. Dar, la scurt timp, se răzgîndise. Şi Eugeniei venirea lui Leboeuf i se pare o greşeală. Ar fi fost mai bine ca fostul ministru de Război să nu fi apărut la Kassel. El era omul care rostise înainte de începerea războiului cunoscuta frază: „Nu ne lipseşte nici măcar un nasture de ghetră". Tot el ar mai fi spus: „Armele noastre nu bat destul de departe? Ei bine, vom trage mai de aproape!". Poate că toate acestea nu sînt decît o legendă, dar ea se menţine.

În orice caz, Napoleon III poate să-i pună în seamă lui Leboeuf două greşeli grave: harababura din ministerul condus de el în momentul mobilizării şi ignoranţa cu privire la importanţa numerică a armatei germane.

La un moment dat, pe neaşteptate, împăratul refuză să-i mai primească pe numeroşii prieteni francezi dornici să-i exprime fidelitatea. Prizonierul explică în felul următor cauzele hotărîrii sale ziaristului german Mels-Cohn, corespondentul ziarului *Times:*

— Datoria unui împărat francez nu încetează odată cu prăbuşirea sa, iar obligaţia mea este să păstrez pentru Franţa cultura, experienţa, capacitatea miilor de oameni dornici să-mi rămînă credincioşi. Toate acestea ar fi pierdute pentru patrie, deoarece partidele nu le-ar ierta niciodată gestul pe care vor să-l facă. Timp de 20 ani ar fi nişte oameni condamnaţi la inactivitate publică. Împiedicîndu-i să vină la mine, toţi aceşti oameni vor putea fi utili Franţei.

Împărăteasa încă se hrăneşte cu himere. Deoarece sfîrşitul războiului se apropie, ar dori, ca semnînd ea pacea, să ofere Prusiei teritorii cu o suprafaţă egală cu cea a regiunilor Savoia şi Nisa şi să-şi facă intrarea în Franţa prin Amiens. După aceea ar organiza un plebiscit. Napoleon III nu împărtăşeşte aceste vederi optimiste. „Faptul că nu sînt de acord cu tine a reprezentat întotdeauna o mare durere pentru mine, îi scrie el soţiei. După ce am citit scrisoarea trimisă, regret că trebuie să-ţi spun că dezaprob complet planurile tale... Nu pot concepe cum de poţi fi sfătuită să te duci într-un oraş oarecare din Franţa, fără a şti dinainte cum vei ajunge acolo, cum vei fi primită şi în ce fel va privi întreaga ţară acest demers [...]

Se pretinde că acele condiţii pe care ni le-ar propune nouă regele Prusiei ar fi mai bune decît cele pe care le-ar impune republicii. Dar, pentru ca acest lucru să devină evident pentru toată lumea ar trebui, ca mai întîi, să fie formulate pretenţiile faţă de guvernul apărării naţionale. Atîta timp cît germanii n-o fac, republicanii vor spune întotdeauna că programul lor a fost «Nici o bucăţică din teritoriul nostru, nici o piatră din fortăreţele franceze». Sarcina noastră este să rămînem în umbră şi să lăsăm evenimentele să-şi urmeze cursul".

Fără îndoială că Bismarck ar fi preferat să semneze pacea cu Bonaparte; dar cine era sigur că plebiscitul va fi favorabil împăratului?

Prima zi a anului 1871 aduce unele consolări prizonierului. Primeşte telegrame de la majoritatea suveranilor Europei; chiar regele Spaniei, Amedeo de Savoia, fostul duce de Aosta, urcat pe tron la 16 noiembrie 1870, îi adresează un mesaj de simpatie. Dacă coroana i-ar fi fost oferită cîteva zile mai devreme, războiul din '70 n-ar fi avut loc[2]...

Guvernatorul din Kassel, care acum manifestă o mare simpatie faţă de împărat, îi prezintă urările sale:

— Cred că mă fac interpretul fidel al regelui, Augustul meu stăpîn, şi al celorlalţi monarhi, înalţii săi aliaţi, cînd vă doresc ca anul ce vine să restabilească raporturile de bună şi sinceră amiciţie, care, în răstimpul atîtor ani, au domnit între Maiestăţile Voastre; fie ca o nouă perioadă de

---

[1] Albert, prinţ de Saxa, Coburg şi Gotha (1819-1861). În 1840 s-a căsătorit cu verişoara sa, Victoria, regina Angliei. Prinţul Albert murise la 14 decembrie 1861. „Sînt ferm hotărîtă scria Victoria unchiului ei, irevocabil decisă, ca toate dorinţele, toate proiectele, precum şi toate opiniile sale să fie de aici înainte lege pentru mine. Nici o putere omenească nu mă va împiedica de la ceea ce a hotărît sau dorit...". Şi viaţa şi-a urmat cursul la Osborne, la Windsor şi la Balmoral ca şi cînd Albert mai trăia. În fiecare seară valetul aşeza pe pat halatul prinţului, în fiecare dimineaţă aducea stăpînului său apa caldă, umplea glastrele cu flori, întorcea ceasul şi aşeza o batistă pe divan — **n.a.**

[2] Pretextul războiului franco-prusian l-a constituit candidatura lui Leopold de Hohenzollern, rudă cu Wilhelm I al Prusiei, la tronul Spaniei. Oficialităţile franceze considerau că ţara se afla în situaţia din vremea lui Carol Quintul: înconjurată la Est şi la Vest de reprezentanţii aceleiaşi dinastii, guvernul spaniol a renunţat la candidatura lui Leopold, oferind tronul ducelui de Aosta, Amedeo de Savoia; era însă prea tîrziu — conflagraţia franco-prusiană izbucnise deja.

pace să steargă amintirea acestor ultime luni.

Capitularea Parisului este acum doar o chestiune de zile — iar pacea, o chestiune de săptămîni. În consecință, Napoleon III îi trimite lui Bismarck, care se află în această vreme la Versailles, un emisar, pe fostul ministru Clément Duvernois, care călătorește sub pseudonimul Duparc. Ar putea Prusia începe negocierile cu el? Dar emisarul pierde vremea la Paris în așteptarea instrucțiunilor împărătesei. În această situație, împăratul îl previne pe Bismarck: „Dl. Duparc nu va putea ajunge la Versailles decît în 5 sau 6 zile". Bismarck răspunde că, dată fiind această întîrziere, se simte autorizat de a începe, pe alte căi, negocierile amînate în așteptarea d-lui Duparc.

La aflarea acestei veşti, Ludovic-Napoleon murmură cu lacrimi în glas: „Sînt dezolat, sînt dezolat".

Într-adevăr, Bismarck începe tratativele cu Jules Favre, ministrul Afacerilor Externe al noii republici. Cînd, în cele din urmă, la 28 ianuarie, Clement Duvernois sosește la Cartierul general prusac de la Versailles, capitularea Parisului era semnată. Bismarck notează următoarele rînduri chiar pe cartea de vizită a lui Duvernois: „Clément Duvernois, 20 minute prea tîrziu!". Adică, după încheierea convenției de armistițiu cu Jules Favre.

Înfrînt pentru a doua oară

O dată Parisul căzut, încep negocierile în vederea încheierii tratatului de pace. Bismarck cere Alsacia şi o parte din Lorena.

— După o pace încheiată pe aceste baze, nu aş putea să mă mențin pe tron nici 8 zile, constată prizonierul în prezența lui Monts.

Viitoarea Adunare Națională Constituantă trebuie să fie convocată la Bordeaux; ea va discuta condițiile puse de germani.

Regele Prusiei — își spune împăratul — ar putea cere ca națiunea franceză să fie consultată în vederea stabilirii unui guvern. De aceea, trimite la regele Wilhelm pe contesa de Mercy-Argenteau, născută Caraman-Chimay, pentru a da asigurări cuceritorului că dorește „să restabilească ordinea, să reprime spiritul revoluționar, să facă să renască prosperitatea, care, numai ea, poate permite achitarea cheltuielilor de război și asigurarea păcii".

La 4 februarie apare la Bruxelles o proclamație a lui Napoleon III adresată francezilor: „Orice șansă rezonabilă de a învinge a dispărut... Există numai un singur guvern — acela provenit din voința națională — care, ridicîndu-se mai presus de egoismul partidelor, să aibă forța de a vă cicatriza rănile, de a da inimilor voastre speranța, bisericilor profanate rugile voastre şi de a readuce în țară munca, înțelegerea şi pacea"

În curînd însă totul avea să se prăbușească: noua Adunare, în care nu sînt decît 5 deputați bonapartiști se reunește la Bordeaux la 12 februarie şi, la 26 ale aceleiași luni, Jules Favre semnează condițiile preliminare ale păcii care trebuia încheiată ulterior.

Prizonierul de la Wilhelmshöhe nu a ajuns încă la capătul calvarului său. La 1 martie, Adunarea din Bordeaux confirmă decăderea lui Napoleon III şi a dinastiei sale, declarîndu-i responsabili „de ruina, invazia şi dezmembrarea Franței". Eugenia o prevăzuse încă de la 8 noiembrie, cînd îi scrisese contesei Walewska: „reuniunea unei Adunări" nu poate fi „pentru noi decît spulberarea speranțelor noastre, deoarece ea va vota, cu siguranță, prăbuşirea".

Înfrînt pentru a doua oară, împăratul protestează într-o scrisoare adresată la 6 martie președintelui Adunării. Din scrisoare, se ridică o voce care parcă vine de dincolo de mormînt. Cel de-al doilea imperiu li se pare tuturor ca aparținînd deja istoriei.

Printre generalii care împart captivitatea cu înfrîntul de la Sedan începe să circule zvonul că împăratul va fi eliberat.

La 12 martie, guvernatorul primește următoarea telegramă semnată de Wilhelm: „Dacă împăratul Napoleon sau cei din anturajul său pun întrebări sau fac aluzii referitoare la punerea lor în libertate sau la plecarea lor, fiți, pentru moment, foarte rezervați, ca şi cum nu ar exista instrucțiuni; telegrafiați însă imediat Cartierului general şi la Berlin cancelarului. Evitați orice inițiativă personală".

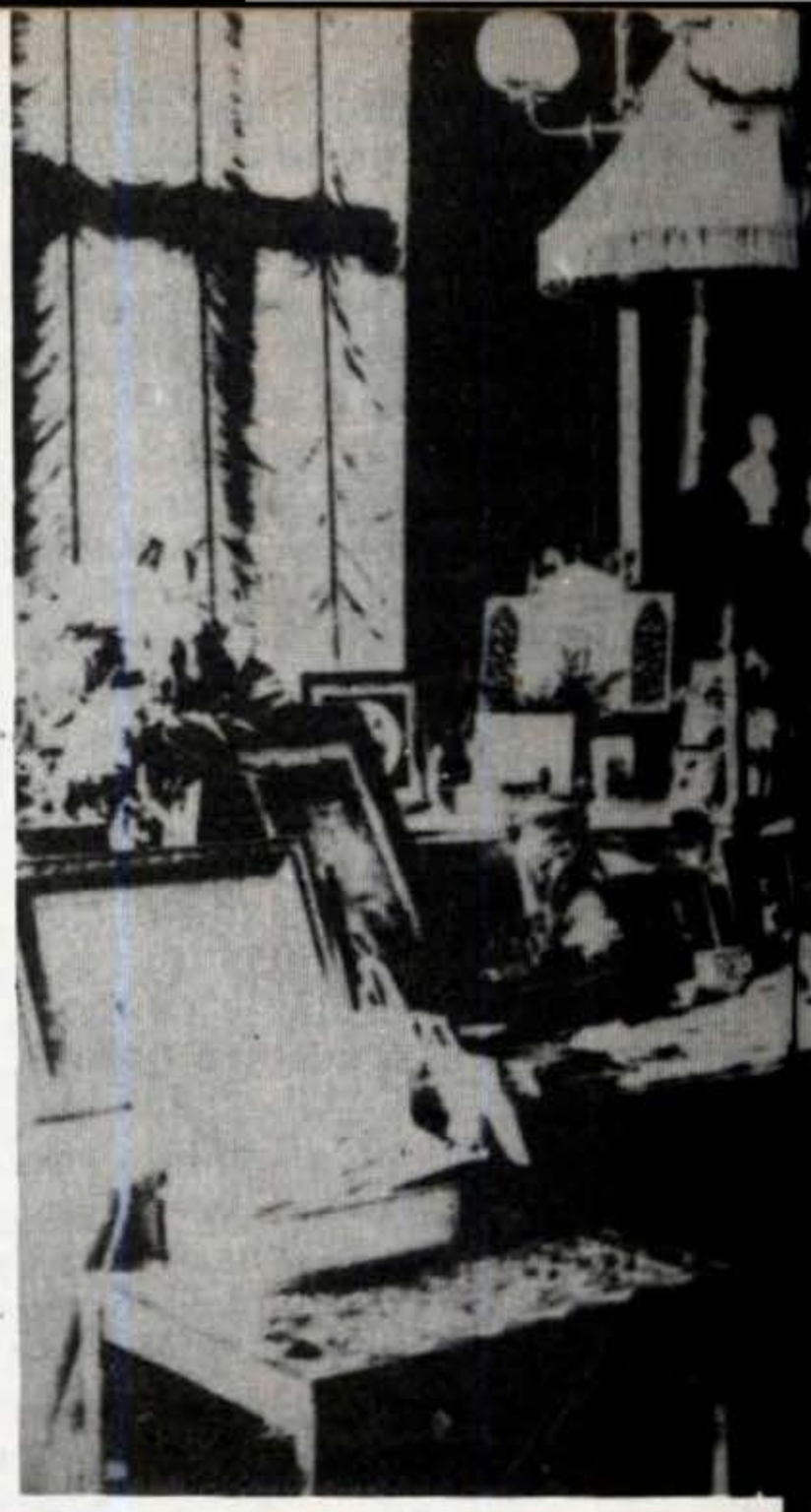

La întoarcerea sa de la Versailles, Wilhelm, devenit împărat al Germaniei[1], trebuie să treacă prin Frankfurt. Guvernatorul îi iese în cale şi reuşeşte, nu fără anume dificultăți, să obțină o întrevedere. Wilhelm nu dorește să-şi asume eliberarea lui Napoleon III fără să ceară asentimentul lui Bismarck, cu atît mai mult cu cît a aflat că generalul Castelnau plecase la Berlin pentru a solicita eliberarea prizonierului de la Wilhelmshöhe.

Între guvernator şi Bismarck are loc următorul schimb de telegrame:

[1] Încoronarea regelui Prusiei, Wilhelm, ca împărat al Germaniei a avut loc la 18 ianuarie 1871 în Palatul de la Versailles, cu zece zile înainte de semnarea armistițiului cu Franța.

Cabinetul de lucru al lui Napoleon de la ultima sa reședință Camden Place (Anglia)

Ludovic-Napoleon și Eugenia

În p. 53: *împăratul francez în parcul Castelului Wilhelmshöhe (montaj fotografic german)*

„Frankfurt-pe-Main, 15 martie, ora 11 seara.

Contelui Bismarck: Maiestatea Sa împăratul (Germaniei) căruia i-am făcut cunoscut aici că generalul Castelnau este la Berlin, dorește să cunoască, înainte de ora 8 mîine dimineață, obiectul acestei misiuni și rezultatul întrevederii generalului cu Excelența Voastră.

Contele de Monts"

Cancelarul răspunde imediat:

„Telegrama mea cifrată adresată astăzi la ora 1 și 40 minute consilierului personal Abeken cuprinde rezultatul întrevederii mele cu Castelnau.

În cazul în care această telegramă nu v-a parvenit, vă repet că împăratul (Napoleon III) dorește să plece și că, în conformitate cu termenii convenției de pace, ar fi greu să-i refuzăm consimțămîntul.

Bismarck"

Deci, Ludovic-Napoleon este liber să părăsească Wilhelmshöhe cînd va binevoi. Unde se va duce? Mai întîi s-a crezut că va merge la Castelul Arenenberg, pe malul Lacului Constanța (Elveția), acolo unde regina Hortensia și-a dat obștescul sfîrșit. Prințul Ludovic-Napoleon a locuit în această casă în timpul tinereții sale, dar se teme să nu provoace Elveției,' prin simpla sa prezență, anumite neplăceri, ca în anul 1837, cînd a fost obligat să părăsească Confederația Helvetică pentru a evita un război franco-elvețian! Așa că se hotărăște să o întîlnească pe împărăteasa Eugenia în Anglia, după cum proiectase cu 6 luni în urmă.

Guvernul german se arată, în continuare, plin de curtoazie: un tren special îl va transporta pe prizonier pînă la frontiera belgiană. Fostului suveran îi vor fi prezentate onorurile militare, iar guvernatorul Monts îl va conduce pînă la graniță; generalul Chazal este desemnat de către regele Leopold al Belgiei să-l însoțească pînă la Ostende.

Duminică 19 martie, data fixată pentru plecare.

La gară, fanfara militară intonează melodia *Plecînd în Siria* pe care Napoleon III o ascultase de nenumărate ori în timpul domniei sale. În clipa în care trenul se pune în mișcare, Mels-Cohn îi înmînează lui Napoleon III o telegramă pe care tocmai o primise și prin care se anunța: „Revoluție la Paris. Doi generali uciși. Socialiștii sînt stăpînii Capitalei. Pacea este repusă în discuție. Începe dictatura Comunei"[1].

Ultima reședință

În tot timpul călătoriei, Ludovic-Napoleon și ofițerii lui fumează fără întrerupere țigări de foi, din care împăratul deține o rezervă serioasă. „Pe măsură ce ne apropiam

[1] Revista **Magazin istoric** a publicat în mai multe rînduri evocări ale Comunei din Paris și ale participării românilor la acest important eveniment al istoriei franceze și universale. **Magazin istoric,** nr. 8/1967, 2, 3, 4/1971.

de malurile Rinului, remarca guvernatorul Monts, prin gări era din ce în ce mai multă lume. La Köln, comandantul garnizoanei a luat măsuri deosebite pentru menținerea ordinii. Și cum în zilele acelea era așteptată reîntoarcerea trupelor noastre în vederea sărbătoririi victoriei, peste tot se vedeau steaguri germane și prusiene; sub ele atîrnau pancarte pe care se aflau scrise cu litere uriașe numele Worth, Wissenburg, Metz și Sedan. Totul avea un aer sărbătoresc care, desigur, îi îndurera pe francezii ieșiți din captivitate și pe împăratul lor umilit".

Se aud cîteva huiduieli și fluierături, dar convoiul își reia drumul fără alte incidente.

La Herbsthal, unde proscrisul urmează să schimbe trenul, i se anunță sosirea prințesei Matilda. Ea se aruncă plîngînd în brațele lui Napoleon III. Dar acesta își păstrează sîngele rece. Scena i se pare chiar neplăcută, așa că manifestă o răceală pronunțată față de vara sa, întrebînd-o doar, pe un ton politicos, cum călătorise.

Sosirea la Dover are loc pe un timp însorit. Împărăteasa și prințul moștenitor sînt pe chei. Ei se aruncă în brațele celui care, acum, nu mai este decît un exilat. Mulțimea de englezi îl aclamă. Henry Payn, căpitanul portului, înaintează și-i reamintește lui Napoleon că a mai avut cinstea să-l întîmpine, cu ocazia vizitei oficiale din 1855.

Luînd-o pe împărăteasă de braț, Ludovic-Napoleon se îndreaptă spre Hotelul Lord Warden. O trecere, ferită, destul de strîmtă, le permite să ajungă la gara portuară. Dar, în mijlocul acestui soi de culoar, exilații se întîlnesc față-n față cu descendenții princiari ai familiei de Orléans[1] care reveneau în Franța. Clipa este stînjenitoare. După un moment de ezitare, împărăteasa se înclină profund și cele două grupuri își continuă separat drumul.

La hotel, de îndată ce rămîn singuri, cei doi vorbesc despre semnarea păcii. Ludovic-Napoleon se lasă cuprins de cea mai neagră tristețe și nu-și ascunde îngrijorarea spunînd:

— Fie ca măcar această lecție crudă să nu fie în zadar! Fie ca francezii să tragă din această catastrofă o învățătură pentru viitor!

Exilații schimbă trenul la Londra și, după o jumătate de oră, sosesc la Chislehurst; aici amintirile îl năpădesc pe Ludovic-Napoleon. Satul, așezat în mijlocul unui teren foarte accidentat, se bucură de un frumos renume.

Astăzi, în prima zi a primăverii lui 1871, poarta Castelului Camden Place se deschide pentru a lăsa să treacă modesta trăsură a exilaților care înaintează pe aleea umbrită de ulmi înalți. Casa din cărămidă și piatră decepționează puțin, în ciuda cedrilor care o înconjură și în același timp o înnobilează. „Îmi amintesc cu ce ochi indiferenți am privit la început această locuință fără personalitate, povestea Auguste Filon[2], această fațadă care nu atrăgea prin nimic privirea, cu excepția devizei fundației Strode, gravată deasupra orologiului de la intrare: Malo mori quam feodari! «Mai degrabă moartea decît dezertarea!», «Iată o deviză făcută parcă pentru mine» suspină împărăteasa".

La brațul Eugeniei, Napoleon III pătrunde în cea din urmă reședință a sa. Pereții și plafonul micuței anticamere circulare, care precede salonul cel mare, sînt pictați în mod bizar iar șemineul este din porțelan de Dresda.

— S-ar zice că te afli într-o cafenea, va remarca mai tîrziu un vizitator.

Sufrageria cea mare are lambriuri din lemn provenind de la Castelul Bercy. Cu prilejul vînzării acelui edificiu, Eugenia însăși achiziționase lambriuri asemănătoare, destinate ducesei de Alba. Trecutul o urmărește permanent!

Locuința — aici, ca și pretutindeni în această epocă cu gusturi îndoielnice — este încărcată cu mobilier. „Pereții — scria corespondentul ziarului *Temps* la Londra — etajerele, șemineele, sînt acoperite cu opere de artă, cu pendule stil Ludovic XV, tablouri și gravuri. Fără a avea o imaginație prea bogată, îți dai seama că acest castel nu este decît o copie a Palatului Tuileries și vă pot afirma, **de visu,** că o asemenea locuință nu l-ar satisface decît pe un suveran decăzut.

Imobilul cu vizitatorii săi ciudați seamănă foarte bine cu o casă imperială de vînătoare, azvîrlită în liniștea peisajului englezesc și contrastînd puternic cu tot ce o înconjură!".

Ludovic-Napoleon urcă, acum, cu greutate, scara principală, sprijinindu-se de balustrada de aramă.

Împărăteasa își alege camera situată chiar deasupra salonului mare, în timp ce camera mică, octogonală, alăturată, îi servește drept budoar. Alături, ea pregătește apartamentul ce urmează a fi ocupat de împărat.

Napoleon deschide ușa. Patul din stejar sculptat este prevăzut cu un baldachin. Cuvertura de satin alb, brodată cu albine de aur, are pe ea „N"-ul imperial. Împărăteasa a agățat pe pereți portretele țarului Nicolae I și ducelui de Reichstadt[3]. Imediat alături, i-a amenajat un birou. Camera este atît de îngustă încît au încăput în ea, nu fără dificultate, doar o masă, două fotolii și un dulap mare.

Împăratul va regăsi aici atmosfera caldă și intimă pe care o îndrăgește atît. A adus cu el, de la Wilhelmshöhe, portretele soției și fiului său. Le așază pe noptiera de la capul patului, alături de micul ceas de voiaj, care, după ce a bătut orele întunecate ale războiului, va suna orele pline de melancolie ale unui exil trist, sumbru.

Cuvînt introductiv, traducere, selecție și note

Nadia

PANDREA-CUTCUTACHE

---

[1] Este vorba de cea de-a patra familie princiară de Orléans din istoria Franței, întemeiată de Filip II (1640-1701). Autorul se referă aici la urmașii lui Ludovic Filip I, rege al Franței între 1830 și 1848, care după abdicarea acestuia, se refugiaseră în Anglia.

[2] Istoric francez (1800-1875), autorul — între altele — al unei **Istorii a Europei în sec. XVI,** al **Istoriei democrației ateniene** și al **Istoriei Senatului roman.**

[3] Ducele de Reichstadt (1817-1832), titlu purtat, alături de acela de „rege al Romei", de fiul lui Napoleon I și al Mariei Luiza (**Magazin istoric,** nr. 4/1972).

APROAPE DE DUNĂRE, DE OAMENII LOCULUI...

ARIADNA CAMARIANO-CIORAN

Vechea aşezare medievală Cetatea Albă era, la începutul secolului XVI, un însemnat port şi centru comercial, de unde mărfuri româneşti sau străine plecau pe uscat, prin Iaşi şi Suceava spre Lvov, iar, pe calea mării, spre zona Mediteranei. Din acele vremuri datează şi primele relaţii româno-cipriote, ele fiind mai ales de natură economică. Din 1587, numele agentului comercial cipriot Cristoforos Negri apare în actele de comerţ încheiate de Moldova cu oraşul Lemberg; în 1593, acelaşi Negri se află în Moldova pentru afaceri cu văduva „Ianculina", de fapt Maria, soţia fostului domnitor Iancu Sasu, decapitat la Lvov, în 1582. Călătorul englez Harry Cavendish, în drum spre Constantinopol, se opreşte, în 1589, la Buzău, unde neguţători din Cipru îl ajută să-şi refacă proviziile.

Tot din sec. XVI datează şi ştirea despre o cipriotă care a fost răscumpărată pentru 12 000 aspri[1] de Caterina, doamna lui Alexandru II Mircea (1568-1574). Era fie o femeie foarte frumoasă, fie de viţă nobilă, ceea ce ar explica valoarea ei ridicată, ţinînd seama că o sclavă putea fi răscumpărată pe atunci pentru un preţ care nu depăşea, în mod obişnuit, jumătatea sumei plătite iniţial.

[1] Monedă turcească de argint; a circulat în Ţările române între sec. XV şi XIX.

Sfetnici de încredere ai domnitorilor români

Un alt cipriot salvat din sclavie prin răscumpărare de la tătari a fost şi Adam din Cipru, ridicat pînă la rangul de curtean şi om de încredere al lui Petru Şchiopul (1582-1591). Numele lui apare şi într-un document, datat 1592, adresat autorităţilor după ce înaltul său protector părăsise Moldova. Adam Cipriotul cerea un paşaport pentru Veneţia: „Popa Adam Graecus itidem cum decem equis...". Era acelaşi Adam care a tălmăcit în limba greacă testamentul lui Petru Şchiopul.

Către sfîrşitul sec. XVI, un prelat cipriot, Lucas, devenea episcop de Buzău. Era un om cultivat şi caligraf de talent; prin activitatea sa a reuşit să pună bazele unei renumite şcoli de caligrafie. Lucas şi-a exercitat, un timp demnitatea de episcop sub domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601), între ai cărui sfetnici de încredere s-a numărat. Nutrind o mare stimă pentru cultura şi înţelepciunea lui, domnitorul l-a trimis, în 1596-1597, într-o misiune diplomatică la Moscova. Cu acea ocazie au fost stabilite relaţii politice între statul rus şi Ţara Românească. În 1605, sub domnia lui Radu Şerban, Lucas

a devenit mitropolit al Valahiei, păstrînd această demnitate pînă la sfîrșitul vieții (1629). A fost înmormîntat la ctitoria sa, Mănăstirea Izvorani.

A fost autorul multor manuscrise de o mare frumusețe. Printre ele se numără un **Evangheliar,** copiat și împodobit de mîna sa, în 1616. Chenarul marginal și inițialele sînt aurite; portretele în culori vădesc un rafinat simț artistic; desenele frontispiciilor, și ele aurite, sînt florale și zoomorfe; motivele cu păuni și lebede (vezi imaginea din p. 59), considerate ca înscriindu-se printre cele mai izbutite realizări, sînt apreciate, în contextul mai larg al artei miniaturale românești, atît în Occident cît și în Orient. La celebritatea înaltului prelat cipriot a contribuit și întemeierea școlii de caligrafie din Valahia.

Aflat în plină expansiune, Imperiul otoman a pretins Veneției — care stăpînea, din 1489, Insula Cipru — să-i predea acest teritoriu, ultimul din Levant rămas în posesiunea europenilor. Răspunsul negativ al Republicii dogilor a dat naștere războiului ce avea să se încheie cu celebra bătălie de la Lepanto[1]. Prin Tratatul de pace turco-venețian (7 martie 1573), Veneția a recunoscut stăpînirea otomană asupra Ciprului. Poarta a folosit această posesiune ca loc de exil pentru indezirabili. Printre aceștia s-au aflat și boieri sau domnitori din Țările române. Astfel, Petru Cercel[2], aflat ca ostatec la Constantinopol de la vîrsta de 10 ani, după moartea tatălui său Pătrașcu cel Bun, a fost exilat în insulă, unde a petrecut cîțiva ani înaintea urcării sale pe tron (1583).

În 1755, frații Văcărescu[3] au fost exilați și ei la Famagusta[4]. Ștefan Văcărescu a fost eliberat după doi ani de Constantin Mavrocordat, în timp ce Barbu a murit în închisoare. În același oraș și-a sfîrșit zilele, după cîțiva ani de exil, George Mihalopoulos, socrul lui Matei Ghica — domnul Țării Românești (1752-1753) și al Moldovei (1753-1756) — și capuchehaia lui Constantin Racoviță care, pînă la destituirea urmată de exil, se bucura de mare trecere în cercurile constantinopolitane.

Un alt exilat al cărui sfîrșit tragic e legat de numele insulei a fost marele dragoman George Moruzi — fiul lui Constantin Moruzi, domn al Moldovei (1777-1782).

În 1803 a fost surghiunit în Cipru și Vlahuțis, secretarul lui Alexandru Șuțu (1801-1802), iar în 1804, l-a urmat domnul său, căzut și el în dizgrație.

Cronograful lui Țigalas

La începutul sec. XVIII, printre profesorii Academiei domnești din București, se numărau și cîțiva ciprioți. Unul dintre ei era vestitul Marcos Porfiropoulos, directorul Academiei între 1702-1719. S-a născut și și-a

[1-4] **Magazin istoric,** nr. 5/1967; 1/1967; 5/1975; 10/1972.

Kykkou, lăcaș datînd din vremea împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180), s-a bucurat de danii generoase din partea domnitorilor Țărilor române

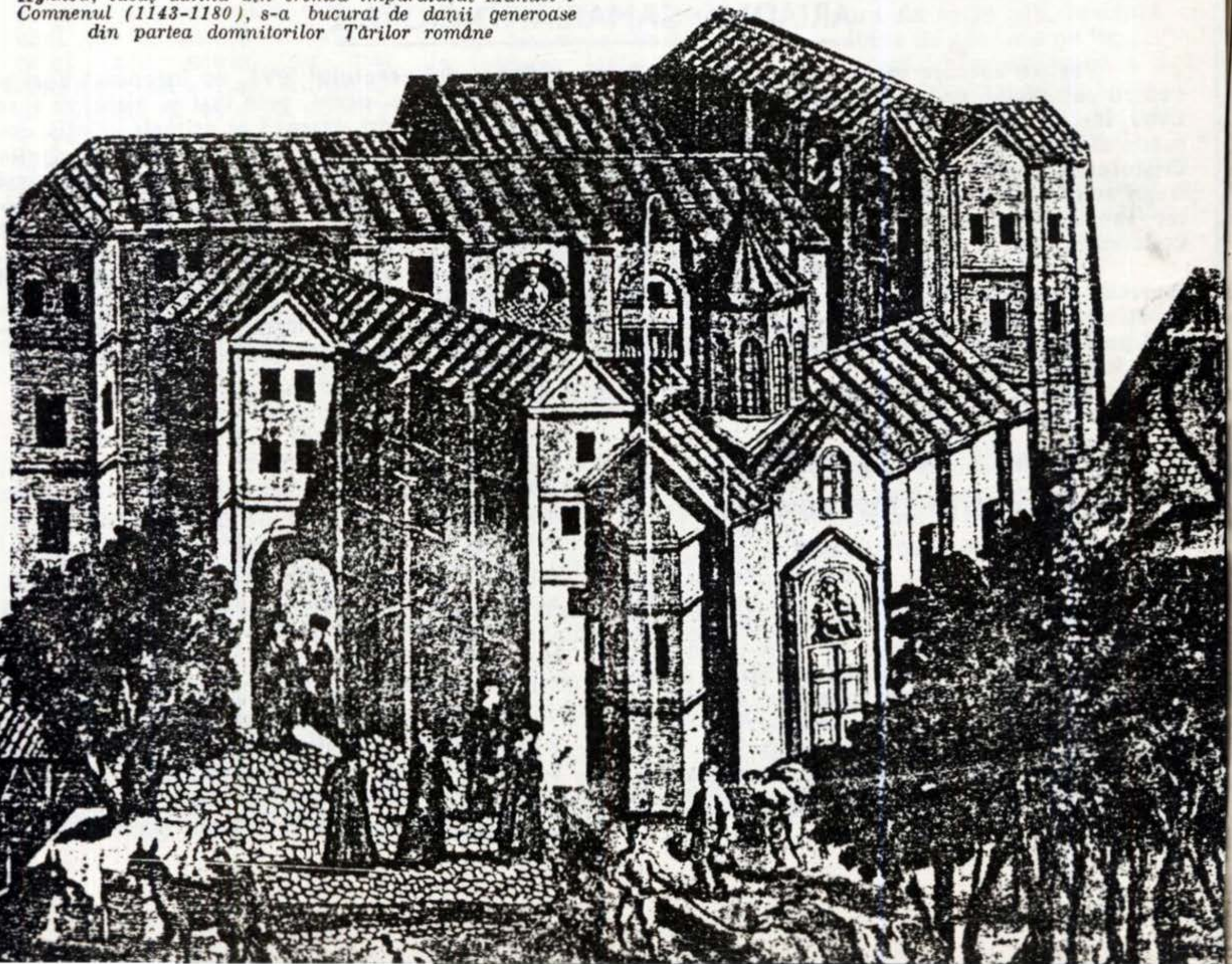

făcut studiile în Cipru. În 1699 preda fizica la Tîrnavos, în Tesalia, după cum reiese dintr-o notiță inserată într-un manuscris athonit. Din Tîrnavos, s-a dus la Constantinopol pentru a-și desăvîrși studiile; în 1702, se afla la București, unde i-a urmat lui Sevastos Kymenitis, în postul de director al Academiei domnești[1].

Ultima știre în privința sa, pe care am reușit s-o descoperim, este o scrisoare din 24 februarie 1719. Probabil că profesorul cipriot nu a mai trăit mult după această dată. Testamentul său vădește preocuparea de a-i ajuta pe cei săraci. Actul prevede că, dacă fratele sau sora vor dispare înaintea lui, sumele ce le erau destinate să fie dăruite acelui nepot care va dori să studieze în străinătate. O sumă era acordată breslei blănarilor din Constantinopol, în majoritate de origine greacă, care contribuiau substanțial la ajutorarea sărmanilor, ca și a școlilor grecești.

La Academia domnească din București au mai predat George din Cipru, care a ținut un curs despre maximele scriitorului Cato cel Bătrîn și, probabil, Dimitrie, profesor de limba franceză.

Operele unor învățați ciprioți, ca Matei și Ilarion Țigalas, au avut o largă circulație în Țările române. Matei Țigalas a fost prelat și copist în cancelaria Episcopiei Ciprului; în 1630 a devenit preot în parohia greacă din Veneția. În vremea aceea fiii săi, printre care Ilarion, își făceau studiile la Roma și Padova.

Originalul grec al **Cronografului**[2] lui Matei Țigalas era binecunoscut; istoricul român născut în Grecia, Demostene Russo (1869-1938), a stabilit că **Cronograful** lui Țigalas — publicat în 1650 și nu în 1637, cum se menționează în titlu — se află la baza cîtorva **Cronografe** românești. Istorici români și străini, care încercaseră să stabilească izvoarele **Cronografelor** din România, au ajuns la concluzia că sursa principală a fost **Cronograful** lui Dorotei al Monembaziei. Neavînd la dispoziție lucrarea lui Țigalas, au presupus că fragmentele neidentificate erau inspirate din lucrări de proveniență slavă. „Acești cercetători — spunea Demostene Russo — nu au avut în vedere și **Cronograful** lui Țigalas; versiunea românească a legendei Troadei[3] nu este decît o traducere fidelă după el. Astfel, sînt anulate toate ipotezele și explicațiile, mai mult sau mai puțin ingenioase, ale filologilor. Omisiunile, erorile și amplificările constatate [...] se găsesc pur și simplu în autenticul prototip grec, în **Cronograful** lui Țigalas". D. Russo a demonstrat, de asemenea, că un număr de legende apocrife[4] bizantine, mult citite și apreciate de români — după cum o dovedesc numeroasele manuscrise care le conțin — s-au integrat în literatura română, datorită traducerii **Cronografelor;** detașate din acestea, ele au circulat ca opere literare independente.

Un exemplar al **Cronografului** lui Țigalas a aparținut mitropolitului Moldovei, Dosoftei, care a împrumutat numeroase legende canonice sau apocrife pentru scrierile sale.

Documente inedite la Secția manuscrise rare

Ilarion Țigalas, fiul autorului **Cronografului,** după ce și-a terminat studiile la Padova, a condus, timp de trei ani, Colegiul Cottunios din același oraș (1657-1660). A demisionat în 1660, după care a vizitat mai multe orașe, întemeind numeroase școli. În acea epocă a trecut și prin București (1670-1671), de unde a plecat spre Ierusalim și, în fine, în 1674, a fost uns arhiepiscop în Cipru. El este autorul a numeroase scrieri. Dintre acestea, multe au circulat și în Țările române și, fapt deosebit, se găsesc — unele încă necunoscute specialiștilor — la Secția manuscrise rare a Bibliotecii Academiei R.S.R.

Gramatica, utilizată ca manual de profesorii de la Academia domnească, ne-a parvenit în trei exemplare: mss. gr. 85, 486 și 544; mss. gr. 493/14 și 23 conțin o lucrare consacrată sărbătorilor Paștilor, ciclurilor Soarelui și Lunii, curgerii anului, lunilor suplimentare, anilor bisecți și altora. **Astronomia** după Ptolemeu e scrisă în hexametri; tot în versuri e scrisă **Cronologia celor șapte secole.** Manuscrisele lui Ilarion Țigalas, aflate la Biblioteca Academiei R.S.R., nu au fost cunoscute lui E. Légrand și Loïzos Filippou, care ne-au furnizat bibliografia lucrărilor învățatului cipriot.

La primul Congres internațional de studii cretane, E. Kriaras a comunicat o scurtă descriere a poemului intitulat, **Carte care se cheamă lupta, adică războiul turcilor cu ilustrul mare senior și prințul ilustrei Veneții. Operă istorică în versuri (207 folios). Scrisă în luna august 1655 de arhimandritul Ioachim cancelarul.** Autorul comunicării intenționează să publice integral acest text **inedit,** după manuscrisul existent la București, unicul exemplar cunoscut pînă în prezent.

Credem că putem identifica pe autorul poemului asupra războiului cretan în persoana arhimandritului Ioachim, cel care a scris, în 1674, la Dristra, un **Florilegiu,** antologie din textele biblice ale evangheliștilor. Convingerea noastră că autorul **Florilegiului** și al poemului despre războiul cretan sînt una și aceeași persoană se bizuie pe faptul că autorul însuși al poemului afirmă că l-ar fi scris în vremea cînd se afla pe malurile Dunării — poate la Dristra — și nu în Creta. („Am aflat toate cele prin viu grai — mărturisește autorul — și le-am trecut în acest caiet. N-am văzut totul cu ochii mei, nici măcar unele fapte, ci le-am scris din auzite

---

[1] Școala superioară sau Academia domnească a fost înființată de Șerban Cantacuzino; vezi Ariadna Camariano-Cioran, **Academiile domnești din București și Iași,** Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1971, pp. 24-25. Era una dintre cele mai reputate instituții de învățămînt din Europa de Sud-Est. În 1776, Academia domnească de la Sf. Sava a fost reorganizată de Alexandru Ipsilanti într-un spirit modern, iluminist — **n.r.**

[2] Scriere cu caracter popular înșiruind evenimentele pe baza izvoarelor istorice, a legendelor biblice și populare.

[3] Prelucrare după **Roman de Troie,** scris în sec. XII de Benoit de Sainte Maure.

[4] Legende religioase nerecunoscute de canoane.

fiindcă mă aflam aproape de Dunăre. Îi întrebam pe străini, pe oamenii locului, pe toţi cei care veneau din alte părţi".) Aşa se explică şi prezenţa operei cipriotului în ţara noastră, la Biblioteca Academiei. În poem sînt descrise, cu adîncă tristeţe, persecuţiile pe care le suferea poporul cipriot din partea stăpînitorilor străini. Jalea autorului e atît de mare, încît îi vine să-şi smulgă, de durere, părul alb. Amănunt preţios pentru noi, din care rezultă că, în momentul în care îşi scria poemul, arhimandritul Ioachim era, deja, înaintat în vîrstă.

Autorul poemului, bine informat în privinţa faptelor istorice, nu cunoştea însă prea bine limba greacă; textul e plin de turcisme, greşeli de ortografie şi de sintaxă. De altfel, el însuşi îşi mărturiseşte neştiinţa de a scrie corect fiindcă, spune el, nu l-a studiat nici pe Homer nici pe Aristotel.

Academia din Iaşi, model pentru şcoala de la Nicosia

Statutul special de autonomie de care s-au bucurat Ţările române în relaţiile lor cu Poarta a permis dezvoltarea, în aceste locuri, a unui climat favorabil înfloririi culturii şi artei. Numeroşi cărturari din Balcani şi Orientul Apropiat au găsit la noi adăpost şi condiţii prielnice pentru desfăşurarea unei intense activităţi culturale şi politice. Domnitorii şi cărturarii români le-au acordat un neprecupeţit ajutor material şi moral, atît lor cît şi popoarelor şi ţărilor de unde veneau. Este suficient, să amintim, de pildă, numeroasele iniţiative din timpul lui Brîncoveanu, cînd s-au tipărit cărţi în limbile greacă şi arabă, cînd s-au oferit importante sume de bani pentru sprijinirea unor centre religioase şi culturale.

În privinţa mănăstirilor din Insula Cipru, Kykkou şi Mahaira, cea mai veche iniţiativă aparţine Moldovei. Un manuscris autograf al patriarhului Sylvestru din Antiohia, scris între 1724 şi 1740, conţine o scrisoare de mulţumire din partea acestuia, adresată lui Grigore Ghica, pentru suma trimisă Mănăstirii Kykkou din Cipru. Data trimiterii acestei sume nu poate fi precizată, dar, cu aproximaţie, faptul s-a petrecut în vremea uneia din cele trei domnii ale lui Ghica în Moldova, pînă în 1740. Din nefericire, actul de donaţie s-a pierdut din cauza unui incendiu care a distrus mănăstirea.

În 1748, Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, a emis, de asemenea, un act de donaţie, în beneficiul aceleiaşi mănăstiri. Succesorii lui Constantin Mavrocordat, Constantin Racoviţă (1749-1753) şi Matei Ghica (1753-1756) au reconfirmat — primul în 1750, al doilea în 1754 — renta anuală oferită de predecesorul lor. Acelaşi Grigore Ghica, care, ca domn al Moldovei, trimisese un ajutor Mănăstirii Kykkou, îi acordă ca domn al Valahiei, o rentă anuală din veniturile aduse vistieriei de salinele domneşti. Documentul datează din 1749. Alexandru Ipsilanti, reconfirmă în 12 iulie 1797, subvenţia lui Ghica adăugînd o sumă importantă în plus.

De ajutoare asemănătoare a profitat şi Mănăstirea Mahaira. Egumenul Ioannikios după ce a cheltuit sume imense pentru restaurarea ei, a trimis călugări în diferite locuri ca să obţină ajutoare pentru acoperirea datoriilor. În 1784 au sosit în Moldova arhimandritul Haralampos şi diaconul Kyprianos. Mihail Şuţu l-a cunoscut pe Kyprianos şi, apreciind calităţile diaconului cipriot, domnitorul l-a hirotonisit şi numit preot la biserica domnească. Kyprianos şi-a urmat studiile la Academia domnească din Iaşi[1]. În 1794, egumenul Mahairei a trimis alţi doi prelaţi să obţină un ajutor necesar achitării datoriilor mănăstirii. Aceştia erau purtătorii unei scrisori prin care Ioannikios se adresa personalităţilor din Ţările române, reprezentînd diferite grupuri sociale, rugîndu-le să ofere ajutor Mănăstirii Mahaira.

Printr-un document datat 13 februarie 1795, Mihail Şuţu, domnul Moldovei, acorda mănăstirii o rentă anuală, provenind jumătate din venitul adus de saline şi jumătate de la vămile domneşti.

Kyprianos a rămas în Moldova pînă în 1802. S-a reîntors în patrie, întovărăşit de Haralampos, după o absenţă de 18 ani, aducînd probabil o sumă importantă — deoarece, puţin după aceea, mănăstirea s-a eliberat de datorii — şi obiecte valoroase de artă, printre care, 16 manuscrise de muzică, un relicvariu de fildeş, altul de aur, un crucifix decorat cu pietre preţioase. Cu aceeaşi ocazie, Mihail Şuţu şi-a trimis şi portretul.

Într-o carte de înaltă ţinută ştiinţifică, *(Urme româneşti în răsăritul ortodox)* Marcu Beza a reprodus sigiliul Mănăstirii Mahaira, portretele lui Kyprianos şi Haralampos, două pagini din manuscrisele de muzică scrise în Ţările române şi altele din darurile aduse de cei doi prelaţi greci.

Cele de mai sus dovedesc bogăţia şi diversitatea relaţiilor comerciale şi culturale româno-cipriote. Învăţaţi din Cipru ca Lucas, episcop şi apoi mitropolit al Valahiei, profesori de talia unui Marcos Porfiropoulos au depus o vie activitate culturală pe pămîntul ţării noastre. Opere ale scriitorilor ciprioţi au avut o largă audienţă în Ţările române, care au acordat, în schimb, cu o generozitate recunoscută, ajutorul lor şi Mănăstirilor Kykkou şi Mahaira. Aceste ajutoare au contribuit nu numai la redresarea mănăstirilor, ci şi la sprijinirea vieţii spirituale din insulă, la renaşterea culturală a comunităţii de limbă greacă, cu atît mai mult, cu cît pe lîngă cele două mănăstiri funcţionau şi importante şcoli.

Arhiepiscopul Kyprianos, om cu o înaltă cultură, cîştigată în bună parte la Academia domnească din Iaşi, unde şi-a desăvîrşit studiile, a contribuit într-o mare măsură la ridicarea culturală a poporului cipriot, prin întemeierea, în 1812, a celebrei şcoli de la Nicosia, în a cărei organizare a fost inspirat, probabil, de modelul Academiei din Iaşi.

---

[1] Academia Vasiliană, numită şi Şcoala mare domnească, a fost înfiinţată în jurul anului 1640, la Mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi, de domnul Moldovei Vasile Lupu, cu concursul mitropolitului Petru Movilă.

poșta mi

BOGĂȚIILE SOLULUI ȘI SUBSOLULUI DACIEI

Conf. dr. GEORGE LĂZĂRESCU, *de la* Lectoratul de limba română de pe lîngă Institutul de filologie romanică al Facultății de Litere din Pisa, Italia, *ne semnalează următoarele:* „Sub semnătura prof. Daniele Sterpos din Florența, membru activ al Asociației de Prietenie Italia-România, secția Toscana, revista italiană *Autostrade* (nr. 4/1977) a publicat un articol consacrat unei descrieri din 1740 a Podului lui Traian de la Drobeta-Turnu Severin, datorată unui căpitan Schad. Acesta a făcut parte din suita ambasadorului lui Carol VI care, plecînd din Viena la 18 iunie 1740 a ajuns la 11 august la Constantinopol. Iată descrierea pe care ofițerul austriac o face «resturilor venerabile ale Podului lui Traian»: «La un ceas de Gladova, pe țărmul Valahiei, se văd încă ruinele unui vechi fort despre care se spune că ar fi fost construit ca o cetățuie pentru a proteja podul, dacă barbarii ar fi avut intenția să-l treacă pentru a devasta provinciile romane de pe țărmul opus, sau pentru a distruge podul însuși [...]

Eu nu mă voi pronunța asupra acestui obiectiv, deoarece, înainte de toate, zidurile nu dovedesc că ar fi vorba de o construcție din timpurile romane, sau dintr-un secol mai apropiat de secolul nostru, și mai ales pentru faptul că acest fort mi se pare destul de distanțat de pod, care se află la mai bine de un sfert de ceas mai în jos, și în consecință în afara bătăii unei săgeți, singura armă care servea în vremurile acelea pentru apărarea pozițiilor militare. [...]

Așadar, la un sfert de ceas mai jos, se află primul pilastru, adică începutul podului din care se văd încă alții în continuare, atunci cînd apa Dunării nu-i ascunde. Eu nu am putut descoperi decît ultimul, aflat pe malul opus al Serbiei, bine ieșit din apă. Am desenat aceste ruine, așa cum le-am văzut, în grabă și cu multă greutate, în parte din cauza arșiței soarelui, a muștelor și a nerăbdării unui ienicer care-mi striga mereu să renunț. Trebuie să adaug că materialul cetățuiei, ca și al pilaștrilor, este din piatră lucrată și nu din cărămizi, așa cum îmi amintesc că am citit undeva. La o jumătate de ceas mai departe, în Valahia, se află Czernez (sic!), foarte populat, de mărimea localității Gladova, dar puțin mai departe de țărm; podul este deci situat între aceste două centre. [...] Dio Cassius spune că acest pod se sprijinea pe douăzeci de piloni, fiecare avînd 150 picioare în înălțime, deasupra fundațiilor, și 60 picioare în lărgime. Împăratul Adrian a pus mai tîrziu să fie distrus, pentru a împiedica pe daci, mereu răzvrătiți, să pătrundă în Moesia».

Prof. Sterpos prezintă apoi vechea magnifică construcție din punctul său de vedere, socotind-o ca pe una din «operele cele mai mari ale antichității», care confirmă existența bogățiilor solului și subsolului dac, tentație hotărîtoare pentru Imperiul roman.

Citindu-i pe istoricii Procopius și Dio Cassius, cercetătorul italian notează că podul era lung de 1 125 m și că Dacia a putut fi cucerită de Traian numai după ce împăratul a reușit să-și treacă trupele pe acest pod (construit de Apolodor din Damasc, cel care a proiectat și Forul lui Traian din Roma) și care făcea legătura cea mai scurtă între centrul Daciei și Roma".

ANUL NAȘTERII GENERALULUI MAGHERU

Pe marginea articolului Magherii *(nr. 9/1977) inginerul agronom* VLAD MAGHIERU, *din* Timișoara, *și profesorul* OVIDIU TEODORU, *din* Iași, *obiectează că anul nașterii generalului Magheru este 1802 și nu 1804 cum afirmă autorul, întrucît în actul de deces nr. 262 din 23 martie 1880 al generalului, întocmit de fiul său, Romulus Magheru, vîrsta defunctului este indicată a fi de 78 ani, iar data este acceptată și de Marin Mihalache în lucrarea sa* Generalul Gheorghe Magheru, *București, 1969. Dr. Paul Cernovodeanu răspunde:* „Ambii cititori admit că nu s-a găsit pînă în prezent vreun izvor care să ateste cu exactitate data nașterii generalului, acceptînd anul 1802, întrucît e de presupus, *în lipsă de alte date*, că cel puțin în tradiția orală a familiei era cunoscută adevărata vîrstă a marelui erou». Am considerat însă mai demnă de reținut informația provenind de la profesorul Ion Maiorescu, contemporan și prieten intim al generalului Magheru, conținută într-o scrisoare adresată la 16 septembrie 1848 lui Al.G. Golescu: «Pentru Magheru trebuie să știi că eu îi sînt singurul amic intim poate în toată țara... Nimeni nu-i cunoaște viața ca mine... Magheru e om de 43-44 ani... Sub Tudor [*Vladimirescu*] era ca de 17 ani». Anul 1804, ca dată de naștere a generalului Magheru, figurînd și pe mormîntul său de la Tg. Jiu, a fost acceptată nu numai de Al. Stefulescu, *Istoria Tîrgu Jiului* ed. a II-a, Tg. Jiu, 1906, ci și în monografia de mai mari proporții *Gheorghe Magheru*, de Apostol Stan și Constantin Vlăduț, București, 1969".

EROUL ELEV

În completarea notei Jertfele cercetașilor *(nr. 1/1978)* MARIA ȘUȚU, *din* Brașov, *ne scrie:* „Fratele meu Constantin Gh. Hăpăianu, în vîrstă de 16 ani, elev în clasa a V-a a Liceului Laurian din Botoșani a fost și cercetaș. În toamna anului 1917, Liceul Laurian a fost transformat în spital militar, iar fratele meu s-a întors acasă, în orașul Dorohoi. Aici s-a oferit voluntar la dispoziția spitalului militar din localitate. A fost repartizat la transportul cu targa a răniților și bolnavilor de la gară la spital.

Timp de două luni a lucrat în cadrul spitalului. În cele din urmă s-a îmbolnăvit de tifos exantematic, murind în luna noiembrie 1917. A fost înmormîntat cu onoruri militare, pentru modul în care și-a îndeplinit datoria.

În orașul Dorohoi o stradă poartă și astăzi numele «Erou elev cercetaș Constantin Gh. Hăpăianu». Pe soclul monumentului ridicat în Dorohoi în amintirea eroilor din primul război mondial se află o placă de bronz purtînd numele fratelui meu".

PRECIZARE

La nota nr. 7 de la articolul: Martha Bibescu, «Jurnal politic» *(nr. 1/1978), în timpul procesului de pregătire pentru tipar, s-a omis un rînd intermediar. Textul complet avea următoarea formulare:* „George VI a luptat în primul război mondial în marea bătălie navală anglo-germană de la Vest de Peninsula Iutlanda". *Colaboratorul nostru* N. KOSLINSKI, *din* București, *aduce următoarele informații suplimentare:* „Participant la această bătălie, viitorul rege George VI era pe atunci locotenent, șef de turelă pe cuirasatul «Collingwood», care făcea parte din escadra I-a de linie".

„DORUL ȚĂRII..."

E. PARASCHIV, *din* București, *ne trimite o notă referitoare la exilul lui V. Alecsandri din anul 1848, din care reținem această scrisoare pe care marele poet a adresat-o, din Paris, la 10 noiembrie 1848, Zulniei Sturdza, soră cu Elena și Costache Negri. Documentul a mai fost publicat de Marta Anineanu, în 1964:* „Este o epocă foarte ciudată acea pe care o trăim, draga mea Zulnia! Noroadele se trezesc, tronurile se năruie, totul este supus unei răsturnări universale, dar prietenia rămîne, din fericire, aceeași, rămîne mereu mare, dulce și mîngîietoare. Iată ce mă mîngîie în exilul meu, departe de țară, și în singurătatea mea, departe de familie [...]

Adesea mă întreb ce veți fi făcînd, toți, la cutare sau cutare oră, în Moldova, și atunci imaginația mea se complace în a vă crea ocupații uneori ciudate, alteori, firești și posibile [...] Dar în timp ce gîndul meu se cufundă în aceste plăsmuiri, dorul de țară mă cuprinde și atunci mă apucă triste nesfîrșite. *Mă ajunge dorul*, cum se spune la noi, *mă apucă jalea* și s-a isprăvit atunci cu mine, îmi pierd capul. Ah, este un sentiment groaznic *dorul țării!* cînd îl încerci, soarele străinătății îți aruncă în inimă raze înghețate".

Nicolae MINEI

CONTENTS (Romanian History) President Nicolae Ceauşescu 60th Birthday and More than 45 Years of Revolutionary Activity • **M. MUŞAT** The Romanian Socialists and the Struggle for Unity and Independence • **I. BULEI** The Romanians' 1848 Revolution in Documents • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu and the Building of Modern Romania • **I. HAŢEGAN** Turkish Chronicles about Iancu of Hunedoara • **N. GRIGORAŞ** Moldova, a Romanian Land • **P.I. DAVID** Daco-British Confluences • 1945-1946. **GALA GALACTION** Diary • October-November 1939. The Political Diary of **MARTHA BIBESCU** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Romanian-Cypriot Relations along the Centuries

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le Président Nicolae Ceauşescu à 60 ans et plus de 45 années d'activité révolutionnaire • **M. MUŞAT** Les socialistes roumains et la lutte pour l'unité et l'indepéndance • **I. BULEI** La révolution roumaine en 1848 dans des documents • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu et l'édification de la Roumanie moderne • **I. HAŢEGAN** Les chroniques turques sur Iancu de Hunedoara • **N. GRIGORAŞ** La Principauté Roumaine de Moldavie • **P.I. DAVID** Confluences daco-britanniques • 1945-1946. **GALA GALACTION** Journal • Octobre-Novembre 1939. Journal politique de **MARTHE BIBESCO** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Relations roumano-cypriotes au cours des siècles

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Председатель Николае Чаушеску, 60 лет жизни и более 45 лет революционной деятельности • **М. МУШАТ** Румынские социалисты и борьба за единство и независимость • **И. БУЛЕЙ** Революция румынов 1848-ого г. в документах • **К. БОДЯ** Николае Бэлческу и созидание новейшей Румынии • **И. ХАЦЕГАН** Янку де Хунедоара в турецких летописях • **Н. ГРИГОРАШ** Румынская страна Молдовы • **П.И. ДАВИД** Дако-британские интерференции • 1945-1946-ые г. **ГАЛА ГАЛАКТИОН** Дневник • **МАРТА БИБЕСКУ** Политический дневник (октябрь-ноябрь 1939 г.) • **А. КАМАРИАНО-ЧОРАН** Румынско-кипрские отношения вдоль веков

INHALT (Rumänische Geschichte) Präsident Nicolae Ceauşescu beim 60. Geburtstag und über 45 Jahre revolutionärer Tätigkeit • **M. MUŞAT** Rumänische Sozialisten und der Kampf um Einheit und Unabhängigkeit • **I. BULEI** Die 1848 Revolution der Rumänen in Dokumenten • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu und die Gestaltung des modernen Rumäniens • **I. HAŢEGAN** Iancu von Hunedoara, in türkischen Chroniken • **N. GRIGORAŞ** Das Rumänische Land der Moldau • **P.I. DAVID** Daco-britische Konfluenzen • 1945-1946. **GALA GALACTION** Journal • (Okt.-Nov. 1939) Politisches Tagebuch der **MARTHA BIBESCU** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Rumänisch-zypriotische Beziehungen im Laufe der Jahrhunderte

SUMARIO (Historia rumana) El Presidente Nicolae Ceauşescu—60 años de vida y más de 45 años de actividad revolucionaria • **M. MUŞAT** Los socialistas rumanos y la lucha por unidad e independencia • **I. BULEI** La revolución armada por los rumanos en 1848 reflejada en documentos • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu y el forjamiento de la Rumanía moderna • **I. HAŢEGAN** Crónicas turcas destacan la figura de Iancu de Hunedoara • **N. GRIGORAŞ** El Principado Rumano de Moldavia • **P.I. DAVID** Confluencias dacio-británicas • 1945-1946. **GALA GALACTION** Diario • Octubre-Noviembre de 1939: Diario político de **MARTHA BIBESCU** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Las relaciones rumanò-chipriotas a lo largo de los siglos

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
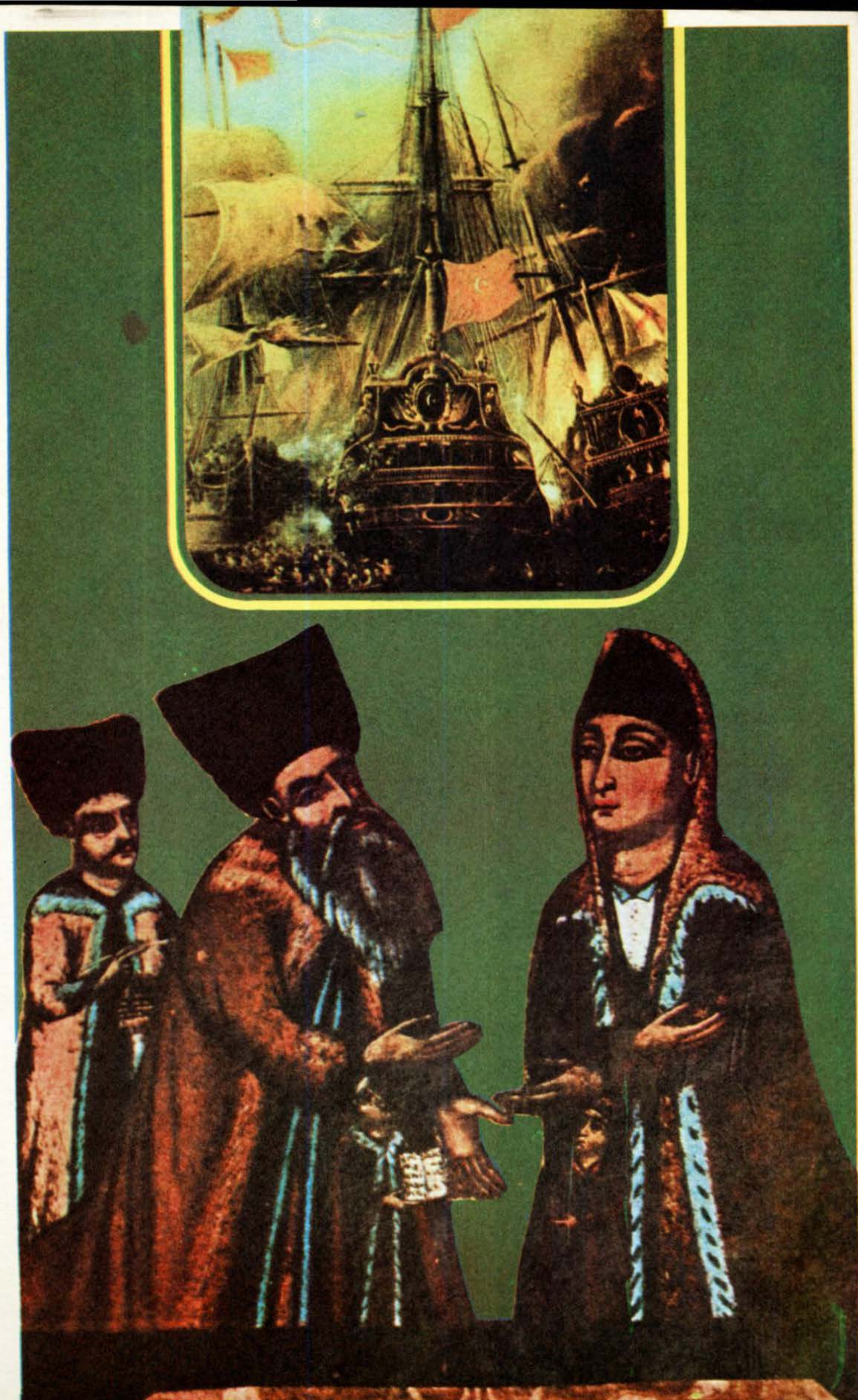
42 427